

Katedra: Českého jazyka a literatury
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: Český jazyk – francouzský jazyk

BÁSNICKÉ DÍLO KARLA V. RAISE
THE POETICAL WORKS OF KAREL V. RAIS
L'ŒUVRE POÉTIQUE DE KAREL V. RAIS

Diplomová práce: 04-FP-KČL-039

Autor:

Jana Wollerová

Podpis:

.....

Adresa:

Nová 1395/14

400 03, Ústí nad Labem

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Matějec

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
109	25788	1	10	47	4

V Liberci dne: 10. 5. 2007

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce.

V Liberci dne: 10. 5. 2007

Jana Wollerová

Poděkování

Děkuji za pomoc vedoucímu mé diplomové práce, panu Mgr. Tomáši Matějcovi, který mi pomáhal při jejím zpracování. Děkuji mu za věcné připomínky a podnětné rady. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří mě po celou dobu mé práce podporovali.

BÁSNICKÉ DÍLO K. V. RAISE

WOLLEROVÁ Jana

DP–2007

Vedoucí DP: Mgr. Tomáš Matějec

Resumé

Diplomová práce se zabývá osobností prozaika a básníka Karla Václava Raise a rozbořem jeho lyrické poezie pro děti. V první části je představen autorův život a vývoj české literatury pro děti. Obsahem druhé části je pokus o rozbor a uspořádaní jeho lyrické tvorby pro děti s využitím dosavadních literárně-historických materiálů.

THE POETICAL WORKS OF KAREL VÁCLAV RAIS

Summary

The Diploma Thesis concerns with the personality of the prose writer and the poet Karel Václav Rais. It deals with his lyrical poetry for children. There is his curriculum in the first part and the development of Czech literature for children. The second part contains the analysis and the division of his lyrical works for children. All literary and historic materials available were used.

L' ŒUVRE POÉTIQUE DE KAREL VÁCLAV RAIS

Resumé

Le mémoire de maîtrise aborde la personnalité de l'écrivain et du poète Karel Václav Rais et il s'occupe de l'analyse de sa poésie avec l'accent aux poèmes lyrique pour les enfants. Au première partie est présenté la vie de l'auteur et le development de la littérature tchèque pour les enfants. Le contenu de deuxième partie constitue la tentative de l'analyse et l'organisation de son œuvre lyrique pour les enfants avec l'emploi des matériaux littéraires et historiques existants.

Obsah:

1. ÚVOD	6
2. SPISOVATELŮV ŽIVOT	7
3. VÝVOJ DĚTSKÉ LITERATURY V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	10
3.1. POČÁTKY DĚTSKÉ LITERATURY	10
3.2. DĚTSKÁ LITERATURA BĚHEM NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ.....	12
3.3. OBDOBÍ 2. POLOVINY 19. STOLETÍ	13
3.4. VÝVOJ DĚTSKÉ LITERATURY V 1. POLOVINĚ 20. STOLETÍ	14
3.5. VÝVOJ DĚTSKÉ LITERATURY V 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ	16
3.5.1. DĚTSKÁ PRÓZA PO ROCE 1945	17
3.5.2. DĚTSKÁ POEZIE PO ROCE 1945.....	19
4. EVIDENCE BÁSNICKÉHO DÍLA K. V. RAISE.....	20
5. BÁSNICKÁ TVORBA K. V. RAISE	38
6. LYRICKÉ SBÍRKY.....	39
6.1. DOMA	39
6.1.1. VERŠ	45
6.1.2. JAZYK.....	45
6.2. DOMA 1	46
6.2.1. VERŠ	50
6.2.2. JAZYK.....	53
6.3. DÁREK MALÍČKÝM	55
6.3.1. VERŠ	59
6.3.2. JAZYK.....	63
6.4. DĚTSKÝ RÁJ.....	64
6.4.1. VERŠ	68
6.4.2. JAZYK.....	70
6.5. KDYŽ SLUNÉČKO SVÍTÍ	70
6.5.1. VERŠ	73
6.5.2. JAZYK.....	75
6.6. POD MODRÝM NEBEM.....	75
6.6.1. VERŠ	78
6.6.2. JAZYK.....	79
6.7. POD ZVIČINOU	79
6.7.1. VERŠ	82
6.7.2. JAZYK.....	82
6.8. NA SLUNCI	83
6.8.1. VERŠ	87
6.8.2. JAZYK.....	87
6.9. CESTA K DOMOVU	88
6.9.1. VERŠ	90
6.9.2. JAZYK.....	90
6.10. ZVÍŘÁTKA A LIDÉ	91
6.10.1. VERŠ	94
6.10.2. JAZYK.....	95
7. OHLASY NA RAISOVU BÁSNICKOU TVORBU PRO DĚTI.....	96
8. PŘEKLADY RAISOVÝCH DĚL.....	99
9. RAISŮV ODKAZ (DIDAKTICKÁ ČÁST)	101
9.1. K. V. RAIS V ČÍTANKÁCH.....	101
9.2. ZAPOMENUTÝ AUTOR?	102
9.3. PAMÁTKY A VZPOMÍNKY NA K. V. RAISE.....	104

10. ZÁVĚR	106
11. SEZNAM LITERATURY.....	107
 PŘÍLOHA Č. 1 – PODOBIZNA K. V. RAISE.....	I
PŘÍLOHA Č. 2 – BÁSEŇ F. L. ZELENKY.....	II
PŘÍLOHA Č. 3 – DESKY KNIHY DĚTSKÝ RÁJ.....	III
PŘÍLOHA Č. 4 – UKÁZKA SPISOVATELOVA RUKOPISU.....	IV

1. Úvod

Cílem diplomové práce je představit život a básnickou tvorbu významného českého prozaika a básníka Karla Václava Raise. V práci se zaměříme výhradně na spisovatelovu básnickou tvorbu pro děti. Raisova tvorba pro děti je velmi obsáhlá, vzhledem k této rozsáhlosti se pokusíme charakterizovat pouze jeho lyrickou poezii pro malé čtenáře, epické tvorbě pro děti se věnujeme jen okrajově.

V úvodu práce se zabýváme životem spisovatele. Nastíníme také vývoj dětské literatury u nás od jejích počátků až do současnosti. V další části uvedeme kompletní Raisovu evidenci básnického díla seřazenou chronologicky. Poté následuje přiblížení jeho básnické tvorby a jednotlivých lyrických sbírek. Při jejich rozboru postupujeme dle uvedené evidence, tzn. od nejstarších sbírek. Zmíníme se o problematice dostupnosti Raisovy poezie pro děti. Při rozbořech děl se soustředíme na metody interpretace a textovou analýzu.

Zaměříme se na výskyt Raisovy básnické tvorby pro děti v současných čítankách určených pro základní školy. Na základě získaných poznatků se zamyslíme nad důvody, proč Raisova básnická tvorba pro děti upadla v dnešní době do zapomnění a je spíše opomíjena.

V závěru provedeme celkové shrnutí, s přihlédnutím k dosavadním poznatkům a výsledkům našeho bádání.

2. Spisovatelův život

Karel Václav Rais (křtěný Karel Veliký, biřmován Václav) se narodil 4. ledna 1859 v Bělohradě. Jeho rodiče byli Václav Rais (1824-1899) a Kateřina Raisová, roz. Erlebachová (1825-1887). Otec byl nejmladší ze čtyř sourozenců. Pocházel z velmi nuzných poměrů, rodina trpěla bídou, a tak již od dětství musel pomáhat při polních a jiných pracích. „*Otec můj, jako všechny selské děti, musil již od mladosti dělati, nač stačil.*“¹ Matka Karla Václava Raise pocházela z podobného prostředí jako její manžel. Vyrůstala také jako nejmladší dítě nemovitých rodičů mezi šesti sourozenci. Vyučila se švadlenou. Roku 1845 se provdala za Václava Raise. „*Živobytí měli pracné a byli si vědomi, že jsou odkázáni jen a jen na sebe, na své ruce.*“²

Hned třikrát je postihla rodinná tragédie – postupně jim zemřely tři děti – Aninka a Jan ještě ve velmi útlém věku, Tonička ve dvou letech. Teprve čtvrté dítě, po třinácti letech manželství, se dožívá dospělého věku. Jmenuje se Karel Václav Rais. Po něm, v odstupu dvou let, do rodiny ještě přibývají dva chlapci, Antonín (1861-1920) a Jindřich (1863-1915). Nejmladší bratr dostává jméno na přání malého Karla, Jindřich. Rais ve svých Vzpomínkách píše: „*Přání mé, nad kolébkou bratříčkovou pronesené, stalo se skutkem, dostal jméno Jindřich.*“³

Základní vzdělání Karel získává ve farní škole v Bělohradě v letech 1866-69. Roku 1869 je na výměnu poslán do německé školy ve Vrchlabí, kde stráví jeden rok. Poté je roku 1870 zapsán a přijat na nižší reálku v Jičíně, kterou absolvuje v letech 1870-73. Tuto školu později studují také oba jeho bratři. Na reálku navazuje čtyřletý jičínský učitelský ústav, jež Rais navštěvuje od roku 1873 a úspěšně jej dokončuje roku 1877.

Po dokončení jičínské reálky, roku 1877, ho ředitel této školy Ferdinand Macháček žádá, aby podal žádost na učitelské místo v Trhové

---

¹ Rais, K. V.: *Ze vzpomínek I.*, Česká grafická unie a. s., Praha, 1922

² Rais, K. V.: *Ze vzpomínek I.*, Česká grafická unie a. s., Praha, 1922

³ Rais, K. V.: *Ze vzpomínek I.*, Česká grafická unie a. s., Praha, 1922

Kamenici, kde působí ředitelův bratr. Rais není příliš nadšen touto nabídkou, mnohem raději by působil jako učitel ve svém rodišti. Místo však nakonec přijímá. Své prvotní setkání s tímto krajem popsal takto: „...*neúrodný kraj, hrbolatý kus země s omšnými kameny, s keříky trní, jalovce, s kvetoucím lomikámenem, i s drobnými zlatými očky chlumních mochen.*“⁴ V Trhové Kamenici v Železných horách působí až do roku 1882, kdy se stěhuje do Hlinska, kde vyučuje následujících pět let.

V letech působení v Trhové Kamenici a na Hlinsku, vykonal Rais učitelské zkoušky způsobilosti pro obecné školy (29. 10. 1879) v Českých Budějovicích, v Kutné Hoře pro vyučování českého jazyka, dějepisu a zeměpisu na měšťanských školách (10. 9. 1883) a v Jičíně si rozšířil aprobaci o německý jazyk (13. 4. 1886). Od konce 70. let již také publikuje (knižně až od konce 80. let). O svých počátcích píše toto: „*O práci literární pokoušel jsem se již od r. 1877 a musel jsem, věru, začínati od abecedy. Na píli a pracovitosti nescházelo, ale zklamání, smutku, bolesti a všech jakých jiných trampot bylo z toho dost a dost – o postranných úsměvech, poznámkách ani nemluvě, ale co platno, když nitro jinak nedalo a pudilo dál!*“⁵

Dne 29. července 1882 se žení se svojí kolegyní Marií Hroznou. Marie se narodila 20. září 1858 v italském městě Milán, kde byl tehdy její otec úředníkem. Roku 1883 se manželům narodí dcera jménem Marie, v roce 1895 pak Doubravka (prvorozený syn Karel zemřel krátce po narození).

Roku 1887 s celou rodinou odchází do Prahy. V Praze získává místo učitele na obecné škole v Podolí u Prahy. Plně se již také věnuje své literární práci, čerpá především ze zážitků a zkušeností z desetiletého pobytu na Železnobrodsku. Po dvou letech působení opouští školu v Podolí a nastupuje roku 1889 na měšťanskou chlapeckou školu na Žižkově, kterou po 5,5 letech střídá za měšťanskou školu na Králových Vinohradech. Údaje o tomto období Raisova

---

⁴ Rais, K. V.: *Na horách*. Posel z Budče, 1878, č. 16

⁵ Rais, K. V.: *Ze vzpomínek III.*, Česká grafická unie a. s., Praha, 1922

života se ale liší, Bílek ve své knize uvádí toto: „*Dva roky působil na měšťanské škole chlapecké na Žižkově, další rok se stal řídícím učitelem IV. obecné školy dívčí na Vinohradech....*“⁶ Roku 1899 se stává ředitelem II. Měšťanské školy dívčí na Vinohradech a zde zůstává až do svého odchodu do důchodu r. 1920.

V Praze se z Raise stává již uznávaný spisovatel. Spisovatelské činnosti se nemohl plně věnovat kvůli svému zodpovědnému přístupu k povolání učitele. Sám vzpomíná takto: „*Při nejtěžší počáteční práci školní všechnu volnou chvíli ve dne, v noci jsem jí věnoval, úzkost mě při tom krutě mučila a přímo hnala. Na konci byl jsem tím hrozně vysílen a pamatovalo se mi to dlouho.*“⁷ V 80. letech vstupuje do literatury jako autor veršů, zejména dětských. V próze se také obrací k dětskému čtenáři, píše historické povídky pro mládež a fejetony, přispívá do mnoha časopisů pro děti, pedagogických i humoristických, do novin, sborníků. V 90. letech se věnuje především povídkářské realistické tvorbě ze života venkovských a maloměstských lidí, v níž dosahuje největších úspěchů. Stále ale píše pro děti, publikuje recenze, články, životopisy i satiry. Byl členem několika kulturních institucí (Máj, Svatobor). Za své zásluhy o literaturu byl poctěn mimořádným (1897) a řádným (1912) členstvím ve IV. třídě České akademie věd a umění.

Rais se již za svého života stal uznávaným spisovatelem, ač se později stal terčem kritiky generace moderny. Většina jeho realistických a vlasteneckých děl zobrazovala život obyčejných lidí na českém venkově, jejich radosti i strasti. Úzce se přátelil se spisovatelem Aloisem Jiráskem, Zikmundem Wintrem a Josefem Thomayerem. Jeho dcera na to vzpomíná: „*Krásný vztah měl s Jiráskem a Thomayerem, pověstné byly jejich nedělní procházky.*“⁸ Patřil mezi zakladatele a redaktory časopisu Zvon (1902-1926), jehož okruh tvořili spisovatelé Klášterský, Thomayer, Šimáček, Winter a Jirásek. Písemné i osobní kontakty udržoval s většinou tehdejších umělců (malíři, spisovatelé apod.). Právě Jirásek seznámil Raise s malířem Mikolášem Alšem (1852-1913), jenž ilustroval značný počet Raisových knih.

---

⁶ Bílek, K.: *Literární pozůstalost – K. V. Rais.*, Praha, 1976

⁷ Rais, K. V.: *Ze vzpomínek IV.*, Česká grafická unie a. s., Praha, 1922

⁸ Kol. autorů: *Studie, vzpomínky, dokumenty.*, Místní nár. výbor v Lázních Bělohradě, 1959

Roku 1915 umírá jeho ještě mladý zeť, manžel prvorozené dcery Marie Míškové, roz. Raisové, MUDr. Jan Míšek. Deset dnů poté náhle umírá jeho žena Marie. Obě ztráty pro něj byly velmi bolestné. Sám o tom napsal: „*Nevím, jak jsem to tehdy já, slabý člověk, přežil a jistě jen úzkost o národ, naděje, že vše se mu obrátí, to neustálé hrozné napětí udržovaly člověka pohromadě. Zapomínali jsme na utrpení vlastní.*“⁹ Záhy umírá také jeho mladší bratr Jindřich a roku 1920 pochovává svého druhého bratra Antonína.

Karel Václav Rais umírá 8. července 1926 v Praze na opakovaný zápal plic. V závěti odkazuje majetek svým dvěma dcerám Marii a Doubravce a své vnučce Haničce, dceři Marie.

Antonín Slavíček řekl o tvorbě Raise: „*Mistře, Vaše knížky mně otevřely oči. Ty naše chudé, chudácké kraje! Člověku z města jsou vyčitkou! Všechny naše starosti, všechno, co nás tíží, je přece proti jejich životu a dríně luxusem, život náš, i skromný – přepychem!*“¹⁰

3. Vývoj dětské literatury v českých zemích

3.1. Počátky dětské literatury

Vývoj literatury pro děti nebyl jednoduchý a probíhal v mnoha rozličných etapách. V této kapitole se budeme zabývat tím, jak a kdy vznikala literatura pro děti, co jí předcházelo a charakterizovalo. Budeme se věnovat vývoji dětské literatury obecně, tzn. poezii i próze, neboť počátky dětské poezie jsou neoddělitelně spjatý i s jejím vývojem.

Do 18. století téměř neexistovala literatura přímo psaná pro děti. Vydávány byly především slabikáře a čítanky, v 2. polovině 18. století přibýly ještě encyklopedie. Adresátem sice je dítě, nejedná se však o literaturu zábavnou, nýbrž čistě didaktickou. Můžeme sem také zařadit ještě různé náboženské životopisné či biblické příběhy, rozmluvy učitele a žáka, katechismy, mravouky, jež všechny byly zaměřeny jednoznačně k formativním cílům. Jediným zdrojem estetického

---

⁹ Rais, K. V.: *Ze vzpomínek IV.*, Česká grafická unie a. s., Praha, 1922

¹⁰ Červenka, J.: *K. V. Rais na Hlinecku.*, Krajská poradna lidové tvořivosti, Pardubice, 1956

zážitku je tak dětem pouze folklór, zejména ústní lidová slovesnost, kterou lze rozdělit na tři základní skupiny žánrů: 1. vytvořené dospělými pro malé děti – ukolébavky, pohádky, říkadla 2. ve folklóru dospělých ztratily pozici a přešly do dětského – zaříkávadla, popěvky (často magického rázu) 3. žánry, které vytvářely samy děti a nacházejí se jen v jejich prostředí, tvoří tak dětský folklór – rozpočítadla, koledy.

Dalším, avšak velmi podstatným, zdrojem, ze kterého literatura pro děti a mládež v 18. století vycházela, bylo dílo Jana Amose Komenského – *Orbis Pictus* (1658) z období humanismu.

Orbis Pictus je kniha určena pro děti, což je, jak jsme již výše zmínili, v této době výjimečnou záležitostí. Kniha měla několik funkcí. Sloužila jako jazyková příručka pro mateřský jazyk, byla používána jako slabikář i názorná encyklopedie pro děti. Komenský sám v předmluvě říká, že: „*poskytne obmysl, kterak snáze naučiti se písmena čísti než posud, zvláště když napřed v ní položena abeceda symbolická, znaky totiž jednotlivých písmen s přimalovaným obrazem zvířete toho, jehož hlas písmeno napodobuje. Kromě toho může vzbuditi pozornost i ke kreslení, ba může sloužiti jako první vzory k němu.*“¹¹. Kniha měla za cíl dítěti podat obraz přírody, lidské práce a její výsledky, uvést dítě do světa dospělých, naučit je odpovědnosti, jednání. Součástí samozřejmě byla také duchovní stránka knihy. Základní funkce knihy tedy není pouze výchovná a vzdělávací, ale Komenský rovněž zdůrazňoval citovou stránku dítěte, jeho představitivost, radost i celkový vývoj. Toto Komenského dílo se stalo v 18. století po bibli nejvydávanejší knihou civilizovaného světa, bylo v této době přeloženo více než třistakrát do všech evropských jazyků, dokonce i do několika asijských.

V době humanistické ještě několik málo knih vzniklo přímo pro děti. Jsou to například veršové bajky či mravokárné texty, které měly dětem usnadnit učení. Mravokárné texty psal Tomáš ze Štítého.

---

¹¹ Kol. autorů: *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež.*, Albatros, Praha, 1985

3.2. Dětská literatura během národního osvobození

Skutečný počátek dětské literatury u nás souvisí s národním obrozením a jeho snahami o obnovu a utváření české kultury vůbec. Probíhají pokusy o tvorbu literatury psané přímo pro děti, a tak na začátku 19. století se literatura pro děti rozděluje do dvou proudů – na původní a nepůvodní tvorbu. Jako nepůvodní tvorbu chápeme překlady zahraničních děl, jejich volná přepracovávání a zejména „přesouvání“ děl z literatury pro dospělé do literatury pro děti. Děti samy si udělaly z těchto knih trvalou součást své četby. Jako příklad můžeme uvést romány Robinson Crusoe, Don Quijote či Gulliwerovy cesty. Pozdějšími generacemi byly tyto knihy chápány již jako záměrně psané pro děti. Avšak pouhé „přesouvání“ děl nemohlo vystačit potřebám dětí, a tak postupně vzniká i druhý proud – původní tvorba. Počátky národního osvobození jsou spjaty s osvícenstvím (víra v „osvícený“ rozum, rozvíjí tradice racionalismu, prosazuje svobodu myšlení a rovnost, kritizuje absolutismus, osvícenské reformy Josefa II. – zrušení nevolnictví a toleranční patent z roku 1781), což má velký vliv na rozvoj tvorby dětské literatury. Z velké části se jedná o literaturu mentorskou a výchovnou. Zaměřuje se především na vnější ovlivňování dítěte. Významnou osobností tohoto období je V. M. Kramérius a jeho lidovévýchovné a zábavně vzdělávací působení. Mezi další představitele moralistní poezie řadíme F. Nejedlého či J. J. Rybu. Umělecké prvky této počáteční literatury pro děti byly odvozeny od literatury pro dospělé. Používala její postupy, žánry, jazyk. Převládá názor, že dítě jako menší člověk potřebuje „menší“ nebo-li jednodušší literaturu. Docházelo tak ke zjednodušování typologie postav, příběhů, myšlenky a kniha nabývala již zmíněné moralistní tendence. Autoři často bývali učitelé či kněží, kteří si sice uvědomovali potřebu existence dětské literatury, ale jejich nadání pro tvorbu bylo minimální.

Značný vliv na dítě má i nadále folklór. Během národního obrození, zejména však v jeho závěrečné fázi, řada autorů navazuje na tuto tradici. Mezi nejvýraznější autory patří B. Němcová, K. J. Erben, F. L. Čelakovský, J. K. Tyl, K. Havlíček Borovský. Otakar Chaloupka ve své studii říká: „...jejich sbírky nebyly adresně určené dětem, jejich místo v dětské četbě bylo od počátku patrné a

o jeho oprávněnosti nebylo sporu, stejně jako nebylo sporu o tom, že pohádkou či lidovou poezií se k dítěti dostává bohatství jazyka, obraznost, emocionální síla, smysl pro bazální lidské hodnoty, že folklór říkádel, rozpočítadel a písni je dětem bezprostředně vlastní.“¹²

V období raného romantismu se v dětské poezii objevují nové aspekty. Stále má především didaktickou funkci, snaží se dítě poučovat a vychovávat, ale nově se objevuje vliv lidové poezie, např. u K. A. Vinařického, B. Jablonského či V. Zahradníka. Obdobně tomu je také v prózách F. Douchy (i v jeho poezii) a F. Pravdy.

3.3. Období 2. poloviny 19. století

V 2. polovině 19. století dochází k rozvoji školství, školy se oprošťují od církevního dozoru školským zákonem z r. 1867, čeština proniká do základních i vyšších škol, což má za následek nárůst potřeby dětské literatury, kterou píše významní autoři literatury pro dospělé – J. V. Sládek (poezie), K. V. Rais (poezie i próza), A. Jirásek, V. B. Třebízský, K. Světlá, E. Krásnohorská, S. Podlipská (všichni próza). Z autorů píšících jen pro děti jmenujme např. J. Kožíška (próza, autor slabikáře). Vznikají také nové časopisy pro děti – Besídka mladých, Malý čtenář, Zlaté mládí a knižní edice – Besedy mládeže, České spisy pro mládež, Sbírka spisů pro mládež, Pokladnice mládeže aj. Otakar Chaloupka charakterizuje tuto etapu ve své studii takto: *„Podstatným rysem této dosti záhy vzniklé tradice byla aktualizace lidové slovesnosti, na čemž nic nemění, že zejména pro autory prvních veršů pro děti to bylo nezřídka východisko z nouze a že teprve až Sládkem nabyla umělecky výrazné povahy. Dalším podstatným rysem byla orientace dětské literatury směrem k venkovu a dítěti z lidových vrstev, což souviselo s celkovou demokratickou linií naší literatury. Konečně pak se již v této době objevovala snaha respektovat alespoň v základních životních obrysech dětskou skutečnost a vycházet z ní.“¹³*

---

¹² Chaloupka, O.: *O literatuře pro děti.*, Čes. spisovatel, Praha, 1989

¹³ Chaloupka, O.: *O literatuře pro děti.*, Čes. spisovatel, Praha, 1989,

Za zakladatele novodobé české literatury pro děti je v próze považován K. V. Rais, v poezii J. V. Sládek. Sládek nechápal dětskou poezii jako něco druhořadého, naopak ji povznesl. Měl básnické cítění, dokázal se přiblížit dětské fantazii a zobrazit přístup dítěte k okolnímu světu, rodině, životu dospělých, jejich práci a přírodě. Jeho poezie je lehká, humorná, poučení vyplývá z děje, není do něj násilně vložené. Sládkovými následovníky se staly K. V. Rais a J. Kožíšek. Srovnání poezie Sládkovy a Raisovy se věnujeme v jiné kapitole.

Výjimečného úspěchu na konci 70. let dosáhl také evangelický kněz Jan Karafiát svojí knihou o životě rodiny svatojánských broučků. Kniha *Broučci*, určená pro nejmenší čtenáře, získala neobyčejnou oblibu a nadlouho ovlivnila právě tvorbu pro nejmenší.

3.4. Vývoj dětské literatury v 1. polovině 20. století

Na přelomu 19. a 20. století dochází k nárůstu dětských časopisů, školních knihoven, školní literární výchovy, ediční činnosti aj. Tento vzestup způsobuje rovněž vznik komerce pronikající do literatury pro děti, ve které se objevují autoři málo umělecky založení a tvořící s vidinou snadného zisku. Souběžně s tím jsou oporou dětské poezie v prvním desetiletí 20. století sbírky Sládkovy, Raisovy a Kožíškovy, jejichž tvorba dominuje a působí až do 30. let 20. stol., kdy nastupuje nová skupina moderních básníků.

V próze v tomto období dominují autoři, kteří navazují na pohádkářskou tradici – V. Říha, J. Š. Kubín, J. F. Hruška, J. Š. Baar. Objevují se autoři s novými tématy v dětské literatuře, např. námět z historie – E. Štorch, F. Flos, F. Župan, P. Sula, J. Krušina a M. Gebauerová. Jenže takovýchto autorů je stále jen několik a dětské literatuře hrozí, že nebude brána vážně a nikdy nedosáhne toho, aby byla rovnocenná literatuře pro dospělé. Mimo to měla také pořád převážně hodnotu didaktickou. Převládal názor, že je pomocníkem školy – *„Dětská literatura procházela hodnotovou krizí – nebyla to však krize v tom smyslu, jak bychom ji chápali dnes, že by chyběly hodnoty, jež byly žádány. Byla*

to krize daleko hlubší, hodnoty totiž ani žádány nebyly.“¹⁴ Ve 20. letech ještě více sílí komerce v dětské literatuře, roste počet nakladatelů, kteří vydávají nekvalitní knihy i sešitovou literaturu pro dívky a chlapce. V této době do dětské literatury zasahují autoři, kteří se nehodlají smířit s těmito tendencemi – J. John, J. Mahen, M. Majerová, K. Poláček, R. Těsnohlídek. Chtějí povznést dětskou literaturu na skutečně uměleckou úroveň. Vstup také některých dalších autorů do dětské literatury, např. K. Čapek, F. Langer, V. Řezáč, V. Vančura, nebyl přínosem jen v obohacení literatury samotnými díly, ale „význam takovýchto tvůrčích činů byl z vývojového hlediska především v tom, že do moderní dětské literatury vnesli zcela nové dimenze a možnosti.“¹⁵ Všichni tito i další autoři považují svoji tvorbu pro děti za stejně podstatnou součást svého díla jako ostatní tvorbu. Čistě pro děti ve 30. letech píše malíři J. Lada a O. Sekora. Jejich hrdinové kocour Mikeš a Ferda Mravenec se stali nesmrtelnými. V této době navíc vzniká Společnost přátel literatury pro mládež, která měla za cíl omezovat příliv komercializované literatury. Oblibě se těšily časopisy pro děti. Nejrozšířenější a nejoblíbenější byl Malý čtenář (1882-1941), dále např. Zlatá brána (1919-1942), Lípa (1921-1942), křesťansky orientovaný Dětský svět (1918-1938), komunistický Kohoutek či příloha dětské literatury v Lidových novinách Lidové noviny dětem (1936-1944).

V době okupace mnoho autorů, např. K. Nový, I. Olbracht, B. Říha, píše pro děti. V této těžké době je jim dětská literatura také prostředkem úniku, neboť literatura pro dospělé se nachází na konci třicátých let pod silným tlakem cenzury a útisku. Tvorba pro děti je pro ně východiskem a ta se tak zároveň stává plnohodnotnou součástí národní literatury. „Můžeme konstatovat, že moderní trendy české prózy, stojící ve dvacátých a třicátých letech na vrcholu rozvoje, působí blahodárně i na prózu pro dětského čtenáře.“¹⁶ Velkého rozmachu v meziválečném období dosahuje próza s historickou tematikou, náměty z přírody, dobrodružné příběhy s naučnými prvky a příběhy ze života dětí. Těmto tématům

---

¹⁴ Chaloupka, O.: *O literatuře pro děti.*, Čes. spisovatel, Praha, 1989

¹⁵ Chaloupka, O.: *O literatuře pro děti.*, Čes. spisovatel, Praha, 1989

¹⁶ Balajka, B.: *Přehledné dějiny literatury II.*, Fortuna, Praha, 2003

se věnují již zmínění spisovatelé J. John, R. Těsnohlídek, J. V. Pleva, V. Řezáč, E. Štorch, dále E. Bass, M. Wágnerová, F. Flos, J. Foglar, V. Běhounek.

Významnou roli ve vývoji dětské literatury v meziválečné době i v období okupace hraje tvorba pohádky, která sloužila jako zdroj posilování národního sebevědomí a důkaz hodnot českého jazyka a kultury. Nejprve sběratelé a autoři pohádek navazovali na Němcovou či Erbena, poté se spíše snažili převyprávět folklórní motivy a poté se pokoušeli o adaptaci lidových motivů a psaní tzv. moderní pohádky. O pohádky bez patetizování a sentimentu usilovali folkloristé V. Tille, jeho pokračovatel J. Horák, a J. Š. Kubín. Některé prózy spisovatelů již výše zmíněných, J. Wolker, J. Johna, M. Majerové, R. Těsnohlídka, K. Čapka či K. Poláčka, překračovaly hranice pohádky pro děti a zasahovaly do literatury pro dospělé. Vycházely také výběry a soubory pohádek.

Jiný vývoj probíhá u poezie. Sládkova, Raisova a Kožíškova poezie nadlouho nenašla svého pokračovatele. Zejména Sládkovy verše se zdály být nepřekonatelné. Ve 20. letech píší verše pro děti, avšak v nepatrném množství, F. Branislav, J. Hora, J. Mahen, J. Wolker.

Na konci 30. let přichází zlom v podobě poetické prózy pro děti V. Nezvala a o něco později básnického díla F. Hrubína. Oba dva básníci kladli důraz na dětskou fantazii a svět, čímž přispěli k vytvoření nového moderního typu poezie pro děti. V době okupace, kdy se hrouť životní jistoty, dětská poezie se stejně jako dětská próza stává pro řadu autorů východiskem. Pro děti v tomto období píše F. Halas, J. Seifert, K. Bednář, J. Alda, J. Šnobl, J. Čarek i F. Hrubín. Ten pro děti napsal téměř 30 knížek pedagogického charakteru, veršovaných i prozaických pohádek.

3.5. Vývoj dětské literatury v 2. polovině 20. století

Osvobození a konec 2. světové války roku 1945 znamenaly uvolnění pro české umělecké literární prostředí. Literatura pro děti měla již z dob před okupací i za okupace vytvořené základy pro další vývoj. Od počátku 20. století se vydávala již zmíněná komerční literatura, na jejíž edici se podílela řada

soukromých nakladatelství. Přelomem se stalo založení Státního nakladatelství dětské knihy (dále SNDK) roku 1949, díky kterému se zamezilo vydávání komerční či kýčové literatury. Posléze v 50. letech však vlivem nastolené totality a silicího policejního režimu bylo zakázáno vydávat pro děti literaturu s náboženskou tematikou, legionářské vzpomínky, knihy se skautským námětem a na určitou dobu také dobrodružné knihy a romány pro dívky. Po únoru 1948 se i dětská literatura podílela na samizdatové a exilové tvorbě, i když v daleko menší míře než literatura pro dospělé. Prestiž SNDK vzrostla v polovině padesátých let, okruh autorů se v tuto dobu rozšířil o známé spisovatele. Roku 1956 byl založen časopis Zlatý máj, který se dětskou literaturou zabývá dodnes.

V šedesátých letech nastává větší uvolnění ve společenském životě, vydávají se dokonce knihy a autoři do té doby zakázaní (dobrodružná próza, z autorů např. J. Foglar, J. Karafiát, A. Kutinová). V 70. letech se ale opět navrací tvrdá cenzura a zákazy vydávání knih mnoha autorů. Samizdatová a exilová literatura je pro mnoho spisovatelů jediným způsobem jak publikovat. Dětská literatura si přesto v této době udržela dobrou úroveň, většinou byla oficiálně vydávána, neboť v ní režim neshledával žádná negativa. Často psali pro děti autoři, jako tomu bylo v dobách okupace, píšící především pro dospělé. Literatura pro děti se jim v těchto letech stala možností, jak se realizovat, neboť ve většině případů byli v nakladatelství pro dospělé zakázáni a jejich díla nebyla vydávána.

Rok 1989 a pád komunismu je mezníkem i pro celou literaturu. Během 90. let vzniká množství soukromých nakladatelství, vydávají se knihy, které byly v předchozích letech zakázané, opět se objevují komerční a kýčové knihy. Od 90. let vládne ve společnosti i v literatuře demokracie.

3.5.1. Dětská próza po roce 1945

Po celou dobu vývoje literatury pro děti byla jejím nejdůležitějším žánrem pohádka. Od konce 40. let se převyprávění české lidové i světové pohádky věnovali V. Cibula, F. Hrubín, V. Hulpach, J. Jecha, J. Š. Kubín, F. Lazecký, V. Martínek, O. Sirovátka, V. Stanovský, P. Šrut, J. Vladislav aj. K tradiční

pohádce mají blízko i V. Čtvrtek, F. Nepil, E. Petiška, B. Říha, K. Sojková. Psala se i pohádka umělá, která během 50. a 60. let dosáhla rozkvětu. Zaznamenala také jisté změny – objevují se nonsensové prvky, fantazijní představivost a dochází ke spojování s jinými literárními žánry. Takový typ pohádky nacházíme např. u J. Hanzlíka, O. Hejné, O. Hofmana, M. Macourka, D. Markové, A. Mikulky, I. Procházkové. Na pomezí obou typů pohádek stojí knihy J. Drdy, J. Lady, J. Marka, J. Wericha.

Autoři povídek a románů pro děti se v letech po osvobození často věnují tématu fašistické okupace (Z. Bezděková, J. V. Pleva, J. Procházka, K. Sojková, B. Říha). Určitá část tvorby pro děti je v této době poznamenána dobovým schematismem, kterého se zbavuje velmi pomalu. V 60. letech se dočkává velkého rozkvětu příběhová literatura pro děti, nesoucí nový pohled na tento žánr. Nejedná se už jen o pouhý vnější popis zážitků, ale o průnik do vnitřního světa dětí, o jejich vnitřní, subjektivní pocity i názory v konfrontaci s dospělými. Mezi představitele této příběhové literatury patří J. Červenková, I. Hercíková, O. Hofman a některá díla S. Rudolfa. V těchto i následujících letech dostává prostor také příběhová próza pro dívky, jež byla v 50. letech zakázána (H. Šmahelová, S. Rudolf, v 90. letech H. Bořkovcová, M. Drijverová, J. Moravcová, J. Mourková). V 70. letech se, kromě tradičních vyprávěcích postupů (B. Říha, J. Ryska), objevují i netradiční či málo běžné postupy počítající s dětskou interpretací světa. K autorům tohoto směru řadíme E. Bernardinovou, I. Borskou, J. Dědkovou, M. Drijverovou, H. Frankovou, E. Horelovou, J. Moravcovou, H. Pražákovou, Z. K. Slabého, V. Plívovou-Šimkovou, M. Zinnerovou.

Dobrodružná literatura, stejně jako příběhová próza pro dívky, byla v padesátých letech cenzurována. Oficiálně se vydávaly dobrodružné romány F. Běhounka, M. Paška, L. M. Pařízka. V benevolentnějších 60. letech se podařilo vydat některé dobrodružné knihy J. Foglara a O. Batličky. Jejich knihy se pak dočkaly velkého vydávání v 90. letech. Mezi nejvýznamnější autory chlapeckých příběhů patřil od 30. let J. Foglar, přírodní tematikou v próze pro děti se zabývali M. Lukešová, D. Mrázková, V. Pazourek, J. Tomeček. Humoristickou prózu pro

děti zastupují díla V. Steklače. Zejména po roce 1989 se úspěšně vyvíjí literatura uměleckonaučná a vědeckofantastická.

3.5.2. Dětská poezie po roce 1945

Poválečná dětská poezie měla za vzor poezii konce 19. století (J. V. Sládek, K. V. Rais, J. Kožíšek) a tvorbu z meziválečného období. Již ve čtyřicátých letech píše básně pro děti I. Blatný, J. Zahradníček a několikrát zmiňovaný F. Hrubín, jenž svými sbírkami ovlivnil vývoj dětské poezie. Hrubín předznamenal celý další vývoj poezie pro děti. V 50. letech tvoří básně s motivy přírody a domova J. Čarek a F. Branislav. Básně pro děti, kterými dosahuje kvalit Hrubína a Čarka, vydává J. Seifert. Krásu krajiny zobrazovali i básníci, kteří byli později zakázáni - K. Šiktanc a J. Brukner.

V 60. letech prochází poezie pro děti velkými změnami. Básníci přicházejí s novými prvky – inspirují se kouzlem a krásou dětství a dětským pohledem na svět, zdůrazňují hravost, fantazii, typický je pro autora blízký vztah mezi vlastní tvorbou pro dospělé a pro děti. Mezi básníky tohoto proudu patří J. Kainar, Z. Kriebel, L. Dvořák, M. Florian, P. Šrut. Nonsenseovou poezií píše v těchto letech J. Kolář, J. Hiršal, B. Grögerová. V 70. letech dochází ve tvorbě k poklesu kvality poezie (výjimkami jsou M. Florian, E. Frynta, M. Lukešová, J. Vodňanský), teprve na jejich konci dochází k opětovnému vzestupu a rozvoji (J. Hanzlík, M. Lukešová, na přelomu 70./80. let K. Boušek, M. Černík). V 80. letech poezii pro děti publikuje i básník J. Skácel, který již v 60. letech napsal pro malé děti dva epické příběhy. V 70. a 80. letech probíhá přísná cenzura, proto mimo oficiální poezii byla vydávána poezie samizdatová a exilová (I. Jirous, J. Gruša aj.).

Po roce 1989 se stejně jako v próze vydávají dříve umlčení autoři – I. Blatný, J. Zahradníček, V. Renč, J. Kolář aj. V 90. letech i v současnosti je jedním z nejčtenějších básníků J. Žáček. Mezi básníky pro děti po roce 1945 patří i řada dalších básníků např. J. Alda, K. Bednář, I. Borská E. Frynta, J. Havel,

J. Hilčr, F. Nechvátal, J. R. Pick, V. Renč, L. Stehlík, O. Syrovátka, I. Štuka, V. Závada.

4. Evidence básnického díla K. V. Raise

V této kapitole uvádíme kompletní Raisovu evidenci básnického díla. Sbírky (popř. samostatné básně) jsou řazeny chronologicky, u sbírek určených dětem se seznamem básní, jež obsahují. Cílem naší práce je rozbor Raisových lyrických básní. Za názvy jednotlivých sbírek nalezneme rok vydání a údaj, zda se jedná o sbírku epickou či lyrickou. Mezi lyrické sbírky patří *Doma*, *Zlaté chvílky*, *Dárek maličkým*, *Dětský ráj*, *Když slunéčko svítí*, *Třešně*, *Pod modrým nebem*, *Veselý svět*, *Pod Zvičinou*, *Cesta k domovu*, *Na slunci* a *Zvířátka a lidé*. Sbírky jsou dostupné v Národní knihovně v Praze (Klementinum), v Památníku národního písemnictví na Strahově a v Národním muzeu. Výjimkou jsou tři výše jmenované sbírky *Zlaté chvílky*, *Třešně* a *Veselý svět*. Sbírka *Zlaté chvílky* je vedena v evidenci Národní knihovny, avšak v současné době není k dispozici. V žádné jiné knihovně v republice se nenachází. Sbírky *Třešně* a *Veselý svět* nelze dohledat, neboť nejsou v evidenci žádné knihovny, ani památníku. Sbírky pravděpodobně vyšly pouze jednou a do dnešních dnů se nedochovaly. Jejich existenci dokazuje pouze údaj v Lexikonu české literatury v seznamu Raisových děl a poté informace ve druhém vydání sbírky *Doma* (1897) se vyskytují na konci nabídky nových knih (u nakladatele F. Topiče), mezi nimiž nalezneme inzerci na sbírky *Třešně* a *Veselý svět*. Uveden je u nich celý seznam básní, které obě sbírky obsahují. To je však jediný důkaz, že tyto dvě sbírky existovaly.

Evidence básnických sbírek:

- **Památce J. K. Škody** (báseň, pro dospělé) – 1879
- **Listy z české kroniky** – 1880, epické
  - *Svatý Vojtěch*
  - *Ze Šumavy*
  - *Stesk na Sázavě*
  - *Před bojem*

- *Záviš z Růže*
- *Na Lokti*
- *Láska k vlasti*
- *Na hranicích*
- **Trny** – 1880 (pro dospělé)
- **První květy** – 1881, epické
  - *Drotar*
  - *Doma a za mořem*
  - *Komedianti*
  - *U nás – Náš domeček*
- a) **Doma 1, 2** – 1883, 1884, lyrické
  - *Ty země má*
  - *České knize*
  - *Píseň*
  - *Písničky*
  - *V mé domovině*
  - *Koho mám rád*
  - *Chaloupka*
  - *Kostelík*
  - *Mému lesu „Zhoří“*
  - *Naše pole*
  - *Zimní večer*
  - *Návrat*
  - *Přástky*
  - *Kolovrat*
  - *O vánocích*
  - *Betlém*
  - *Pomlázka*
  - *Slováckův popěvek*
  - *Posvícení*
  - *Mé vzpomínky*

- *Rodičům*
- *Matce*
- *Láska mateřská*
- *Dudák*
- *Jarní vláha*
- *Dobrá víla*
- *Slzy*
- *Otci*
- *Babičce*
- *Babiččiny pohádky*
- *U kamen*
- *Dědeček*
- *Český zpěv*
- *Otčina*
- *Česká země*
- *České stráně*
- *Čeští muzikanti*
- *Sněžka*
- *Jarní*
- *Píseň o měsíčku*
- *Slunce*
- *Hvězdy*
- *Spadlá hvězda*
- *Na horách*
- *Jarní nebe*
- *V noci*
- *Jarní jitro*
- *Héla*
- *Sněženka*
- *Vlaštovičky*
- *Sedmihlásek*

- *Fialka*
- *Pomněnka*
- *Ve pšenici*
- *Mák*
- *Slunečnice*
- *Potůček*
- *Vrba*
- *Stará vrba*
- *V lese*
- *U studánky*
- *Lípa*
- *Česká vesnička*
- *Stará kaple*
- *Harfeníček*
- *Mládí*

b) **Doma** – 1903, lyrické

- *Domácí zvony*
- *Otci – I., II., III.*
- *Matce – I., II.*
- *Starý otec*
- *Za matkou – I., II.*
- *Vzpomínky*
- *Babiččiny pohádky*
- *Dudák*
- *Kolovrat*
- *Čeští muzikanti*
- *Harfeníček*
- *Betlém*
- *V zimě*
- *Jarní*
- *Jarní jitro*

- *Kostelík*
- *Naše pole*
- *V noci*
- *Hory*
- *České stráně*
- *Zimní večer*
- *Otčina*
- *Mák*
- *Slunečnice*
- *Slováckův popěvek*
- *Vánoční zvony*
- **České pohádky o Kristu Pánu – 1884, epické**
  - *České srdce*
  - *Na útěku*
  - *Slzičky*
  - *Osika*
  - *Králíček*
  - *Ptačí slavnost*
  - *Chudá matka*
  - *Píseň národní*
  - *Kmotr Bída*
  - *Včela*
  - *Kukačka*
  - *O Velký pátek*
  - *U dvou vdov*
  - *Vosy*
  - *Klasy*
  - *Jahody*
  - *Hop do pytle!*
  - *Svatý Petr Bohem*
  - *Macoška*

- *Kalina*
- *Linda*
- *Skřivánek*
- *Líska Přemyslova*
- **Vzkazy vlastenecké – 1885, epické**
  - *Naší mládeži!*
  - *Čtenářům!*
  - *Písni národní*
  - *Řeči mateřské*
  - *Na vltavských skalách*
  - *Otci*
  - *Pluh*
  - *V Klopotech*
  - *Pomněnky – I. Boženě Němcové*
    - II. Boleslavu Jablonskému*
    - III. Vítězslavu Hádkovi*
    - IV. Karlu Hynku Máchovi*
    - V. Antonínu Línkovi*
    - VI. P. Františku Douchovi*
  - *Upřímné slovo*
  - *Láska k vlasti*
- **Obrázky od nás – 1885, epické**
  - *Slovo k vlasti*
  - *Příchod Čechů*
  - *Skřivánek*
  - *Čechova mohyla*
  - *Samo, vojvoda Čechů*
  - *Soudce Krok*
  - *Kroková smrt'*
  - *Libušin soud*
  - *Chrudoš a Šťáhlav*

- *Přemyslova líska*
- *Horymýrův skok*
- *Bořivoj*
- *Sv. Ludmila*
- *Sv. Cyrill a Metoděj*
- *Svatoplukův odkaz*
- *Drahomíra*
- *Vražda*
- *Svatý Václav*
- *Vojtěch volen biskupem*
- *Oldřich a Božena*
- *Div sv. Prokopa*
- *Břetislav*
- *Spytihněvův soud*
- *Smrt' Břetislava II.*
- *Svatava*
- *Soběslav a Lothar*
- *Čechové u Milána*
- *Pohřeb knížete Soběslava II*
- *Vítězství Jaroslava nad Tatary*
- *Osvobození Evropy*
- *U moře baltického*
- *List*
- *Na Bezdězi*
- *Královský sirotek*
- *Václav III. poslední Přemyslovec*
- *Strom na pomezí*
- *O králi Janu*
- *Slepého krále smrt'*
- *Po bitvě u Krečaku*
- *Pancéř Smanický na Žampachu*

- *Láska k lidu*
- *U Karlova Týna*
- *Píseň svatých*
- *Elegie na Karla IV.*
- *Vzpomínka na Tómu ze Štítného*
- *Mandát královský*
- *Žižka před Rabím*
- *Prokop Holý*
- *Vítězství dítek*
- *Jiří Poděbradský za krále zvolen*
- *Věrná Češka*
- *Ladislav Pohrobek*
- *Král Vladislav*
- *Den sv. Rufa*
- *Královna Anna*
- *Jan Hanibalec*
- *Hody krále zimního*
- *Vyhnanci*
- *Oráč na Bílé Hoře*
- *Staroměstská věž*
- *Maria Teresia na sněmě uherském*
- *Laudon*
- *Ondřej Hofer*
- *Vnuk a děd*
- *Povídky*
- *Povodeň na Moravském poli*
- *Návštěva v nemocnici*
- *Na smrt' Jungmannovu*
- *Tři doby země české*
- *Vlastenecká*
- *Hoch vlastenec*

- *Naše vlast'*
- *Na Prahu*
- *Národní divadlo*
- *Česká vlast'*
- *Jedna toliko vlast'*
- *Vše k oslavě vlasti*
- *„Svatý Václave!“*
- *V cizině*
- **Obrázky veršem** – 1886, epické
  - *Pohanka – úvod, I., II., III.*
  - *Na Závisti*
  - *Štědrý večer (1640)*
  - *Matěj Kopecký – úvod, I., II., III., IV., V.*
  - *Pro matičku*
  - *„Kde domov můj?“*
- **Po vlasti** – 1888, epické
  - *I.*
  - *Vyšehrad*
  - *Praha*
  - *Říp*
  - *Ve Staré Boleslavi*
  - *Karlův Týn*
  - *Na Šumavě*
  - *Česká ves*
  - *Velehrad*
  - *Na Slovensku*
- **Zlaté chvílky** – 1888, lyrické - nenalezeno
- **Dárek maličkým** – 1889, lyrické
  - *Babička*
  - *Dědeček*
  - *Na klíně*

- *Hubičky*
- *Paleček*
- *Pohádka*
- *Muzikanti*
- *Král*
- *Malý Sokol*
- *Ukolébavka*
- *Paní kupcová*
- *Divadlo*
- *Nová panenka*
- *Nemocná panenka*
- *Panenka tančí*
- *Čtenářka*
- *Mařenka kreslí*
- *Němkyně*
- *Schovávačka*
- *Malá kuchařka*
- *Před spánkem*
- *Děvčátko spí*
- *Zpěvačka*
- *Modlitbička*
- *Ježíšku k tobě*
- *Andělé strážní*
- *K andělíčku*
- *Pobožná dívka*
- *Svatý Mikuláš*
- *Ježíšek*
- *Dolíček*
- *Na štědrý večer*
- *Drotaři*
- *Slávek*

- *Poprvé do školy*
- *Na poledne*
- *Ze školy*
- *Školačka*
- *Pan pater*
- *Abeceda*
- *Obrázky*
- *Pošta*
- *Pes Ořech*
- *Hlídači*
- *Žebráček*
- *Kočka*
- *Slepička*
- *Kuřátko*
- *Hrdlička*
- *Kanárek*
- *Vlaštovička*
- *Uč se!*
- *Beruška*
- *Motýli*
- *Žabí hudba*
- *Jarní deštík*
- *Jarní*
- *Píšťalka*
- *Na louce I.*
- *Na louce II.*
- *Popěvek*
- *Kytíčka*
- *Zajíci*
- *Radosť malých ptáčků*
- *U hnízda*

- *Kukačka*
- *Jarní sníh*
- *V zimě*
- *Ptáci*
- *Husar*
- *Nemocná babička*
- *Mrtvá babička*
- *Pomněnky*
- *Česká země*
- *Kostelíček*
- *Měsíček*
- *Modlitbička*
- *Měsíček*
- *Silák*
- *Také o sobě*
- **Dětský ráj** – 1889, lyrické
  - *V háji*
  - *Ukolébavka*
  - *Cestovatel*
  - *K nebi!*
  - *Chudý zpěvák*
  - *Jaro*
  - *Fialkám*
  - *Česká země*
  - *Májový deštík*
  - *Nájemníci*
  - *Malíř*
  - *Domov*
  - *Podzim*
  - *Pasačka*
  - *Mourek*

- *Beránek*
- *Kde je nejkrásněji?*
- *Vrabčí píseň*
- *Stavitel*
- *V koupeli*
- *Starý oslík*
- *Na návštěvu*
- *V létě*
- *Bubák*
- *Hrozná udalost'*
- *Hodiny*
- *Ke hvězdě*
- **Když slunéčko svítí** – 1889, lyrické
  - *Když slunéčko svítí*
  - *Nad obrázkem*
  - *V zahrádce*
  - *Poslíček*
  - *O kachní procházce*
  - *Starosti*
  - *Bez jména*
  - *Rytíř*
  - *Schovávačka*
  - *Radovánky*
  - *Písař*
  - *Co králíci povídali*
  - *Rybáři*
  - *Bez jména*
  - *Vrána letí*
  - *Slavný kupec*
  - *Námořníci*
  - *Bezejmenná*

- *Kamarádi*
- *Svatojánská noc*
- *Bez jména*
- *Hrdina*
- *Vojna*
- *Před spánkem*
- **České děti Komenskému** (báseň) - 1892
- **V záři minulosti** – 1892, epické
  - *Skřivánek*
  - *Smrt' Krokova*
  - *Líska Přemyslova*
  - *Svatý Cyrill a Metoděj v Římě*
  - *Návrat sv. Metoděje*
  - *Na Levém Hradci*
  - *Jaromír*
  - *Svatý Prokop*
  - *Anežka Přemyslovna*
  - *Pověst' o dolech Kutnohorských*
  - *Král Jan a švábský sedlák*
  - *Návrat do vlasti*
  - *Otci vlasti*
  - *Když stavěli Karlův most*
  - *Při pohledu na Prahu*
  - *Umíráček Karla IV.*
  - *Píseň svatých*
  - *Arnoštu z Pardubic*
  - *Odpověď královská*
  - *Poslední slzy*
  - *Žižkův žal*
- **Třešně** – 1896, lyrické - nenalezeno
  - *Snídaně*

- *Do Prahy*
- *Kočí*
- *Babička*
- *Do kola!*
- *Pro tatínka*
- *Rybář*
- *Pasačka*
- *Koupel*
- *Hrdina*
- *Po hádka*
- *Dobrou noc*
- **Pod modrým nebem** – 1897, lyrické
  - *Na číhané*
  - *Mackové*
  - *Do lesa*
  - *Na besedě*
  - *Myšky*
  - *Dvě káči*
  - *Labutě*
  - *Dvě veverky*
  - *Muší hody*
  - *Netopýr*
  - *Čáp*
  - *Husičky*
  - *V nebezpečí*
  - *Slunéčka*
  - *Večer*
  - *Vesnička*
  - *Hrobařík*
  - *Jahody*
- **Veselý svět** – 1897, lyrické - nenalezeno

- *Na moři*
- *Hafáči*
- *Beranní rodina*
- *Medák*
- *Panenka z Prahy*
- *Roháči*
- *Dráček*
- *Na pastvě*
- *V létě*
- *Hudryján*
- *Cestička k domovu*
- *Do světa*
- *Stromy*
- *Švadlenka*
- *Hlemýžď*
- *Před spánkem*
- *Oříšky*
- *Motýli*
- **Pod Zvičinou** – 1906, lyrické
  - *Pod Zvičinou*
  - *Bělohradské zvony*
  - *Jarní píseň*
  - *Matka*
  - *Dávno, dávno tomu...*
  - *Parnasije*
  - *Na Vyšehradských rovech*
  - *Děti chalup*
- **Z domova** – 1912 (pro dospělé)
- **Cesta k domovu** – 1925, lyrické
  - *Cestička k domovu*
  - *Domov*

- *Česká země*
- *Na klíně*
- *Láska mateřská*
- *Kde je nejkrásněji*
- *Babička*
- *U studánky*
- *Dědeček*
- *Vesnička*
- *Mladý vlastenec*
- *České knize*
- *Stromy*
- *Milému lesu*
- *Jarní deštík*
- *Harfeník*
- *Májová noc*
- *Pasačka*
- *Naproti!*
- *Panenka z Prahy*
- *Do světa!*
- *Pohádka*
- *Večer*
- *K hvězdě*
- **Na slunci** – 1925, lyrické
  - *Slunečko*
  - *Babička*
  - *Jaro*
  - *Ptačí radosti*
  - *Májový déšť*
  - *Do kola!*
  - *Jitro*
  - *V Háji*

- *Pohádky*
- *Večer*
- *Pejskové*
- *Starý koník*
- *Na pastvě*
- *Vrabci*
- *Na návštěvě*
- *Žabky*
- *V létě*
- *Na jahody*
- *Ve žních*
- *Před spánkem*
- *Podzim*
- *Vrabčí píseň*
- *Poslíček*
- *Před spánkem*
- *Při měsíčku*
- **Zvířátka a lidé – 1941 (posmrtně), lyrické**
  - *Hafáci*
  - *Mackové*
  - *V nebezpečí*
  - *Zimní snídaně*
  - *Husičky*
  - *Na besedě*
  - *Cestička k domovu*
  - *Labutě*
  - *Hudryján*
  - *Kachňata*
  - *Žabka*
  - *Netopýr*
  - *Hrobařík*

- *Medák*
- *Motýli*
- *Jahody*
- *Hlemýžď*
- *Ráček*
- *Pasačka*
- *Hvězdě*
- *Večer*
- *V noci*
- *Sviť, měsíčku jasný...*

Výbory:

- **Pod Zvičinou** – 1948
- **Cestička k domovu** – 1958
- **Z křišťálové studánky** – 1974
- **Z domova**

Souborná vydání:

- **Raisovy spisy pro mládež** (F. Topič) – 1903-25, 11 sv.
- **Raisovy spisy** (Čes. grafická Unie) – 1909-32, 26 sv.
- **Vybrané spisy K. V. Raise** (SNKLU) – 1959-65, 9 sv.

5. Básnická tvorba K. V. Raise

Rais se básnické tvorbě věnoval po celý svůj život. Převážnou část této tvorby tvoří básně pro děti, jen malá část je pro dospělé čtenáře. Tvorbou pro děti, která souvisí s jeho učitelskou profesí, rovněž vstoupil do literatury. Básně pro děti začíná psát ve svém prvním učitelském působišti v Trhové Kamenici v 80. letech 19. století. Publikuje je v časopisech a novinách – nejvíce v Budečské zahradě, Malém čtenáři, Světozoru, Jarém věku. Souběžně s těmito básněmi otiskuje fejetony a epigramy. Zabývá se v nich učitelskou profesí, jejími problémy a soudobou situací. Nejčastěji je otiskuje v Poslu z Budče, Palečku, Šotku a Humoristických listech, většinu z nich pod pseudonymem Prokop Bodlák.

Můžeme se také setkat s pseudonymem Petr Bodlák, Prokop z Bodlákova či K. H. Hůrský. Již v těchto jeho básnických prvotinách se setkáváme s množstvím základních rysů, které se později stávají typické pro Raisovu prozaickou tvorbu.

Jeho básně pro děti jsou lyrické i epické. Rais se věnuje všem věkovým skupinám dětí. Pro ty nejmenší jsou určeny různé hříčky a říkadla, starším dětem již adresuje básně s přírodními a vlasteneckými motivy a dále básně s motivy vztahů mezi lidmi v duchu křesťanské víry. Pro dospívající mládež píše verše i povídky z vesnického života, portréty významných osobností a elegickou historickou epiku.

Jeho tvorbu pro mládež lze rozdělit do 3 větších tématických okruhů: 1. vzpomínkově laděné verše 2. verše o domově, dětství, rodičích a přírodě v rodném kraji 3. vlastenecké a výchovné verše. Všechny 3 okruhy se samozřejmě v jednotlivých básnických sbírkách prolínají, žádná básnická sbírka není čistě např. vlastenecká. Můžeme ji však z hlediska převahy daného tématu do jednoho ze tří okruhů zařadit. Mimo ně stojí již zmíněné říkanky a hádanky pro nejmenší, které mají seznámit malého čtenáře či posluchače s životem nejrozmanitějších zvířat a zvířátek, přiblížit mu krásu přírody během střídání ročních období.

6. Lyrické sbírky

6.1. Doma

První vydání básnické sbírky *Doma* z roku 1883 obsahuje 66 básní. V roce 1884 vyšlo pokračování s názvem *Doma 2*, které se však nedochovalo a jeho obsah je nám neznámý. V roce 1903 Rais vydává sbírku *Doma* s podtitulem *Verše, vzpomínky a povídky* podruhé. Jedná se však vzhledem k původnímu prvnímu vydání z roku 1883 o zcela rozdílnou sbírku. Toto vydání obsahuje jen 26 básní, připojeno je také 5 povídek. Sbírka je doprovázena ilustracemi M. Alše. Mezi oběma sbírkami jsou, nejen co se počtu básní týče, značné rozdíly. Nejprve provedeme rozbor básní ze sbírky vydané roku 1903, neboť právě tato verze byla poté několikrát vydávána a rozšířena.

V básních nalézáme různá témata, avšak mezi jednotlivými básněmi můžeme najít společné rysy, motivy. Nejvýrazněji se v knize, jak již její název napovídá, objevuje motiv domova. Domov, tzn. rodiče, bratři, rodná chaloupka i krajina, byl Raisovi po celý jeho život tím nejdražším. Ještě za života rodičů a také později, kdy již zemřeli, na ně ve svých verších s láskou a úctou vzpomínal, podobně i na místa svého dětství, kam se po odstěhování na Hlinecko a poté do Prahy, vracel jen o prázdninách nebo ve výjimečných situacích. Právě v básních *Domácí zvony*, *Otci I.-III.*, *Matce I., II.*, *Starý otec*, *Za matkou I., II.*, *Vzpomínky* a *Babiččiny pohádky* se navrácí do svého domova, ke svým blízkým i do dětství. Všechny tyto básně, vyjma *Babiččiny pohádky*, mají vzpomínkový charakter, je z nich cítit básníkův smutek, melancholie z uplynulého času a všeho, co přinesl. Zvuky zvonů, které Raise pokaždé vyprovázely, když odcházel z domova, jsou pro něj synonymem domova v básni *Domácí zvony*. Z básně jasně vyvěrá Raisova touha po domově (*Ó, vy naše zvony / znám tu pravdu, znám / a mé srdce buší / k vám-tam k vám-tam k vám!*).

Své rodiče Rais velmi miloval, což se odráží v básních *Otci I.-III.*, *Matce I., II.*, *Starý otec* a *Za matkou I., II.* Vyslovuje jim vděk, obdiv za to, co všechno dokázali, úctu a lásku. V *Otci* si uvědomuje, jak těžce otec pracoval, aby dopřál to nejlepší jemu a bratrům. Ptá se ho, jak mu oplátí jeho dobrotu:

Můj Bože, zlatý tatíčku
čím děti Tvé Ti splatí?
Vždyť nemohou než Tvoji dlaň
mozolnou zulíbati!¹⁷

Úctu k otci zdůrazňuje užitím velkých písmen u přivlastňovacích a osobních zájmen (*Tvoje, Tobě*) i u oslovení (*Otče*). Rozdělení básně na části I., II. a III. má především funkci po formální stránce básně. Této básni se velmi podobá báseň *Starý otec*. Také zde, v 1. až 5. strofě, vzpomíná na otce, který na svůj úkor vždy raději přidal dětem, pro ně pracoval a večer si s nimi ještě hrál. V 6. strofě básník

---

¹⁷ Rais, K. V.: *Doma. Verše, vzpomínky a povídky.*, Nakl. F. Topič, Praha, 1903

vznáší směrem k otci řečnickou otázku, na kterou nečeká odpověď: *Náš tatíčku, v širém světě / zda ty děti naleznete?* V 7. až 9. strofě pak již promlouvá sám otec. Vybavuje si své děti, jak byly malé, jak si doma hrály, jak spaly v postýlce, ve které je stále marně hledá. Táže se, zda na něj vzpomínají.

Stejně vyznání jako otci věnuje Rais i matce. V *Matce I., II.* se vyznává, jak mu schází matka, její mateřská láska, kterou jej zahrnovala. Je smířen s tím, že takovou lásku už nikde jinde nenalezne (*Hlava stýská po tvé lásce / a stesk v mladých nadrech mrazí / že tvé lásky dítě Tvoje / nikde v světě nenachází*). Podobně se vyznává ze svých citů k matce v básni *Za matkou I., II.* V I. části básně matka zemřela, po její smrti je prázdno nejen v domě, ale především v básníkově srdci. V II. části již uběhlo od její smrti 15 let. Rais vzpomíná na její lásku a obětavost. Její smrtí mu zmizelo mládí. Lituje, že se málo vrací domů podívat se na hřbitov, ale ve svých myšlenkách se ocitá zde denně. Celá báseň připomíná elegii, určitou rezignaci básníka, pro kterého je smrt blízkých životní ztrátou. V závěru se setkáváme s vyjádřením pocitu radostného očekávání z brzkého setkání s matkou, tedy těšení se na vlastní smrt, která mu bude vysvobozením ze smutku. Vzpomínku na oba dva rodiče společně spojil v básni *Vzpomínky*. V šesti strofách vyjadřuje, jak mu rodiče i domov scházejí. Při vzpomínce na ně má chuť je obejmout za všechno, co pro něj udělali.

Babiččiny pohádky navrací básníka do dětství. Je šťasten z návštěvy babičky, která umí mistrně vyprávět pohádky a všechny děti ji bedlivě poslouchají. Báseň vyznívá na rozdíl od předchozích básní veseleji, je tentokrát radostnou vzpomínkou na babičku (*Ej, což je nám blaze, věru / že je mezi námi / babička má usměvavá / s písni, pohádkami*).

Druhý významný motiv, který se objevuje v dalších básních a který má blízko k předchozímu motivu domova, můžeme charakterizovat jako vlastenectví, vztah k České zemi či češství. Rais po celý život tíhl k rodné zemi, byl velkým vlastencem. Svými básněmi chtěl totéž vyvolat i u malých čtenářů, aby svoji zem milovali a ctili. Uvědomoval si, že právě mladá generace je budoucnost celého národa, a tak se snažil svými básněmi nenásilně děti k vlastenectví vést a vychovávat. Motiv vlastenectví se objevuje ve sbírce v básních *Dudák, Čeští*

muzikanti, Otčina, Mák, Slunečnice, Slováčkův popěvek a Vánoční zvony. Všechny tyto básně chtějí evokovat v dětech češství, mají v nich vzbudit lásku k vlasti a jejich forma je stejná. Od předcházejících vzpomínkových básní se znatelně liší. Tyto vlastenecké básně jsou optimistické, jsou do nich vloženy naděje (oproti rezignaci ve vzpomínkových básních), láska a víra v českou zem, která by podle Raisa byla, je a měla by být oporou jejím obyvatelům. Rais v básních neuplatňuje srdceryvná či patetická provolání po vlastenectví. V básních *Dudák* a *Čeští muzikanti* spatřujeme projev vlastenectví jen v zobrazení obyčejných českých lidí.

Otčina, Mák a *Slunečnice* jsou kratší básně o dvou čtyřveršových strofách. Ve všech Rais dokázal, i přes jejich nerozsáhlost, projevit lásku k vlasti a vyzvat čtenáře, aby také tak učinil. Nejvíce oslovuje čtenáře v básni *Mák* a *Slunečnice*. V básni *Mák* promlouvá na čtenáře, že takový rudý mák nikde jinde nenajde než doma a radí, ať právě takový květ máme ukrytý v hloubi srdce: (*Však v sobě měj květ plamenný / s korunkou z rubínů / květ lásky k vlasti ukrytý / až v srdce hlubinu*).

V básni *Slováčkův popěvek*, situované do tatranských strání, matky volají domů své syny. Slováčkova duše neodolá, vrací se. Doma je mu nejlépe. Všude jinde na cestách se mu stýská a poznává, jakou hodnotu pro něj domov má. Veršové schéma je totožné s *Babiččinou pohádkou*. Báseň *Vánoční zvony* není na rozdíl od předchozích básní tolik optimistická a nadějná. Krajem se linou zvuky zvonů, přidávají se k nim další zvony vesnic a měst a spojují se tak v jedinou hudbu. Spojen je tedy celý český lid. Děje se tak alespoň jednou za rok o Vánocích, kdy je lidem přinášén klid, štěstí, a alespoň na chvíli se zapomíná na bolesti. I přesto však ale můžeme z této básně vycítit smutek, neboť je třeba si uvědomit, že se tak děje jen jednou za rok (*útrpných že tolik duší / má ta krásná Česká zem*). Tato báseň patří mezi nejrozsáhlejší ve sbírce.

Třetí skupina básní se věnuje přírodě. V básních Rais popisuje přírodní kolorit, život zvířátek, přírodních scénérie, ale také např. kostel či pole během různých ročních období, které jsou rovněž součástí popisované krajiny. Často dává do kontextu s přírodou život lidí. Mezi básně s těmito motivy můžeme

zařadit *V zimě*, *Jarní*, *Jarní jitro*, *Kostelík*, *Naše pole*, *V noci*, *Hory*, *České stráně* a *Zimní večer*.

Příchod jara zobrazuje v básních *Jarní* a *Jarní jitro*. Všude se probouzí zvířata, zpívají ptáci, kvetou květiny, stromy. Příroda ožívá a po zimě se jí vlévá krev do žil. Jaro je symbolem zrození a naděje a tyto dvě básně vzbuzují ve čtenáři dobrou náladu (*K dětským hláskům přidává se / ptačí družina / Z jara celá příroda je / píseň jediná*).

Zimní zobrazení krajiny spatřujeme v básních *V zimě* a *Zimní večer*. V první polovině básně *V zimě* Rais popisuje, jak vypadá krajina v zimě a jak prožívají zimu zvířátka (*Zádumčivě v poli černé kráčí vrány / že jsou české hory sněhem zasypány*). V druhé polovině básně jsme uvedeni do chaloupky, kde děti, schouleny na peci, poslouchají pohádky, které jim vypráví děda, zatímco venku padá sníh. Báseň vyzařuje klid i jistotu, že doma v chaloupce člověk najde útočiště. Můžeme toto chápat také jako autorův apel, abychom si uvědomili, že můžeme být doma v teple u svých blízkých na rozdíl od zvířátek prožívajících krušně těžké zimní dny. Tato báseň obsahuje personifikaci, především ve schopnosti zvířat hovořit a jejich přímou řeč (*Vrabci naříkají : „Nikde zobu není!“*). V *Zimním večeru* se básník věnuje popisu polí, úvalů a domků zasypaných sněhem. V domkách je hluboké ticho, neboť lidé znaveni prací již spí (*Nad sněhovou plání vzduch se vlní tiše / to jak česká země z hluboka tak dýše*). Blízká těmto básním je báseň *V noci*, kde je nám představena klidná noční krajina.

V básni *Kostelík* Rais popisuje kostel nejen jak vypadá, ale také jako kostel, který je všudypřítomným němým svědkem okolních událostí. Kolem něj se odehrávají lidské osudy, dřina, bolest, štěstí i smrt. Tiše a bez možnosti zasáhnout přihlíží všemu zlému okolo. Báseň se ale nakonec obrací v radostné vyznění, neboť přichází jaro, které probouzí k životu všechno živé a svádí ke zpěvu jarních písní. Na hřbitově u kostela rozkvétají květiny a mění hřbitov v barevnou zahrádku. Básník vzpomíná na zemřelé a věří, že s příchodem jara nacházejí klid (*drazí pod zemí / spí tam tak blaženi*).

Podobný princip skloubení popisu krajiny s lidským údělem nacházíme v básni *Naše pole*. Po úvodním popisu krásy pole následuje konstatování, kolik

lidí se už na něm nadřelo (*co již rukou mozolnatých / tady nadřelo se - / kolik potu s čela padlo / utonulo v rose*). Není to jen pole, kde roste jetel a poletuje skřivánek, ale je to „Naše pole“, na kterém člověk nechává kus svého srdce a těžkou práci.

S motivem popisu krajiny, konkrétně hor a strání, se setkáváme v básních *Hory* a *České strání*. Obě básně nejsou rozsáhlé, ale liší se svým vyzněním:

Ó ty naše hory	Divné proudy pozměnily
jsou to velcí páni -	naše těžké hrudy:
v kraji o té slávě	ony slzy vybělily
netušíte ani. ¹⁸	ty jsou krví rudy! ¹⁹

Hory jsou oproti *Českým stráním* básní oslavnou, můžeme říci, že až burcuje čtenáře k hrdosti. Z *Českých strání* je spíše cítit smutek a hořkost. Obě básně mají čtyřveršové sloky a jsou psány trochejem.

Zbývající tři básně ze sbírky nezařazujeme do žádné skupiny, neboť tematicky nespádají ani do jedné z nich. Mohou tak společně tvořit poslední skupinu básní, které spojuje jejich veselost, rozvernost a lehkost. Všechny tři básně mají písňový charakter, jsou nedějové a mají i značně podobná veršová schémata. Básně *Kolovrat*, *Harfeníček* a *Betlém* nejsou ani náročné na zapamatování:

Ej, náš starý harfeníček
ten to, lidé dobří, zná,
všecka srdce rozdovádí
píseň jeho líbezná.²⁰

V těchto třech básních si všimneme častějšího výskytu ukazovacích zájem a citoslovcí. Objevuje se také apostrofa (*lidé dobří; braši zlatí; věřte*), personifikace (*kahan mrká*).

---

¹⁸ Rais, K. V.: *Doma. Verše, vzpomínky a povídky.*, Nakl. F. Topič, Praha, 1903

¹⁹ Rais, K. V.: *Doma. Verše, vzpomínky a povídky.*, Nakl. F. Topič, Praha, 1903

²⁰ Rais, K. V.: *Doma. Verše, vzpomínky a povídky.*, Nakl. F. Topič, Praha, 1903

6.1.1. Verš

V tabulce uvádíme schéma básní, které vyšly ve sbírce Doma v roce 1903. Zbývající básně se nacházejí v tabulce u sbírky Doma 1 (kapitola 7.2.1.), neboť je mají sbírky společné a totožné.

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
Domácí zvony	abcb	trochejské	6-5-6-5
Otci I.	abcb	daktylotrochejský	8-7-8-7
II.	abcb	daktylotrochejský	8-7-8-7
III.	abcb	daktylotrochejský	9-8-9-8
Matce I.	abcb	trochejské	7-6-7-6
II.	abcb	trochejské	8-8-8-8
Starý otec	aabb	trochejské	7-7-8-8
Za matkou I.	abab	trochejské	8-5-8-5
II.	aa	daktylotrochejský	11-11
V zimě	aa	trochejské	12-12
Jarní	abcb	trochejské	8-5-8-5
Jarní jitro	abcb	trochejské	4-4-4-4
Hory	abcb	trochejské	6-6-6-6
Zimní večer	aa	trochejské	12-12
Vánoční zvony	abab	trochejské	8-7-8-7

6.1.2. Jazyk

V celé sbírce se projevuje Raisovo umění pracovat s jazykem. Píše spisovným jazykem, vyskytují se i slova knižní (*rov, hoře, zkazka, niva, luhy, bol, bání, otčina*) či zastaralá (*duchna, poduška, sednice, hrudy, zkazka, pelušina, borovina, síváček, obločky*). Téměř ve všech básních se setkáváme s personifikací (*zpívaly nám zvony, kahan mrká; vítr hvízdá*), metaforou (*květ plamenný s korunkou z rubínů; v zlatém srdci; v měkkých vlasech rozkvétá šedin kvítek bílý; oko rudé; hrudy mně do rakve duní; slunce vstává z různé tůně*);

žito zlaté; měsíček spustil stříbrnou clonu), básnickým epitetem (*pojíněné vousy, sněhový kožich*) a přímou řečí. Častý je výskyt knižního vyjádření přívlastku shodného, tedy přídavného jména za podstatným (*oko dobrácké; domku starý, šedivý; jesle chudičké; pohádky své krásné; píseň jarní; domky malé, vánoční hlas dojímavý, v jizbu českou*). Ze stylistických figur se objevuje apostrofa (*Otčina, Mák, Slunečnice*), anafora (*Jako když s vámi jsem tam u nás býval / jako když na srdci vašem jsem sníval* – báseň *Za matkou*). V básni *Za matkou* se v 1. a 8. sloce opakuje verš *to srdce přestalo bušiti v boku*. V básni *Kostelík* nalezneme oxymóron (*mrtvá tišina zajásá*).

6.2. Doma 1

Nyní se dostáváme k původní verzi sbírky *Doma*. Společné oběma sbírkám jsou tyto básně: *Kostelík, Naše pole, Kolovrat, Betlém, Slováčkův popěvek, Dudák, Otcí, Matce, Babiččiny pohádky, Otčina, České stráně, Čeští muzikanti, Jarní, V noci, Jarní jitro, Mák, Slunečnice, Harfeníček a Vzpomínky*. Některé z nich doznaly větších či menších změn, o nich se zmíníme níže. Zbývající básně ze sbírky *Doma* z roku 1903 *Domácí zvony, Starý otec, Za matkou, V zimě, Jarní jitro, Hory, Zimní večer* (název básně je v obou sbírkách totožný, avšak obsah i forma jsou odlišné) a *Vánoční zvony* se v prvním vydání nenacházejí, vznikly až o několik let později. Oproti tomu *Doma 1* obsahuje 47 jiných básní, jejichž obsah i formu se pokusíme rozebrat v další části naší práce. Nyní se vraťme k básním, které jsou sbírkám společné. Zaměříme se na jejich případné rozdílnosti. Pro větší přehlednost původní vydání s 66 básněmi označujeme jako „83“, pozdější vydání, jehož rozbor už jsem provedli v kapitole výše, jako „03“.

Zcela totožnou formu (básně se od sebe buď neliší vůbec, nebo mají max. 1-2 slova ve verších rozdílná) mají básně *Kolovrat, Betlém, Dudák, Babiččiny pohádky, Otčina, České stráně, V noci, Jarní jitro a Mák*. Nepatrných změn doznaly verše v *Kostelíku* (např. „*dvě lípy, pravé stařeny*“ v 83 nahrazeno v 03 „*lípa mu, věrná stařena*“), *Slováčkův popěvek* (např. „*Neodolá sladkým šumů /*

Slováčkova duše“ v 83 nahrazeno „*Neodolá tomu hlasu / Slováčkova duše*“), Naše pole (např. původní „*pole naše, oči moje / v horké tonou rose!*“ nahrazeno „*kolik potu s čela padlo / utonulo v rose!*“), dále Čeští muzikanti, Slunečnice, Harfeníček.

Báseň Jarní má v prvním vydání navíc část II. a III., které ve vydání 1903 chybí. Část I., kterou mají básně společnou, je totožná. Komplikovanější situace nastává u básně Otcí. Obě básně mají s nepatrnými rozdíly stejnou I. část (např. „*Ba marně bych tu sladkých slov / do rádek kusých sprádal*“ v 83, „*Ba marně bych tu řadu slov / do verše dále sprádal*“ v 03), II. část ve vydání 1883 je III. částí ve vydání 1903, III. část z 83 v 03 chybí úplně, IV. část z 83 je II. částí v 03 a jsou totožné, V. část rovněž v 03 chybí. Podobné změny spatřujeme také u básně Matce, jež má ve vydání 83 navíc III. a IV. část. Poslední společná báseň Vzpomínky je ve vydání 83 zařazena pod názvem Mé vzpomínky. Tato původní verze má 8 strof oproti pozdějším 6.

Nyní se dostáváme k rozboru velké skupiny původních básní ve sbírce Doma 1. Jejich náměty a témata jsou si blízká s těmi v básních sbírky Doma z roku 1903. I zde je nejčastějším námětem básní domov. Rais tyto básně psal v době, kdy vyučoval v Trhové Kamenici a na Hlinecku. Byl velmi vzdálen domovu, který měl rád a po kterém se mu stýskalo. Tyto pocity stesku, lásky, radosti i smutku promítl do svých básní *V mé domovině, Koho mám rád, Chaloupka, Návrat*. Vyznává se v nich ze své lásky k domovu, v básních *Koho mám rád, Návrat a Chaloupka* ještě konkrétněji k rodné chaloupce:

Ten domek s krovem omešeným
z té duše hloubi já mám rád,
u kamen jeho rád si zasním,
pak vyletím zas čil a mlád.²¹

V básni *Návrat* promlouvá k rodné chaloupce, přeje si, aby mu ještě dlouhou dobu skýtala ochranu a útočiště před nepříjemnostmi, které ho čekají mimo ni (*Ještě*

---

²¹ Rais, K. V.: *Koho mám rád*. In: Doma 1., Nakl. B. Böhm, Nové Město nad Metují, 1883

dlouho, domku bílý, / chmury plaš, / jež mi v dáli čelo zkalí; / domku náš, / jenom ty mne znáš!). S tématem domova úzce souvisí básníkův vztah k rodičům. Svoji oddanost, vděk a lásku k nim vyjadřuje v básních *Rodičům, Matce, Otcí* (ač jsou básně *Matce* a *Otcí* již rozebrány v *Doma* 1903, uvádíme je i zde proto, že ve vydání 1883 mají části navíc), *Láska mateřská, Jarní vláha, Dobrá víla, Slzy, Dědeček a Babička*. Básně jsou intimní zpovědi básníka, jenž své rodiče (popř. babičku) hluboce miluje. Dojímá se nad jejich starostlivostí, láskou a uvědomuje si, že nikde jinde toto nenalezne (*Ta mateřská láska vroucí / je květina nevadnoucí; / teplou, sladkou vůni dýchá, / nikdy, nikdy neusychá* – *Láska mateřská*).

Vzpomínkově laděné jsou básně *Mému lesu „Zhoří“*, *Pomlázka, O vánocích, U kamen, U studánky, Přástky, Posvícení a Mládí*. V těchto básních se Rais navrácí do svého mládí. Vzpomíná na hezké chvíle se svými blízkými o svátcích, na každoroční tradice spojené se svátky, které přinášely radost a veselí. V básni *Mému lesu „Zhoří“* hovoří básník k lesu, v němž prožil svá dětská léta a ptá se ho, zda-li si na něj ještě vzpomíná. Básník je plný smutku, při vzpomínce na čas strávený v lese se touží vrátit k němu zpět:

Chodíval jsem každým jarem
k dovádívým hrám,
jenom letos v mlžné dálce,
toužím-vzpomínám...²²

Dalším hojně zastoupeným námětem je zobrazení přírody a jejích krás. Tu nám Rais představuje v básních *Na horách, Jarní nebe, Héla, Sněžinka, Vlastovičky, Sedmihlásek, Fialka, Ve pšenici, Potůček, Stará vrba, V lese a Lípa*. Vykresluje čtenáři pestrost krajiny, život zvířátek, krásu květin, stromů, ale i zdánlivě nezajímavých hor, v nichž spatřuje také jisté kouzlo (*Ó ty naše hory / to jsou velcí páni, / v kraji houby víte, / netušíte ani!*).

---

²² Rais, K. V.: *Doma I.*, Nakl. B. Böhm, Nové Město nad Metují, 1883

Děti mají rady písně, zpívánky, popěvky apod. S radostí si zazpívají i tancují. O zpěvu, veselých písních, radosti dětí a nerozlučitelnosti dvojice „dítě-píseň“ pojednávají básně *Píseň*, *Písničky*. Naopak vážnější charakter mají básně *Vrba*, v níž spatřuje vrbu jako chudáka mezi stromy, a *Zimní večer*, v němž projevuje obdiv k chudým lidem, kteří i přes svůj těžký úděl rozdávají svým blízkým, zejména dětem, lásku a radost. Básník tak vyzdvihuje lidskost a srdečnost obyčejných lidí (*Ó těžko líčit, věřte mi, / ta srdce chudých měkká, / před těmi jenom na zemi / má píseň zbožně kleká!*). S vyjádřením vlastenectví se setkáváme v básních *Ty země má*, *Český zpěv*, *České země*, *Česká vesnička*, *Sněžka*. Básně jsou prodchnuty Raisovou láskou a úctou k české zemi. Jako příklad uvádíme úryvek z básně *České země*:

Česká země, vlasti moje
malá, maličká,
ó jak rád jsem si tě schoval
na dno srdíčka! ²³

Zajímavý námět má báseň *České knize*. V této básni Rais hovoří ke knize, vyjadřuje jí vděk za to, že pomáhá lidem překonat tíživé dny a přeje si, aby tomu tak bylo navěky (*Zůstaň s námi, kniho česká, / Zůstaň po staletí!*). Rais chce zapůsobit na čtenáře a vyvolat u nich hrdost na české knihy. Chce, aby lidé četli a vraceli se ke knihám, které lidský život obohacují. Úctu ke knize zdůrazňuje užitím velkých písmen u osobních a přivlastňovacích zájmen (Tobě, Tvoje atp.). V názvech básní *Píseň o měsíčku*, *Hvězdy*, *Spadlá hvězda* a *Slunce* se objevují nebeská tělesa. Obloha odjakživa lidstvo lákala, i v 2. polovině 19. století k ní lidé vzhlíželi a představovali si, co se vysoko nad jejich hlavami může odehrávat. Rais v těchto básních hvězdy, Měsíc i Slunce zživotňuje a připodobňuje lidskému světu (*To slunce zlaté stařícké / je dobrá, věrná matka*). Měsíc vidí básník jako všudypřítomného svědka lidských osudů (*Sta let se tak dívá dolů, / mnoho vídal, /*

---

²³ Rais, K. V.: *Doma I.*, Nakl. B. Böhm, Nové Město nad Metují, 1883

v líce jeho nikdo bolu / neuhlídal). K těmto básním můžeme připojit také báseň *Stará kaple*, v níž spojuje popis kaple s motivem víry člověka v Boha.

Řadu z uvedených básní Rais publikoval v novinách a časopisech již dříve, než je vydal souborně ve sbírce *Doma* v roce 1883. Tyto básně zhodnotil v recenzi z roku 1882 T. Libín takto: „*Vezměme do ruky kterýkoli časopis pro mládež jako jest ku př. Budečská Zahrada, Naší mladeži a pod., všude nalezneme jeho krásné básně, z nichž nejedna praví nám, kterak vyvolený tento pěvec miluje drahé rodiče své, domovinu milou, své druhy věrné, kterak vyprávěti dovede o slavných vůdcích národa českého, o slavných jeho činech, a nejvíce těch písní Raisových praví nám, jak velice on miluje vlast' svou drahou. Ano vlast', tu matku matek nejdražší, ten klenot všech klenotů nejvzácnější, miluje nade všecko.*“²⁴ Toto zhodnocení výstižně charakterizuje celou básnickou sbírku *Doma* 1.

6.2.1. Verš

Následující tabulka nám podává přehled o jednotlivých básních a jejich formách:

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
Ty země má	abcb	daktylotrochejské	9-8-9-8
České knize	abcb	trochejské	8-6-8-6
Píseň	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Písničky	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
V mé domovině	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Koho mám rád	abcb	trochejské, liché s předrážkou	9-8-9-8
Chaloupka	abcb	trochejské	8-6-8-6
Kostelík	abcb	trochejské	8-6-8-6
Mému lesu "Zhoří"	abcb	trochejské	8-5-8-5
Naše pole	abcb	trochejské	8-4-8-4
Zimní večer	abab	daktylotrochejské	8-7-8-7

²⁴ Libín, T.: *K. V. R. Malý čtenář*, sešit 1, 1882

Návrat	abcbb	trochejské, v lichých s mužským zakončením * ¹	8-3-8-3-5
Přástky	abcb	trochejské	8-7-8-5
Kolovrat	abcb	trochejské	8-6-8-6
O vánocích	abccb	daktylotrochejské	8-8-7-7-8
Betlém	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Pomlázka	abcb	trochejské	8-8-8-8
Slováčkův popěvek	abcb	trochejské	8-6-8-6
Posvícení	abcb	trochejské	8-6-8-6
Mé vzpomínky	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Rodičům	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Matce – I.	abcb	trochejské	8-8-8-8
II.	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
III.	abcb	trochejské	7-6-7-6
IV.	abcb	trochejské	8-8-8-8
Láska mateřská	aabb	trochejské	8-8-8-8
Dudák	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Jarní vláha	aa	trochejské * ²	7-7
Dobrá víla	abcbabcb	trochejské	8-8-8-8-8-6-8-6
Slzy	abcb	trochejské	6-6-6-6
Otci - I.	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
II.	abcb	daktylotrochejské	9-8-9-8
III.	aa	daktylotrochejské	8-8
IV.	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
V.	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Babičce - I.	abcb	trochejské	6-6-6-6
II.	abcb	daktylotrochejské	9-8-9-8
Babiččiny pohádky	abcb	trochejské	8-6-8-6
U kamen	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Dědeček - I.	abcb	trochejské	8-6-8-6
II.	abcbdd	daktylotrochejské	8-8-8-8-10-10
Český zpěv	abcb	trochejské	8-6-8-6
Otčina	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Česká země	abcb	trochejské	8-5-8-5
České stráně	abcb	trochejské	8-6-8-6

Čeští muzikanti	abccb	trochejské	8-6-8-8-6
Sněžka	abcbddb	trochejské	6-6-6-6-6-6-6
Jarní - I.	abcb	trochejské	8-5-8-5
II.	abcb	trochejské	8-8-8-8
III.	abcb	trochejské	8-8-8-8
Píseň o měsíčku - I.	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
II.	abab	trochejské	8-4-8-4
Slunce	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Hvězdy - I.	aa	daktylotrochejské	11-11
II.	abccb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	8-6-7-7-6 * ³
III.	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Spadlá hvězda	abcb	sudé verše daktylotrochejské, liché daktylské	9-8-8-8 * ⁴
Na horách - I.	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
II.	abcb	trochejské	6-6-6-6
Jarní nebe	aabccb	šestislabičné verše daktylské, čtyřslabičné trochejské	6-6-4-6-6-4
V noci	aa	daktylotrochejské	10-10
Jarní jitro	abcb	trochejské	4-4-4-4
Héla	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Sněženka	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Vlaštovičky	abab	trochejské	8-4-8-4
Sedmihlášek	abcb	sudé verše trochejské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Fialka	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Pomněnka	abcb	trochejské	6-6-6-6
Ve pšenici	abcb	trochejské	6-6-6-6
Mák	abcb	osmislabičné verše daktylotrochejské, šestislabičné daktylské	8-6-8-6
Slunečnice	abcb	trochejské	8-4-8-4
Potůček	abcb	trochejské	7-6-7-6
Vrba	abcbb	daktylotrochejské	8-5-8-5-7
Stará vrba	aabba	trochejské	7-7-8-8-7
V lese	abcb	trochejské	8-7-8-7
U studánky	abcb	trochejské	8-6-8-6
Lípa	ababc	daktylotrochejské, šestislabičné daktylské	8-7-8-7-6
Česká vesnička	aabaab	šestislabičné verše daktylské, čtyřslabičné trochejské	6-6-4-6-6-4

Stará kaple	abcbddb	trochejské	6-5-6-5-6-6-5
Harfeníček	abcb	trochejské	8-7-8-7
Mládí	ababcc	trochejské	6-6-6-6-6-6

*¹ Návrat – toto schéma platí pro všechny strofy s jednou výjimkou ve 2. strofě – poslední verš této strofy (pětislabičný) má zakončení daktylské.

*² Jarní vláha – ve 4. strofě je u obou trochejských veršů zakončení mužské.

*³ Hvězdy II. – ve 2. strofě rozdílné veršové schéma: 7-6-7-7-6

*⁴ Spadlá hvězda – uvedené schéma platí pro 1. a 2. strofu, ve 3. strofě se již pravidelně střídají 9 a 8 slabičné verše.

6.2.2. Jazyk

Nyní se zaměříme na jazykovou složku básní sbírky *Doma 1*. Jelikož se jedná o velké množství básní, v nichž se objevují nejrůznější jazykové, stylistické a básnické prostředky, uvádíme zejména ty nejčastěji užívané.

Po stránce jazykové jsou básně pro dnešního malého čtenáře ke čtení velmi náročné. Jazyk básní je sice velmi vyspělý, ale neodpovídá dětskému vnímání světa. Básně vyžadují již zkušeného čtenáře, pro malé dítě se některé básně stávají nesrozumitelné. Četbu ztěžuje značný počet knižních slov (např. *brat, trud, , vísky, šedá leb, bol, juž, truchlivo, žal, vesna, robit, líce, chmury, peruť, rety, kol, sny luzné, pět, čílko, zřítí, sváry, lučiny, kráse lepé, račiž, robátko*) a zastaralých výrazů (např. *jara zoří, v omešené, juž, černý sen, s přeslice, děcké sníky, přástky, chýže, z chvoje, račiž, robátko*), básnických přívlastků často v knižním postavení (např. *jasné oči, písňě chudé, lístek tmavý, v sínce bídné, srdce měkká, rety žhoucí, ohník rudý, měsíc bledý, mušky zlaté, růžové jaro, po zimě smrtonosné, květy sněhové*) i metafor (např. *štěstí sprchni na tvůj luh, písnička zvoní, v hlavičce štěstí rozkvítá, květ sněhu, blaho září v celé hrudi, růže vsely v bledou líci, smích ti skáče do tváří, jiným ohněm srdce tepe, rozkvetou růže v dětské líci*). Všechny tyto prostředky jsou však důkazem vybroušeného Raisova jazykového stylu. V básních Rais uplatňuje také přirovnání (např. *hrdélkem zvoní, jak v máji pěnkavka; písničky bují jako ty fialky pod skalní slují; láska zbujela*

jako ty ratolítky, děti jako křepelky, všude živo jako v jeteli, písni v síňku napadalo jako z jara do mlází, hvězdička drobná jak zlatý je písek), personifikaci (např. chaloupečka kývá, vábí mluvou sladkou, zpěváků celá armáda, smích mi běhal tváří, smíchem se ohýbají klásky, lesík dýchá z plné hrudi) aj. Nešetří ani nejrozličnějšími stylistickými figurami, z nichž nejčastěji se objevuje anafora, a to např. v básních: Ty země má (*Ty země má, má země rodná / ty země plná vůní krás*), České knize (*Zůstaň s námi, kniho česká, / Zůstaň po staletí!*), Píseň (*mám-li jen, písni má, / mám-li jen tebe!*), Chaloupka (*v tobě zasním černý sen, / v tobě hlava písně zrodí*), Zimní večer (*ó těžko líčit péru! / Ó těžko líčit, věřte mi*), Český zpěv (*Každým jitem nové písně, každým jitem k novým zpěvům*). Dále se často vyskytuje epizeuxis, a to v básních Ty země má (*Ty země má, má rodná země*), Koho mám rád (*Což mám je rád, což mám je rád*), Přástky (*Letím, letím přes ty hory*), Pomlázka (*na pomlázku, na pomlázku?*), Jarní (*přec je lépe, mnohem lépe*), Píseň o měsíčku (*Viděl štěstí, viděl žaly*), Spadlá hvězda (*Svítila hvězdička, svítila*), Mládí (*mládí, zlaté mládí!*). Ve velkém počtu básní nalezneme refrén (básně Koho mám rád, Mládí, V lese, Píseň o měsíčku, Láska mateřská, Jarní III., Na horách II.). Ojedinelý je výskyt epanastrofy (b. Jarní). Z řečnických figur Rais hojně používá apostrofu, např. v básních (v závorce uvádíme, pokud není jasné z názvu básně, koho nebo co v básni oslovuje): Ty země má (rodnou zem), České knize, Píseň, Koho mám rád (rodnou zem, český lid), Mému lesu „Zhoří“, Zimní večer (čtenáře), Návrat (rodný dům), Babičce, Pomlázka (matku), Rodičům, Dobrá víla (matku), Česká země, Jarní (píseň), Spadlá hvězda (pomněnku), Jarní nebe (nebe), Sněženka. Často ve verších Rais klade řečnickou otázku, např. v básních Návrat (*kdož mi více v světě podá / nad náš kruh, / nad můj rodný luh?*), O vánocích (*Jsem to já?*), Hvězdy (*Ach, kdo mi povíte, která je mojí?*), Vrba (*Kdo na ni vzpomene si?*).

V mnoha básních také narážíme na rozdílné gramatické podoby slov v porovnání s dnešními tvary. V průběhu let došlo samozřejmě k mnoha změnám v pravidlech českého pravopisu, což má za následek zastarávání jazyka Raisových básní a ztíženou srozumitelnost (děcké x dětské; nesestárneme x nezestárneme; nesvadlou x nezvadlou; radost' x radost, shaslá x zhaslá; vánoce x Vánoce aj.)

6.3. Dárek maličkým

Sbírku *Dárek maličkým* Rais vydal roku 1889. Obsahuje 80 drobných básní určených pro malé čtenáře. Některé básně jsou doprovázeny obrázky K. Zillicha. Básničky nejsou rozsáhlé, jejich délka a náročnost odpovídají dětskému věku, pro který jsou adresovány (dětmi do 7 let). Rais napsal tyto básničky malým čtenářům pro potěšení, vycházel z jejich dětského vidění světa. Básně jsou převážně veselé a bezstarostné, jestliže mají vážnější charakter, nemá v nich Rais za cíl moralizovat či poučovat, spíše se snaží dát příklad a pak už je pouze na čtenáři, co si z básně odnese.

Vzhledem k množství básní ve sbírce se setkáváme i s větším počtem témat v básních. Následující výčet neznamená, že některý z dříve jmenovaných témat v básních má větší význam než ostatní. Jedná se pouze o nástin a přiblížení nejpodstatnějších skupin básní, jež mají společné prvky. Musíme také upozornit na to, že ve sbírce se nacházejí dvě básně s totožným názvem *Modlitbička* a dvě básně s názvem *Měsíček*.

Prvním výrazným společným tématem několika básní je příroda a svět zvířat. Již z názvů většiny těchto básní pochopíme jejich zařazení do skupiny s tématem přírody a světa zvířat. Patří sem básně *Před spánkem*, *Pes Ořech*, *Hlídači*, *Kočka*, *Slepička*, *Kuřátko*, *Hrdlička*, *Kanárek*, *Vlaštovička*, *Uč se!*, *Děvčátko spí*, *Beruška*, *Motýli*, *Žabí hudba*, *Jarní deštík*, *Jarní*, *Na louce II.*, *Kytička*, *Zajíci*, *Radost malých ptáčků*, *U hnízda*, *Kukačka*, *Jarní sníh*, *V zimě*, *Ptáci*. Především básně ze světa zvířat jsou rozpustilé, veselé a humorné. Zvířata mají schopnost mluvit i chovat se jako lidé, jako například v básni *Slepička*:

Slepička snesla vajíčko
do kukaně,
kvoče teď: „Pojď se, Běličko,
dívat na ně –

kokoko – koko – dák!“²⁵

Často je svět zvířat spojen se světem dětí. Hrají si spolu, škádlí se navzájem, zažívají spolu dobrodružství a dokazují si vzájemnou lásku. V básních *Uč se!* a *Motýli* mají zvířátka i podobné starosti a radosti jako děti, učí se psát a číst, v básni *Před spánkem* nemůžou malé vlaštovičky usnout a zlobí maminku dováděním apod. Rais se inspiroval dětským světem. Snad každé dítě se v těchto jeho básních „našlo“, každé dítě něco podobného se zvířaty zažilo, rádo si o tom přečetlo a pobavilo je to. Básně měly blízko životu dětí té doby:

Se Štěkáčem Toník hlídá
doma pod jabloní –
jablíčka jim ruce škůdné
otrhaly loni.²⁶

V básních o přírodě básník vykresluje krajinu, ve verších zachycuje její kouzlo a krásu. Chce ve čtenáři vzbudit pocity okouzlení krajinou, chce, aby si malí čtenáři uvědomili bohatství přírody:

Všecka ta kvítka voňavá
k děvčátku otáčí kalich,
každé se pěkně zadívá
do jejích očinek malých.²⁷

Básně ve sbírce jsou určeny především pro předškoláky, jak jsme již v úvodu zmínili. Rais si uvědomuje, že tyto děti čeká velký den v podobě vstupu do školy, a tak věnuje ve svých básních pozornost i této významné události. Básně jsou optimistické, malí školáci se těší do školy, mají radost, že se mohou učit. Totéž chce Rais vzbudit v malých předškolních čtenářích, tedy touhu po škole, po

---

²⁵ Rais, K. V.: *Dárek maličkým.*, Nakladatel A. Storch, 1889

²⁶ Rais, K. V.: *Hlídač*. In: *Dárek maličkým.*, Nakl. A. Storch, 1889

²⁷ Rais, K. V.: *Na louce II.*, In: *Dárek maličkým.*, Nakl. A. Storch, 1889

vzdělání. Jeho básničky *Čtenářka*, *Němkyně*, *Poprvé do školy*, *Ze školy*, *Školačka*, *Obrázky* jsou pro děti vzorem. Za všechny uvádíme jako příklad celou báseň *Poprvé do školy*:

Je to radost! Toník malý	Matička ho líbá v čelo;
poprvé jde do školy;	„Uč se, hochu, hodně rád!“
což se sběhlo kmotrů, strýčků	Ach, jak ne, vždyť nemohl se
z dalekého okolí.	toho ani dočekat!

Ví, že mnoho, mnoho moudra
nasbírání si děcko tam,
však si pro ně brašnu nese
větší, než je chudák sám! ²⁸

Rais neopomíná, že děti tohoto věku si velmi rády hrají. O tom, jak, s čím, na co si hrají a o vyprávění pohádek píše v básních *Babička*, *Paleček*, *Pohádka*, „*Na poledne*“, *Král*, *Divadlo*, *Nová panenka*, *Nemocná panenka*, *Panenka tančí*, *Mařenka kreslí*, *Schovávačka*, *Malá kuchařka*, *Zpěvačka*, *Slávek*, *Žebráček*, *Paní kupcová*, *Silák*, v nichž v mnohých je daná hra již v samotném názvu. V souvislosti jsou tři po sobě jdoucí básně *Nová panenka*, *Nemocná panenka* a *Panenka tančí*.

Veselými a zábavnými básněmi, které připomínají říkanku jsou básně *Muzikanti*, *Čtenářka*, *Abeceda*, *Píšťalka*, *Na louce I.*, *Popěvek*, *Husar*. Jsou snadno zapamatovatelné a mají formu popěvku (*A, b, c, d, / kočka přede; / e, f, g, h / kocour běhá* – báseň *Abeceda*).

Velký počet básní má náboženský charakter. Opět i u této skupiny básní nám již název napovídá jejich obsah – *Modlitbička* (pozdější v pořadí), *Ježíšku k tobě*, *Andělé strážní*, *K andělíčku*, *Pobožná dívka*, *Svatý Mikuláš*, *Ježíšek*, *Na štědrý večer*, *Drotaři*, *Pan pater*, *Kostelíček*, *Měsíček* (dříve v pořadí).

---

²⁸ Rais, K. V.: *Dárek maličkým.*, Nakladatel A. Storch, 1889

Náboženství v době vzniku této sbírky (80. léta 19. století) mělo ještě obrovský vliv. Děti byly vychovávány nábožensky. I Rais byl silně věřící, čemuž odpovídají tyto básně, které mají dětského čtenáře nabádat k víře v Boha a úctě k němu. Většina básní je modlitbičkou dětí za jejich blízké, aby se měli dobře a Bůh je chránil, i za blízké, kteří již zemřeli. U některých básní (Kostelíček, Modlitbička – dříve v pořadí) se na závěr objevuje i modlitba za českou zem. Rais tak chce vzbudit či utužit ve čtenářích pocit vlastenectví (*Tatíčkoví horké skráně / ochlad' milým, tichým snem, / chraň nám vísky v klínu stráně, / chraň nám celou českou zem!*). V básních Andělé strážní, Ježíšek a Na štědrý večer navíc vyjadřuje souznění s chudými a víru v jejich lepší časy.

Dalším zastoupeným námětem ve sbírce jsou rodinné vztahy. Básně *Na klíně, Ukolébavka, Pošta a Hubičky* jsou veselé (vyjma neutrální Ukolébavky, kde maminka s láskou uspává synka), zobrazují pohodu a lásku mezi rodiči a dětmi. Taková, která by měla fungovat ve všech rodinách. Naopak *Dědeček, Nemocná babička, Mrtvá babička, Dolíček* jsou smutné básně, jež vyjadřují lítost či obavu ze ztráty blízkého člověka. Rais ve všech svých básních o rodině klade důraz na to, aby si děti vážily nejen svých blízkých, ale v básních *Malý Sokol, Pomněnky, Česká země a Měsíček* (v pořadí pozdější) i své vlasti:

K pochodu si zpívá rázně
sokol Slavoš mladým rtem:
„Což je krásy neskonale
v českém luhu dalekém!
Tužme ducha, tužme páž,
ať nám mladne domov náš,
naše celá česká zem!“²⁹

Zvláštní postavení má poslední báseň sbírky nazvaná *Také o sobě*. Báseň je Raisovou osobní zpovědí, jak je znaven po celodenní práci. Odpočinout mu

---

²⁹ Rais, K. V.: *Malý Sokol*, In: Dárek maličkým., Nakladatel A. Storch, 1889

nedá jeho „dítě zlatovlasé“ (pravděpodobně prvorozená dcera Marie), které nechce smutného, ale veselého tatínka.

6.3.1. Verš

Z následující tabulky se dozvídáme, že s naprostou převahou se v básních vyskytuje rým abcb (více než 40x). Daleko méně rým aa (cca 10x) a abab (8x). Ostatní druhy rýmu se objevují již jen v nepatrném či ojedinělém případě. Nejčastěji Rais v básních používá trochejský a daktylotrochejský verš, který jinak není v jeho tvorbě příliš častý. Nejvíce je užit verš osmislabičný. Vzhledem k velkému počtu básní ve sbírce se také setkáváme s větším počtem výjimek ve schématech, rýmech i verších.

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
Babička	aabccb	osmislabičné verše daktylotrochejské, čtyřslabičné trochejské	8-8-4-8-8-4
Dědeček	abcb	trochejské	7-6-7-6
Na klíně	aabccbd	osmislabičné verše daktylotrochejské, čtyřsl. trochejské, liché trochejské s mužským zakončením	8-8-4-8-8-4-7
Hubičky	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Paleček	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Pohádka	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Muzikanti	abcb	trochejské	8-6-8-6
Král	abcb	osmislabičné verše daktylotrochejské, šestislabičné daktylské	8-6-8-6
Malý Sokol	abcbddb	osmislabičné verše trochejské, liché s mužským zakončením * ¹	8-7-8-7-7-7-7
Ukolébavka	aabba	desetislabičné verše daktylotrochejské, čtyřslabičné trochejské	10-10-4-4-10
Paní kupcová	abcbdde	1. čtyři verše daktylotrochejské (8-5-8-5), další čtyři trochejské (8-8-8-8)	8-5-8-5-8-8-8-8
Divadlo	aa	trochejské	12-12
Nová panenka	abcb	trochejské	8-6-8-6
Nemocná panenka	abccb	trochejské	8-6-8-8-6

Panenka tančí	abcb	trochejské	7-6-7-6
Čtenářka	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7
Mařenka kreslí	1. strofa abab, 2.-4. abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Němkyně	abcb	daktylotrochejské	8-7-8-7 ^{*2}
Schovávačka	abcb	daktylotrochejské, liché verše s mužským zakončením verše	8-7-8-7
Malá kuchařka	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Před spánkem	abab	trochejské	8-8-8-8
Děvčátko spí	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Zpěvačka	abcb	trochejské	8-6-8-6
Modlitbička	abab	1. strofa - trochejské 2. strofa - trochejské, v lichých s mužským zakončením	8-7-8-7
Ježíšku k tobě	aabccb	liché verše daktylotrochejské, sudé trochejské	5-5-4-5-5-4
Andělé strážní	abcb	trochejské	8-6-8-6
K andělíčku	aa	trochejské	8-8
Pobožná dívka	abcb	trochejské	8-8-8-8
Svatý Mikuláš	abcb	daktylotrochejské	8-5-8-5 ^{*3}
Ježíšek	abab	trochejské	8-6-8-6
Dolíček	abcb	trochejské	8-6-8-6
Na štědrý večer	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Drotaři	abcb	trochejské	8-6-8-6
Slávek	abab	trochejské	8-6-8-6
Poprvé do školy	abcb	trochejské	8-7-8-7
Na poledne	aa	trochejské	10-10
Ze školy	abab	trochejské	8-7-8-7
Školačka	abcb	trochejské (v 1. strofě se zakončením mužským)	8-7-8-7
Pan pater	abcb	trochejské	8-8-8-8
Abeceda	aa	trochejské	4-4
Obrázky	abcb	trochejské	8-7-8-7
Pošta	abcb	sudé verše trochejské, liché daktylské	8-3-8-3
Pes Ořech	abcb	trochejské	8-5-8-5
Hlídači	abcb	trochejské	8-6-8-6

Žebráček	abcb	trochejské	8-6-8-6
Kočička * ⁴	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Slepička	ababc	osmislabičné verše daktylotrochejské, čtyřsl. trochejské, liché trochejské s mužským zakončením	8-4-8-4-7
Kuřátko	abcb	trochejské	8-7-8-7
Hrdlička * ⁴	aabccb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-6-5-6-6-5
Kanárek	abcb	trochejské	8-4-8-4
Vlaštovička	abcb	sudé verše trochejské, liché daktylské	8-3-8-3
Uč se!	abcb	trochejské	8-6-8-6
Beruška	aabccb	sudé verše daktylské, pětislabičné daktylotrochejské, tříslabičné trochejské s mužským zakončením verše	5-5-3-6-6-3
Motýli	aa	daktylotrochejské	8-8
Žabí hudba	abcb	trochejské	8-6-8-6
Jarní dešťík	abcb	daktylotrochejské	7-5-7-5 * ⁵
Jarní	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Píšťalka	abcb	trochejské * ⁶	8-5-8-5
Na louce I.	abcb	trochejské	6-6-6-6
Na louce II.	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Popěvek	abcb	sudé verše trochejské, liché daktylotrochejské	5-4-6-4* ⁷
Kytička	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Zajíci	abcb	trochejské	8-5-8-5
Radost malých ptáčků	ababc	sudé verše trochejské	6-6-6-6-3
U hnízda	aabbcc	daktylotrochejské	7-7-7-7-7-7
Kukačka	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Jarní sníh	aa	trochejské	7-7
V zimě	abab	trochejské	8-6-8-6
Ptáci	abcb	trochejské	8-7-8-7
Husar	abab	daktylotrochejské	8-8-8-8
Nemocná babička	abab	trochejské	6-6-6-6
Mrtvá babička	aa	trochejské	10-10

Pomněnky	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Česká země	aa	daktylotrochejské	8-8
Kostelíček	aabccb	trochejské	6-6-4-6-6-4
Měsíček	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Modlitbička	abab	daktylotrochejské	10-8-10-8
Měsíček	aa	daktylotrochejské	11-11
Silák	abcbdefe	trochejské	8-6-8-6 ...
Také o sobě	abcb	trochejské	8-7-8-7

*¹ Malý Sokol – dané schéma platí pro 2. strofu básně, pro 1. strofu je schéma následující: -u-u-u-u / -u-u-uu / -u-u-u-u / -u-u-uu / -u-u-u- / -u-u-u- / -u-u-uu

*² Němkyně – v 1. strofě dochází k nepravidelnosti v tomto schématu: 8-7-8-8, poslední osmislabičný verš má schéma -uu-uu-u.

*³ Svatý Mikuláš – v 1. strofě je na rozdíl od ostatních jiné schéma: 8-5-9-5, devítislabičnému verši odpovídá schéma –u-u-u-uu

*⁴ Kočička, Hrdličky - báseň Kočička má 4 verše, v podobě pátého verše stojí jen jednoslabičné citoslovce, které proto nezařazujeme do veršového schématu. Považujeme jej pouze za jazykový prostředek pro přiblížení básně dětskému čtenáři. Totéž shledáváme u básně Hrdličky. (zde 6 veršů, v podobě sedmého verše dvouslabičné citoslovce).

*⁵ Jarní deštík – opět výjimka v 1. strofě, kde je nepravidelné schéma 6-5-7-5, v němž šestislabičný verš má schéma –u-u-u, sedmislabičný pak –u-uu-u.

*⁶ Píšťalka – daktylské zakončení je v 1. strofě u obou lichých veršů nahrazeno zakončením mužským, pouze u druhého lichého verše ve 3. strofě je rovněž zakončení mužské.

*⁷ Popěvek – toto veršové schéma platí pro 1. a 2. strofu, ve 3. strofě je již pravidelné, a to 5-4-5-4.

6.3.2. Jazyk

Vzhledem k tomu, že jsou básně určeny pro malé čtenáře, přizpůsobil Rais názvy některých básní jejich jazyku. Často se tak v názvech básní objevují deminutiva, např. Hubičky, Modlitbička, Děvčátko spí, Žebráček, Kočička, Slepíčka, Kuřátko, Kytíčka aj. Obsahuje jej i název celé sbírky (maličkým). V 80 básních nalezneme mnoho jazykových i stylistických prostředků, bohatý Raisův jazyk a způsob vyjadřování. Vzhledem k rozsáhlosti sbírky uvádíme vždy jen několik příkladů k daným prostředkům.

Velmi četný je výskyt přímé řeči, nejčastěji promlouvají děti, jejich rodiče nebo zvířátka („*Pohled', že jsem pěkně žlutý / jako mlíčí!*“ - Kanárek). V básni Dědeček nalezneme řečnickou otázku (*Kdo je všecky vyvede / na palouček s jara, / když spí v zemi hluboko / hlava jeho stará?*). Z obrazných pojmenování Rais využívá metaforu (*růže nová rozkvétá již na tvém líčku bledém; stromek svíčkami září; na cestu jim západ hoří, jiním svítí topoly; očkem jen blýská* aj.), personifikace (*radost svítí z očí; slunečko se směje; kvítka voňavá otáčí kalich; potom se měsíček usmívá na ně; kolovrat sotva zabručí* aj.). Zmiňovaná deminutiva jsou hojně zastoupena i v samotných básních (kořeníčka, grošík, tatíček, spinkat apod.), dále básník používá i eufemismy (*ukonějšit, stonat* apod.). V básních také můžeme najít řadu básnických přívlastků, často v knižní podobě (např. *hubičky měkké, ručinko zružovělá, zobce zlaté, měkká líčka, horké skráně, ružovatá líčka*). Z ohebných slovních druhů se hodně vyskytují rozličná přídavná jména, dále podstatná jména a slovesa. Z neohebných slovních druhů se výrazněji objevují citoslovce a částice (v básni *Na klíně, Král, Kočička* aj.). V básních nacházíme i množství slov zastaralých (*juž, na záhrobni, cháskou švarnou, robě, pastušky, loktuška, chýžka, pisátko, krejcárek, nůše* aj.) i knižních (*rek, věru, voj, luh, tužme, pěla, čílku, špetu, zkazek, chorou, cupou, jedva, bol, rtoma, sívá, zakvílelo, niva* aj.)

V básni *Na klíně* se opakuje v každé strofě 1. verš, ale s jiným podmětem (*Matička (babička, tatíček) volá: „Do klína,*). Epizeuxis je v básni *Pohádka* („*Pohádku, prosím, pohádku!*“). Epanastrofu nalezneme v básni *Malý Sokol* (*Za čapkou má Slávek péro/měkké péro sokolí*), epiforu ve *Slepíčce, Kočičce,*

Hrdliče, anaforu v Modlitbiče (dřívější v pořadí), Svatém Mikuláši, Školače, Píšťalce aj. Apostrofa je např. v básni Na louce I., Modlitbička.

6.4. Dětský ráj

Básnickou sbírku *Dětský ráj* Rais vydal roku 1889 u nakladatele A. Hynka v Praze. Pravděpodobně se dočkala pouze tohoto jediného vydání. Všechny 27 básní je doprovázeno obrázkem J. Lawsona (viz příloha č. 3)

Básně jsou určeny pro menší čtenáře. Malý čtenář se čtením o krásách přírody, lásce k rodičům a k rodnému kraji ocitá v jakémsi „dětském ráji“. Odtud můžeme odvodit název celé sbírky *Dětský ráj*. Básně nejsou náročné, ani dlouhé (nejdelší básně Na návštěvu a Starý oslík mají 7 čtyřveršových strof, nejkratší básně Nájemníci, Fialkám či Mourek mají pouze 2 čtyřveršové strofy), svojí formou jsou malým čtenářům přístupné. Ze života malých dětí a toho, co je obklopuje, Rais vycházel. Musíme si samozřejmě uvědomit, že mluvíme o dětském světě doby 2. poloviny 19. století.

Dětský svět znamená především hry, radost a veselí. Setkáváme se tak ve sbírce s básněmi, které tyto veličiny obsahují - *Malíř, Mourek, Beránek, Stavitel, Nájemníci, Na návštěvu, Bubák a Hrozná událost*. Jsou to básně rozverně, vycházející z dětského vidění světa. Například v básni *Stavitel* staví malý Borek z kostek paláce a chrámy, báseň *Bubák* připomíná spíše hříčku či hádanku pro děti, v níž básník oslovuje malé čtenáře, aby hádali, co je to na obrázku za bubáka (z obrázku, jenž je nakreslen ilustrátorem vedle básně):

Děti, hlavy dohromady!
Divný bubák sedí tady,
rozhlíží se na dvě strany,
je to chlapík nevidaný.³⁰

---

³⁰ Rais, K. V.: *Dětský ráj*, Nakladatel A. Hynek, Praha, 1889

Často v básních vystupují zvířátka, která mají lidské resp. dětské vlastnosti. Rais chce připodobnit svět zvířat tomu dětskému a tím čtenáře pobavit. Například v *Malíři* se chce stát pejsek malířem, ale je nešikovný, v *Beránkovi* si dvě holčičky čtou v čítance, když k nim přijde beránek a láká je ven (*Milý host k nám cupe vrátky / pěkné nese pozvání / „Krásné, milé kamarádky, / venku se to prohání!*). Holčičky se však raději učí abecedu a chtějí ji naučit i beránka.

Další skupině básní je společné zobrazení krajiny a krásy přírody. Tímto zobrazením chce básník vzbudit ve čtenáři lásku k přírodě, úctu k ní a uvědomění si její krásy, kterou bychom měli respektovat. Básně *V háji*, *Jaro*, *V létě*, *Podzim* a *Májový deštík* již svým názvem napovídají, co je jejich náplní – především zobrazení krajiny během různých ročních období. V básni *V háji* básník barvitě popisuje hájek, zajíce jak vede děti, veverku jak nakukuje a kraj, kterým se line vůně jara. Na čtenáře působí báseň až uklidňujícím dojmem, básník dokonale dokáže navodit představu, jak hájek vypadá. V poslední strofě se básník ztotožňuje s dětmi a mluví za ně: *A my děti na výsluní / výskáme a plesáme!* V *Májovém deštíku* se setkáváme s krajinou za májového deště. Déšť, i když v řadě případů pro lidi nepříjemný, je v této básni prezentován jako dar, neboť rostliny jsou rády, že se díky němu ovlaží, děti v dešti stavějí mlýnky a hlavně díky němu poroste obilí a bude chleba. Pro básníka je důležité soužití člověka s přírodou. Jestliže v přírodě funguje všechno, jak by mělo, tak se i člověku žije dobře. V *Podzimu*, *V létě* i *Jaře* mluví básník o krajině v daném ročním období a opět promlouvá k dětem, ať utíkají rychle do přírody a užijí veškeré její krásy. Ukázka z básně *V létě*:

Sluníčko se zlaté
jen jen tetelí:
Pěkné léto máte,
buďte veselí!³¹

---

³¹ Rais, K. V.: *Dětský ráj*, Nakladatel A. Hynek, Praha, 1889

Tři následující básně se od ostatních liší svým vyzněním. *Chudý zpěvák*, *Vrabčí píseň* a *Starý oslík* se také týkají zvířecího světa, avšak nejedná se o básně hravé, ale o básně se závažnějším zaměřením. Básník nás upozorňuje, že v zimě zvířata trpí zimou a hladu a apeluje tak na čtenáře, ať jim v těchto zlých dnech pomůže. Rais se tedy snaží poučit děti o tom, že i zvířátkům se v zimě těžko žije a že člověk má tu možnost jim pomoci. Vyzývá je, ať tak činí. Nejsilněji se výzva směrem ke čtenáři projevuje v básni *Vrabčí píseň*:

Padá sníh
po luzích!
Příkrčení k holé sněti:
kdo se ujme hladových? ³²

Na začátku každé strofy navíc nalezneme refrén (*Padá sníh*).

Poslední velkou skupinu tvoří básně s motivem domova. V básních *Cestovatel*, *K nebi!*, *V koupeli* a *Ke hvězdě* v pozici básníka stojí samotné dítě, které si představuje, jak cestuje po světě. Všude tam je hezky, ale vždy se rádo vrací domů, ke svým rodičům a do své vlasti. Postavení dítěte do pozice básníka je úmyslné. Rais tím chce dát čtenáři příklad vlasteneckého cítění holčičky či chlapečka stejného věku a zapůsobit tak na něj.

„Vidíš Čechy, hvězdičko má,
zář kdy hasne denní,
vid', že nežli naše doma
hezčí země není?“ ³³

K tomuto okruhu můžeme přiřadit také básně *Ukolébavka* a *Pasačka*. V pozici básníka je tu také dítě, avšak spíše než motiv vlastenectví tu shledáváme motiv

---

³² Rais, K. V.: *Dětský ráj*, Nakladatel A. Hynek, Praha, 1889

³³ Rais, K. V.: *Ke hvězdě*. In: *Dětský ráj*, Nakladatel A. Hynek, Praha, 1889

lásky k rodičům a pomáhání jim od starostí jako vděk za všechno, co pro ně dělají (*Mamička se po vesnici / pro nás denně trmácí*).

V básních *Česká země*, *Domov*, *Kde je nejkrásněji?*, *Fialkám* a *Hodiny* již je opět v pozici básníka sám autor. Ve třech prvně jmenovaných básních již sám název motiv domova naznačuje. Všechny tři básně jsou silně vlastenecké. V básni *Domov* oslovuje autor svůj domov a vyjadřuje mu lásku za všechny děti, v ostatních strofách pak mluví již v množném čísle:

Můj drahý domove,
chalupy mechové,
věřte dětem;
ať je kde jakkoli,
to české údolí
je nám světem! ³⁴

Báseň *Kde je nejkrásněji?* je postavena na principu odpovědi na otázku z názvu básně. Odpovědi jsou však také v otázkách. Básník se ptá, zda je nejkrásněji v háji, na palouce, pod nebem, v zimě apod. Až poslední verše odpovídají na otázku, kde je nejkrásněji, a to v matčině náručí. V této básni tedy navíc figuruje motiv lásky k rodičům. V *České zemi* básník oslavuje českou zem, zmiňuje se také o kráse Prahy (*A potom Praha! V bájně šerí / je pohádkovým spíše snem-/ kdo neuviděl, neuvěří, / co krásy má ta česká země!*). V básních *Fialkám* a *Hodiny* není motiv vlastenectví zjevný z názvu, ale obě básně jsou jím rovněž charakterické. V prvně jmenované básni přirovnává Rais české srdce k fialkám (*Jako rosnou krůpějí / kalíšky vám okřejí, / tak na naše česká srdce / láskou, prací, nadějí!*). Báseň *Hodiny* má poněkud výjimečné postavení v této sbírce. Jedná se o skutečné hodiny, které Raisovi viseli v jeho pracovně. Rais je měl velmi rád a jeho láska k nim ho dovedla až k napsání několika básní, ve kterých

---

³⁴ Rais, K. V.: *Dětský ráj*, Nakladatel A. Hynek, Praha, 1889

vzpomíná, jak už je má doma léta a neustále tikají. Jejich tikot ho probouzí, s jejich tikotem uléhá, na jejich tikot si vždy vzpomene, když je daleko od domova:

V naší tiché jizbě malé
hodiny jdou neustále:
tik-tak;
ze dne ke dni mnohá léta
do světnice stejně slétá:
tik-tak.³⁵

Citový vztah k hodinám dokládá i vzpomínka jeho dcery Marie Míškové-Raisové: „ *Z celého pokoje, ze všech milovaných památek na domov, měl tatínek nejraději staré hodiny, obyčejné švarcvaldky s ciferníkem, zažloutlým, červenou růžičkou zdobeným. Šly ze široka, rozvážně. Jak měl tatínek ty hodiny rád a čím mu byly, vyslovil v básni Hodiny v knize Z domova.* “³⁶ Ve sbírce *Z domova* se tedy rovněž nachází stejnojmenná, avšak rozdílná báseň *Hodiny*. Obě jsou však obsahově totožné, básník v nich s láskou vzpomíná na svoje hodiny.

6.4.1. Verš

Následující tabulka podává přehled o veršovém schématu a druhu rýmu jednotlivých básní sbírky *Dětský ráj*. Je viditelné, že Rais nejvíce užívá trochejské verše. Nejužívanějším rýmem se stává rým abab, tedy rým střídavý (18x), a osmislabičný verš.

---

³⁵ Rais, K. V.: *Dětský ráj*, Nakladatel A. Hynek, Praha, 1889

³⁶ Kol. autorů: K. V. R. – *Studie, vzpomínky a dokumenty*, Místní národní výbor v Lázních Bělohrad, 1959

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
V háji	abab	trochejské	8-7-8-7
Ukolébavka	abab	trochejské	8-7-8-7
Cestovatel	abab	trochejské	8-7-8-7
K nebi!	aabccb	trochejské	6-6-5-6-6-5
Chudý zpěvák	abab	trochejské	8-6-8-6
Jaro	abab	trochejské, liché verše s předrážkou	9-8-9-8
Fialkám	aaba	trochejské	7-7-8-7
Česká země	abab	daktylotrochejské	9-8-9-8
Májový deštík	abab	trochejské	6-5-6-5
Nájemníci	aabb	trochejské	8-8-7-7
Malíř	aabb	trochejské	8-5-8-5
Domov	aabccb	šestislabičné verše daktylské, čtyřslabičné trochejské	6-6-4-6-6-4
Podzim	abab	trochejské	6-5-6-5
Pasačka	aabb	daktylotrochejské	10-10
Mourek	abab	trochejské s předrážkou	9-8-9-8
Beránek	abab	trochejské	8-7-8-7
Kde je nejkrásněji?	abab	trochejské	8-5-8-5
Vrabčí píseň	aabba	trochejské * ¹	3-3-8-8-7
Stavitel	abab	trochejské	8-7-8-7
V koupeli	abab	trochejské	8-7-8-7
Starý oslík	abab	trochejské * ²	8-7-8-7
Na návštěvu	abab	trochejské	8-5-8-5
V létě	abab	trochejské	6-5-6-5
Bubák	aabbccddeffe	trochejské	8-8-8-8-7-8-8-7
Hrozná událost'	aa	trochejské	8-8
Hodiny	aabccb	trochejské	8-8-2-8-8-2
Ke hvězdě	abab	trochejské	8-6-8-6

*¹ Vrabčí píseň – 1. verš u všech tří strof je dvoustopý trochej s mužským zakončením verše

*² V koupeli – v poslední sloce dochází k výjimce ve druhém verši, trochejský verš se zakončením daktylským je nahrazen mužským zakončením verše.

6.4.2. Jazyk

Tyto básně jsou bohaté na metafory (*v poli šepotá si mladé obilí, bříza vlasy táhlé k zemi uklání, zamkni modrá očička; srdce dětská blahem tepou*), apostrofu (*pěkné léto máte; buďte veselí*), přirovnání (*starý dub jak vrátný stojí; varhany jak rozehrané; tráva měkká jako polštáře, porosteme jako z jara mladá jabloň na poli; věnce jako schválně víté*), přímou řeč, personifikaci (schopnost zvířat mluvit a chovat se jako člověk) a oslovení (*Pane beránku; Děti, hlavy dohromady!*). Ze stylistických figur je v básni *Domov*, *V koupeli* a *Hodiny* anafora. Ve všech básních sbírky je značný výskyt shodného básnického přívlastku (*sluníčko zlaté, zlaté klasy, niva zamlklá, smutná v bájně šeri; chalupy mechové*), často v knižní podobě.

V básních nalezneme opět slova knižní (*žaly, prvé, dopekou, knihu lepou, nivy, švehol, větry dují, cupat, krovy, dědina, rmoutit, jará mládež, vběhnouti, lada, niva,*) i zastaralá (*jizba, světnice, černidlo, zahlíží, spěš, dědina, přec, groš*). Pro označení zvířat užívá autor různá pojmenování např. pes-štěkáč, vrabčáci-páni pernatí, děti-košiláčků dav, beránek-huňáč, slepice-krákorka. Z jazykové roviny je častý výskyt slov knižních (*cupat, krovy, dědina, rmoutit, jará mládež, vběhnouti, lada, niva, semo tamo aj.*) a zastaralých (*groš, moudrost, černidlo, zahlíží aj.*)

6.5. Když slunéčko svítí

Tuto sbírku Rais vydal roku 1889, tedy téhož roku jako básnické sbírky *Dárek maličkým* a *Dětský ráj*. Sbírkou *Když slunéčko svítí* obsahuje obrázky H. M. Benetta. Ve sbírce nalezneme 24 básní, z nichž čtyři jsou bez názvu. Básně

vznikly jako doprovod k obrázkům, které mají v knize ústřední postavení, a proto některé z nich nejsou pojmenované.

Když slunéčko svítí je obsahově hodně podobná výše zmiňované sbírce *Dětský ráj*. Celé sbírce dominují básně vycházející z dětského vidění světa, z dětských her a zábavy. V básních vystupují buď děti, nebo společně s nimi zvířátka s lidskými vlastnostmi a schopnostmi. Básně jsou hravé, chtějí malého čtenáře pobavit a rozveselit. V básních *Rytíř*, *Schovávačka*, *Písař* a *Slavný kupec* si děti hrají na to, že jsou rytířem, písařem, kupcem, či si hrají na schovávanou, jak již nám názvy básní napovídají:

Kupec přijel z cizí země,
zboží kladl na krámě –
volal: „Prosím, račte ke mně,
vše tu vzácno náramně!“³⁷

V *Písaři* se chce malý Venoušek naučit psát. Čmárá, maže, směje se s Jarouškem, který mu pomáhá a, i když mu to nejde, ví přesně, co chce napsat: *Dědečku, má duše mladá / má tě nejradši!* Nejedná se tedy pouze o pobavení dítěte, ale setkáváme se zde navíc s vyjádřením lásky k blízkému člověku.

Větší skupinu básní tvoří básně, v nichž vystupují děti a zvířátka společně. Jsou to básně *V zahrádce*, *O kachní procházce*, *Co králíci povídali*, *Rybáři Starosti*, *Radovánky*, *Vrána letí*, *Námořníci*, *Kamarádi*, *Vojna*, báseň bez názvu (21. v pořadí) a *Hrdina*. V básních figurují králíci, pejsci, ryby, ptáci, kachňátka, kuřátka či koza. Zvířata hovoří, chovají se jako lidé. Básně jsou díky tomu úsměvné a veselé. V básních *V zahrádce* a *O kachní procházce* dostává větší prostor popis jarní krajiny. Rais používá bohatý jazyk. Příkladem může být jeho vyjádření „*starý čmelák spustil v růži*“ oproti jednoduchému „*čmelák bzučí*“. Báseň *Starosti* se od ostatních odlišuje, není radostná, zobrazuje rodičovské starosti a problémy, jejich únavu z těžké práce.

---

³⁷ Rais, K. V.: *Slavný kupec*. In: *Když slunéčko svítí*, Nakladatel A. Hynek, Praha

V ostatních básních už v popředí stojí děti nebo zvířátka a jejich společné hry, rozmlouvání či milé hašteření. Jsou to básně *Radovánky*; *Vrána letí*; *Co králíci povídali*; *Rybáři*; *Námořníci*, báseň bez názvu; *Hrdina*, *Kamarádi*. Poslední báseň této skupiny, *Kamarádi*, připomíná hádanku. Básník mluví o dvou kamarádech, kteří neumí mluvit, mají se rádi, chodí oba po čtyřech, jeden v košilce, druhý v kožichu, jsou stejně mladí, dovádějí spolu i se hádají. V posledních verších básník oslovuje čtenáře, ať hádá, koho tím myslí (*Nuž, kdo jsou divní kamarádi, / ted' hádej, hádej, hadači!*). Báseň doprovází ilustrace, díky níž nejistý čtenář dostává na hádanku odpověď.

Ve sbírce se rovněž nacházejí básně s přírodním motivem. Jsou to básně *Když slunéčko svítí*, mající stejnojmenný název jako celá sbírka, a *Svatojánská noc*. V obou básních Rais dokonale vykresluje přírodu a její aspekty. Rais si uvědomuje její krásu a bohatství a předkládá ji čtenáři:

Slunéčko když svítí,
budí na pažiti
lístky, poupata;
střízlík volá malá,
že to libě pálí
v záda pernatá.³⁸

V prvně zmiňované básni se v závěru básník svěruje, jak si ve chvílích, kdy slunce svítí na jeho zem, uvědomuje, jak je mu drahá. Podobné vyznání lásky k domovu a k českému kraji nalézáme také v básni, jež nemá název (v pořadí 7.).

Další báseň ze sbírky, *Poslíček*, má výchovný a exemplární charakter. Malou Lenku prosí ptáček-poslíček o pomoc svým kamarádům, kteří nemají co jíst. Lenka bez váhání ptáčkům pomůže. Tak dává Rais příklad, jak by se měli chovat i ostatní lidé, nebýt lhostejní a chovat se k přírodě a zvířatům zodpovědně.

Poslední větší skupinu tvoří vzpomínkově laděné básně *Nad obrázkem*, 2 básně bez názvu (14. a 18. v pořadí) a *Před spánkem*. V básni *Nad obrázkem* je

---

³⁸ Rais, K. V.: *Když slunéčko svítí*. In: *Když slunéčko svítí*, Nakl. A. Hynek, Praha

v pozici básníka malá dívka, která vzpomíná na svoji mrtvou sestru. Stejně tak v jedné z bezejmenných básní (14.) vzpomínají Jiříček a Lidka na loňské jaro, kdy s nimi ještě byla Baruška. Teď už jí nosí na hrobeček květiny (*Ručka na hrob květy snáší, / a ta očka zardělá / praví smutně: „Z chýžky naší / kam jsi se nám poděla?“*). Obě básně vyznívají smutně, vyjadřují lítost nad ztrátou blízkého. K Bohu se obrací Tonička v druhé básni bez názvu (18.). Před spaním se modlí za maminku, tatínka, sestru i za štěstí v celé české zemi. V této době (2. polovina 19. století) měla v životě dětí velkou roli křesťanská výchova. Ve víře v Boha často nacházeli lidé útěchu v těžkých životních situacích, jako např. při ztrátě blízkého člověka. Básni *Před spánkem* je symbolicky ukončena celá sbírka *Když slunéčko svítí*. V básni se vše chystá ke spánku a i zde se malá Evička modlí za své blízké, za zemřelou babičku a za všechny dobré lidi na světě.

6.5.1. Verš

Z následující tabulky vyplývá, že Rais v básních uplatňuje nejčastěji rým abab, tedy rým střídavý. Zajímavostí je báseň *Vrána letí*, v níž každá ze tří strof má jiné rýmové schéma, a báseň *V zahrádce*, kterou tvoří 2 osmiveršové a 2 čtyřveršové strofy, přičemž 3. strofa se od ostatních strof svým rýmovým schématem odlišuje. Naprostá většina básní, s výjimkou básní *O kachní procházce*, básně bez názvu (7.), *Schovávačka*, *Vrána letí*, další bezejmenná báseň (18.), *Kamarádi*, *Svatojánská noc* a *Vojna*, užívá ve verších trochej.

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
Když slunéčko svítí	aabccb	trochejské	6-6-5-6-6-5
Nad obrázkem	abab	trochejské	8-7-8-7
V zahrádce	abab, 3. strofa aabb	trochejské	8-7-8-7
Poslíček	abab	trochejské	8-7-8-7
O kachní procházce	ababccb	trochejské, v lichých verších s mužským zakončením *1	7-8-7-8-7-7-8

Starosti	abaab	trochejské	8-7-8-8-7
bez názvu	abab	sudé verše daktylské, liché trochejské s předrážkou	7-6-7-6
Rytíř	aabccbdd	trochejské	8-8-5-8-8-5-8-8
Schovávačka	aabccb	daktylotrochejské	6-6-4-6-6-4
Radovánky	abab	trochejské	8-7-8-7
Písař	ababccb	trochejské	8-5-8-5-8-8-5
Co králíci povídali	abab	trochejské	8-5-8-5
Rybáři	abab	trochejské	8-7-8-7
bez názvu	abab	trochejské	8-7-8-7
Vrána letí	aabcbcd (1.strofa), aababcdc (2.str.), abcb (3.str.)	trochejské	4-4...
Slavný kupec	abab	trochejské	8-7-8-7
Námořníci	abccb	trochejské	8-7-8-8-7
bez názvu	aabb	trochejské	12-12...
Kamarádi	abab	sudé daktylotrochejské, liché trochejské s předrážkou	9-8-9-8
Svatojánská noc	abab	daktylotrochejské	10-8-10-8
bez názvu	abab	trochejské	10-9-10-9
Hrdina	ababccb	trochejské	8-7-8-7-8-8-7
Vojna	abab	sudé daktylotrochejské, liché trochejské s předrážkou	11-10-11-10
Před spánkem	aabccb	trochejské * ²	8-8-7-8-8-7

*¹ O kachní procházce - báseň má 4 sedmiveršové strofy, uvedené veršové schéma platí pro 2. a 3. strofu, v 1. strofě jsou všechny verše trochejské, 4. strofa má opět verše trochejské, v lichých s mužským zakončením, avšak výjimkou je pátý verš této strofy, který je zakončen daktylem.

*² Před spánkem - celou báseň tvoří 4 šestiveršové strofy, v nichž se střídají verše trochejské. Výjimkou je sedmá, poslední strofa, kde u lichých veršů je daktylské zakončení nahrazeno mužským zakončením.

6.5.2. Jazyk

Všechny básně této sbírky dokazují Raisovu jazykovou vyspělost a schopnost podat čtenáři živý obraz krajiny. Rais předkládá bohatý popis přírody, při kterém hojně využívá přímou řeč, metaforu (*mně blaze srdce tepe; zlatá duše* = maminka; *medové číše; srpek padá v lesy*), personifikace (*kvítek s pestrou hlavou; Oříšek si bručí; světlušky drží pochodně*), přirovnání (*peří je jak ze zlata; není jako kuře malý; hlavu jak z olova; hledí jako zmoklý kos*), apostrofy (*Hádej, hádej, hadači!*), množství básnických přívlastků, často v knižní podobě (*obr troufalý; kvítka měkká, rybář náramný, jarní lán; očka zardělá*). Jelikož se jedná o básně pro děti a básně vycházející z dětského světa, jsou v nich proto hojně zastoupena citoslovce (*hola, cupy, duby, och, ej, haf*) a slova zjemnělá (*hačat; cupat*). Rais využívá v básních výrazy knižní (*lada, libě, snovat, lány, dvěře, hruda, líce, ořeší, lože*) a zastaralé (*robota, na pažití, juž, cháaska, správky, loktuška, žíti, chýžka, krejcar, snové přijdou v táčky*).

V básni *Když slunéčko svítí* se opakuje v lichých verších vždy první verš strofy (refrén) „slunéčko když svítí“. Epizeuxis najdeme v básni *Rytíř* (*Kdo jen, kdo jen padne dříve?*), enjambement mezi 1. a 2. strofou v básni *Radovánky*.

6.6. Pod modrým nebem

Tuto básnickou sbírku Rais napsal roku 1897, v následujících letech se dočkala ještě několika dalších vydání. Sbírkou obsahuje 18 básní, všechny jsou obohaceny obrázky Viktora Olivy. Básně jsou určeny pro nejmenší čtenáře či spíše posluchače. Ve většině básní z této sbírky je malým čtenářům představen život nejrůznějších zvířátek, čemuž odpovídají i názvy jednotlivých básní, např. *Mackové, Myšky, Husičky* aj. Zvířátka v některých básních mají také lidské vlastnosti, starosti i radosti, díky čemuž se autor dostává blízko dětskému čtenáři. Básničky týkající se zvířátek a jejich života jsou rozverně, veselě, hravě, spíše krátké a pro malé děti snadno zapamatovatelné. Jsou to básně: *Na číhané, Mackové, Do lesa, Na besedě, Myšky, Dvě káči, Dvě veverky, Muší hody, Netopýr, Husičky, V nebezpečí, Hrobařík, Jahody*. Ukázka z básně *Myšky*:

Čichy, čuchy v každé skrýši,
čichy, čuchy do koutků,
najde-li tu čenich myši
na zub sladkou pochoutku? ³⁹

V básních *Muší hody* a *Netopýr* navíc Rais nabádá nejen k lásce ke zvířatům, ale také k jejich ochraně. Člověk má pomáhat i takovým živočichům, kteří se mu jeví jako nepříjemní či otravní. Právě mouchy či netopýr nepatří mezi oblíbený zvířecí druh, ale přesto Rais vyzývá k úctě k nim:

Ví teď u nás každé dítě,
pocitivý že mír
zaslouží si lovec tichý,
dobrák netopýr! ⁴⁰

Básně *Čáp* a *Slunéčka* mají ve svém názvu rovněž zvíře, ale od předchozích básní se tématicky liší. Ústřední postavou tady není zvířátko, ale dítě, které prostřednictvím zvířete vyjadřuje vztah k rodičům a domovu. V básni *Čáp* si chlapec vyleze na křídla čápa, letí vysoko, obléhá s ním svět a i z té výšky vidí do svého domku, kde mu maminka chystá oběd. Nezapomíná se k ní dolů vrátit, neboť tam se má nejlépe:

Zakroužíš si krásně
vysoko a výše,
ale přece uvidíme
do té naší chýše. ⁴¹

---

³⁹ Rais, K. V.: *Pod modrým nebem.*, Nakl. F. Topič, Praha, 3. vydání

⁴⁰ Rais, K. V.: *Pod modrým nebem.*, Nakl. F. Topič, Praha, 3. vydání

⁴¹ Rais, K. V.: *Pod modrým nebem.*, Nakl. F. Topič, Praha, 3. vydání

Stejný motiv nacházíme v básni *Slunéčka*. Chlapec přemýšlí, které slunéčko sedmítečné doletí dříve do nebička. Ta ho nabádají, ať letí také, protože mu maminka také říká „Slunéčko moje“. Chlapec však odpovídá, ať letí sama, že on má domov právě u své maminky. V obou těchto básních Rais malého čtenáře nabádá k lásce k rodičům a domovu a, že i když nás osud zavede kamkoliv, neměli bychom právě na ně nikdy zapomínat.

Poslední tři básně – *Labutě*, *Večer* a *Vesnička* se od ostatních básní sbírky liší tématicky a pojetím básně. Báseň *Večer* popisuje českou krajinu za večera, louka je tichá, vesnice spí. Básník vznáší prosbu, aby svítil měsíc, v klidu se spalo a aby si česká zem odpočinula:

Naše nivy stinné
pěkným oviň snem,
ať si odpočine
drahá Česká zem!⁴²

Ve *Vesničce* se Rais věnuje popisu vesničky, její krajiny a obyvatel, kteří se celé dny dřou na poli. Útěchou se jim stávají nedělní bohoslužby, kde jim dodává sílu Bůh. Neopomenou se zastavit u hrobů svých blízkých a pozdravit je slovy: „*Spěte! Na šťastné shledání!*“ Objevuje se zde motiv víry v Boha, jež byla nedílnou součástí života Raisovy doby. Obě básně mají společný nejen popis české krajiny, kterým se liší od ostatních básní, ale také vyjádření starosti o českou zem a její obyvatele. Vyplývá to z upřímného vroucího vztahu básníka k rodné zemi. Z básní cítíme autorovo vlastenectví, které se nejsilněji projevuje v poslední básni *Labutě*. Labutě tiše plují po vodě. Básník se jich ptá, proč mají oči plné smutku a zda touží po místě, kde trávily mládí. Básník vyjadřuje myšlenku, že domov mají jen jeden, stejně jako lidé. Tato báseň je na rozdíl od předchozích básní o zvířátkách ponuře laděná. Nesnaží se pobavit, ale čtenáře přimět k zamyšlení nad významem domova a vlasti:

---

⁴² Rais, K. V.: *Pod modrým nebem.*, Nakl. F. Topič, Praha, 3. vydání

Truchlíte zvláště, kdy náš kraj
v měsíčním světle je spředen –
domov svůj v duchu vidíte –
domov, jenž vždy jest jen jeden!⁴³

6.6.1. Verš

V následující tabulce uvádíme přehled veršového schématu, druhu verše a rýmu jednotlivých básní.

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
Na číhané	abab	trochejské	8-6-8-6
Mackové	aaba	trochejské	5-5-8-5
Do lesa	abab	trochejské	6-5-6-5
Na besedě	abab	trochejský	8-6-8-6
Myšky	abab	trochejské	8-7-8-7
Dvě káči	abcb	šestislabičné daktylské, čtyřslabičné trochejské	6-4-6-4
Labutě	abcb	daktylotrochejský	8-8-8-8
Dvě veverky	abcb	trochejské	8-5-8-5
Muší hody	abcb	trochejské	4-3-4-3
Netopýr	abcb	trochejské	8-5-8-5
Čáp	abcb	trochejské	6-6-8-6
Husičky	abcb	daktylský	6-6-6-6
V nebezpečí	abab	trochejské	8-5-8-5
Slunéčka	aaba	trochejské	6-6-8-6
Večer	abab	trochejské	6-5-6-5
Vesnička	aabb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Hrobařík	abcb	trochejské	8-7-8-7
Jahody	aaba	trochejské	6-6-8-6

⁴³ Rais, K. V.: *Pod modrým nebem.*, Nakl. F. Topič, Praha, 3. vydání

6.6.2. Jazyk

Rais ve všech básních používá spisovný jazyk s bohatou slovní zásobou. Často se objevují přirovnání (*leze žabka jako lístek sama*), metafory (*sluněčka zlatá*), přímá řeč (*Řekni, co jsi zač / vždyť jsi u nás nevidaný / divný štětínáč*), apostrofy (*Vy, sluněčka zlatá*) a epiteton (*krásu sterou*). V hojné míře Rais využívá personifikace (*Bzz, to máme pochoutku*). Častý je výskyt citoslovcí, které básně dětskému světu přibližují. Hodně se vyskytují různá pojmenování zvířat, například veverka je nazvána jako vousonoska, netopýr jako morous či kabous. V básních nalezneme řadu slov, která patří mezi zastaralá (*nůše, cháska, moratý*) či knižní (*niva, rov, v ořeší, veverice, šerý*). Ze stylistických figur se v básni *Labutě* objevuje epizeuxis – stejné oslovení v první strofě *Labutě, bílé labutě* se pak opakuje ve třetí strofě. V poslední strofě nalezneme anaforu - 3. a 4. verš začíná totožným slovem domov. V básni *Hrobařík* se setkáváme s epiforou (*Leze hrobař, hrobaříček* v první strofě, v poslední strofě *Běží hrobař, hrobaříček*).

6.7. Pod Zvičinou

Tuto knihu Rais poprvé vydal roku 1906 s dedikací dceři Doubravce. Podruhé vyšla již posmrtně roku 1948 a tomuto vydání se v následujícím rozboru věnujeme. Kniha obsahuje 8 básní a 4 povídky. Verše i povídky jsou výstižně provázeny ilustracemi Mikoláše Alše. Jak již název sbírky napovídá, autor se ve většině básní nechává inspirovat rodným krajem a svým domovem. V prvním desetiletí nového století již několik let Rais žije v Praze, stále více postrádá svůj rodný kraj, do kterého v průběhu roku zavítá jen málokdy. Činí tak alespoň v básních *Pod Zvičinou*, *Bělohradské zvony*, *Jarní píseň*, *Matka*, *Parnasije* (v obsahu sbírky je uveden název „Parnasie“, v samotné básni pak „Parnasije“) Navrací se do podzvičinské doliny, zobrazuje krásy její přírody a krajiny, která mu jediná dokáže poskytnout odpočinek. Příkladem je první báseň *Pod Zvičinou*,

ve které prochází starými známými místy svého dětství, na něž s láskou vzpomíná. K těmto místům, krajině vyjadřuje v závěru svůj vztah:

Rosa svítí na květech,
duhově se mění - -
podzvíčinská dolino,
nad tvé noci není!⁴⁴

Stejně silný vztah k domovu vyjadřuje v básni *Bělohradské zvony*. Zvony pro něj představují hlas domova, provázejí ho už od kolébky a stále mu znějí v uších. S podobnými motivy se shledáváme v *Jarní písni*, kde jsou zvony nahrazeny jarní písní v podobě příchodu jara se všemi svými krásami, které básníka vábí zpět domů. Je však jasné, že vrátit se již není možné (*Já slyším ji, ó, vábí, mámí / však darmo toužím, vzpomínám*). Každá ze čtyř strof končí jednoslabičným „k nám“ (refrén), což má umocnit Raisovu touhu po návratu a zdůraznit vztah k domovu, neboť domov je pro něj pořád jen tam, kde vyrostl. Používá pro domov stále vyjádření „náš“, „k nám“.

V *Matce* vzpomíná na domov konkrétněji, a to na domek, v němž vyrůstal. Ten je nyní opuštěný a jen mrtvá matka jím bloudí a hledá své blízké. Nedá jí spát láska ke svým bližním, které musela svou smrtí opustit. Jsou to vlastně pocity Raisovy, který těžce nesl matčinu i otcovu smrt. V *Parnasiji* pak Rais popisuje krásu podzvíčinské krajiny při příchodu jara, kterou však střídá básníkova lítost z toho, že se do krajiny navrací jen na podzim, kdy již louky odkvétají a přichází zima. Parnasije je zde pro Raise symbolem domova, jež mu jej bude vždy připomínat:

Kvítek něžný se srdíčkem
bílý jako sníh
upomínka z drahých končin
do dní zimavých.⁴⁵

---

⁴⁴ Rais, K. V.: *Pod Zvičinou-verše i povídky*, Nakl. F. Topič, Praha, 1948

Ve třech zbývajících básních se Rais věnuje jiným tématům. Ve dvou básních *Na Vyšehradských rovech* a *Děti chalup* se obrací k české historii. Poukázáním na její slavnou minulost, odvahu a vůli českého lidu chce v mladých čtenářích vzbudit vlastenectví, lásku k rodnému kraji a uvědomění si hodnot své země. Poslední strofa básně *Děti chalup* je velkou výzvou k ochraně a zachování českých zemí:

Dědictví tím ochráníme
snad i my je dál –
přičiňme se, Čech by stával,
tam kde jednou stál!⁴⁶

Poslední báseň *Dávno, dávno tomu...* se rovněž soustředí na autorův rodný kraj, avšak daleko více je tu zvýrazněn Raisův cit k otci. Vzpomíná, jak ho otec před lety doprovázel z domu na cestu do neznámého světa. Kousek ho doprovodil a nechal ho v cestě pokračovat dál samotného. Je mu smutno, že opouští rodný kraj i rodiče, které pak vídá velmi zřídka. Následující setkání obou mužů je již jejich poslední. Syn tentokrát vyprovází otce na poslední cestě. Rais se vyznává ze své lásky k otci:

Všecky struny duše
rozchvěly se ve mně
že nad toto srdce
nemá pro mě země.⁴⁷

Součástí knihy jsou tři povídky – Dědeček umřel, Na brouky, Poprvé do Prahy.

---

⁴⁵ Rais, K. V.: *Pod Zvičinou-verše i povídky*, Nakl. F. Topič, Praha, 1948

⁴⁶ Rais, K. V.: *Pod Zvičinou-verše i povídky*, Nakl. F. Topič, Praha, 1948

⁴⁷ Rais, K. V.: *Pod Zvičinou-verše i povídky*, Nakl. F. Topič, Praha, 1948

6.7.1. Verš

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
Pod Zvičinou	abcb	trochejské	7-6-7-6
Bělohradské zvony	aa	trochejské	12-12
Jarní píseň	abab	trochejské, liché verše s předrážkou	9-8-9-8 ^{*1}
Matka	aa	trochejské	12-12
Dávno, dávno tomu...	abcb	trochejské	6-6-6-6
Parnasije	abcb	trochejské	8-5-8-5
Na Vyšehradských rovech	aa	trochejské s předrážkou	11-11
Děti chalup	abcb	trochejské	8-5-8-5

^{*1} Jarní píseň - v poslední strofě je veršové schéma odlišné 9-8-9-6, v šestislabičném verši uplatněn daktyl.

6.7.2. Jazyk

Básně ve sbírce jsou nedějové, vzpomínkově laděné, plné touhy po návratu domů. Rais barvitě vykresluje podzvičinský kraj během střídání ročních období. Všechny básně jsou prodchnuty básníkovou láskou k rodnému kraji, ale zároveň určitým pesimismem a smutkem, že čas uplynul příliš rychle, že se vzdálil této milované krajině, do které se stíhá vracet jen zřídka.

Rais píše vybroušeným jazykem, nešetří metaforami a personifikacemi, např. *rosa svítí na květech; sněmu špačku naslouchám; lesy bledým závojem; mluvu našich kosti; oheň ve zraku; prsa plna bolů*. Setkáme se také s přechodníky (*dýše*), přirovnáními (*kvítek něžný se srdíčkem bílý jako sníh; kraj jako malovaný*), přímou řečí. Často se vyskytují slova knižní (*pět, v rově, luna, dolina, lány, lada, bor, dnové, hoře, jeseň*), zastaralá (*na záspi, posud, hlahol, lada, luhy, hráti, zněly z lích, zoufanlivě, klepot cepů, zdravice, mát'*) či nářeční (*pejřku, bandora*).

6.8. Na slunci

Básnickou sbírku *Na slunci* Rais vydal roku 1925, tedy rok před svou smrtí. Ve sbírce nalezneme 25 básní a 2 povídky, doprovázené ilustracemi Josefa Čejky. Nejvýraznějším motivem objevující se v této knize je příroda. Rais čtenáři představuje její krásu během různých ročních období (např. *Jaro*, *V létě*) i různých částí dne (např. *Jitro*, *Večer*). Dokáže detailně popsat krajinu a vyvolat ve čtenáři přesnou představu o daném kraji a jeho přírodě. Rais chce dětem přiblížit přírodu i život nejrozmanitějších zvířátek, naučit je mít přírodu rád a ctít ji. Nemoralizuje, nepoučuje ani nenařizuje, spíše zobrazením krás přírody chce pocit lásky k přírodě ve čtenářích vzbudit.

Rais je znalcem přírody, již od mládí trávil mnoho času jejím pozorováním, čehož využil při psaní těchto básní. Všimá si mnoha drobností, citlivě je dokáže zobrazit. J. Knap a F. Křelina ve čtyřicátých letech 20. století výstižně charakterizovali jeho básnickou tvorbu: „*Jako básník má Rais citlivý smysl pro zvláštní poesii strání a dolin, pro vřesovou vůni kraje, pro „bělavé noci nad lesy i luhy“, jeho pevná věta lyricky jihne při záznamu přírody; ale jeho nejvlastnější tvůrčí poslání je vysloviti přítomnost kraje v lidech.*“⁴⁸

Řada básní z této sbírky se již objevila ve sbírkách vydaných ke konci 80. let 19. století (Dětský ráj, Když slunečko svítí aj.). Jejich sebráním a připojením několika nových básní podává tato sbírka ucelený obraz přírody. Název sbírky *Na slunci* odpovídá hlavnímu motivu přírody, která se nám představuje ve své kráse a již je člověk součástí. V následujícím seznamu uvádíme básně, které se již objevily v některé ze sbírek, připojujeme údaje v jaké sbírce a rozdíl v jednotlivých vydání: 1. *Slunečko* – pod názvem *Když slunéčko svítí* ve stejnojmenné sbírce z roku 1889 *Když slunéčko svítí*. Veršové schéma je totožné: 6-6-5-5-6, užit je trochej, v lichých verších se zakončením daktylským, rým aabccb. Změn doznaly některé strofy, v nichž Rais pozměnil slova či upravil celou strofu. Pro porovnání uvádíme třetí strofu z obou verzí básně (vlevo *Když slunéčko svítí*, vpravo *Slunečko*):

---

⁴⁸ Knap, J., Křelina, F.: *Z kraje Raisova a Erbenova*. Krakonoš, 1940, č. 46

Slunéčko když svítí,
budí na pažiti
lístky, poupata;
střízlík volá malá,
že to libě pálí
v záda pernatá.⁴⁹

Slunečko když svítí,
budí na pažiti
lístky, poupata;
čermáček si chválí,
jak to libě pálí
v záda pernatá.⁵⁰

2. *Babička* – ve sbírce z roku 1889 *Dárek maličkým* (totožné), 3. *Jaro* – v *Dětském ráji*, veršové schéma totožné, nepatrné změny ve verších např. původní *Drozd písťalku si vesel ladí* bylo nahrazeno *Kos písťalku si honem ladí*. 4. *Ptačí radosti* – pod názvem *Radost' malých ptáček* ve sbírce *Dárek maličkým*. I v těchto básních jsou jen malé rozdíly (*pěnkava si hvízdá / zde sejkora si hvízdá*). 5. *Májový deštík* – v *Dětském ráji* (totožné) 6. *V háji* – v *Dětském ráji*, pouze změny ve slovech 7. *Starý koník* – v *Dětském ráji* pod jménem *Starý oslík*. Oslík je tedy v celé básni nahrazen koníkem, často jsou změněna slova či celé strofy. Tyto dvě verze se od sebe liší nejviditelněji, mají z uvedených básní mezi sebou nejvíce rozdíly, ale po obsahové i veršové stránce jsou stále stejné. Pro srovnání uvádíme 2. strofu obou básní (vlevo *Starý oslík*, vpravo *Starý koník*):

Čerta, který zuby cení,
pana kmotra Vomáčku
krajem vozí k potěšení
děti z chalup, baráčeků.⁵¹

Krátku s králem, princeku třetí
čerta, kmotra Vomáčku
vozí pro potěchu dětí
z chaloupek i baráčeků.⁵²

8. *Vrabci* – v *Dětském ráji* pod názvem *Nájemníci*, kde mají o strofu méně, tedy pouze dvě. I zde Rais užil jiná slova. 9. *Na návštěvě* – ve sbírce *Dětský ráj* pod

---

⁴⁹ Rais, K. V.: *Když slunéčko svítí*. In: *Když slunéčko svítí*, Nakl. A. Hynek, Praha

⁵⁰ Rais, K. V.: *Slunečko*. In: *Na slunci*, Nakl. F. Topič, Praha, 1906

⁵¹ Rais, K. V.: *Starý oslík*. In: *Dětský ráj*, Nakl. A. Hynek, Praha, 1889

⁵² Rais, K. V.: *Starý koník*. In: *Na slunci*, Nakl. F. Topič, Praha, 1906

názvem Na návštěvu má 7 strof, báseň ze sbírky Na Slunci je rozšířena na 14 strof. Veršové schéma básní i jejich obsah, jenž se pouze rozšířil do více strof, je totožný.

10. *Žabky* – pod názvem *Žabí hudba* v Dárku maličkým, pozměněná slova či přehozené verše, čehož je dokladem 2. strofa: (vlevo *Žabí hudba*, vpravo *Žabky*)

Na dudy a kolovrátky
hrají mladé žabky,
ale ještě na nepravé
často tlukou klapky.⁵³

Na dudy a na trumpetky
hrají mladé žabky,
ale často ještě sáhnou
na nepravé klapky.⁵⁴

11. *Před spánkem* – ve sbírce Když slunéčko svítí. Rais změnil ve verších některá slova, dále místo Haničky zde vystupuje Evička, která se modlí a posílá hubičky tatínkovi a babičce s dědou, který je již mrtvý. Ve verzi ve sbírce Když slunéčko svítí je tomu naopak, mrtvá je babička. 12. *Podzim* – v Dětském ráji, nepatrně změněna slova ve verších (místo *bříza vlasy táhlé k zemi uklání* – *bříza vlasy táhlé smutně uklání*). 13. *Vrabčí píseň* – v Dětském ráji, změny slov ve verších (*v loži peřin prachových* x *z hloubi peřin prachových*) 14. *Poslíček* – v Když slunéčko svítí, pouze několik změn slov. Veršová schémata těchto básní nalezneme v tabulkách sbírek, v nichž báseň vyšla poprvé.

Zbylých 11 básní se buď v žádné sbírce dříve neobjevilo, anebo byly vydány ve sbírkách, jež se nedochovaly (sbírky Třešně, Veselý svět, Zlaté chvilky). Zbývajících básněmi sbírky jsou *Jitro*, *Pohádky*, *Ve žních*, *Do kola!*, *V létě*, *Na jahody*, *Večer*, *Pejskové*, *Na pastvě*, *Při měsíčku*, *Před spánkem* (v pořadí 24., ve sbírce se nacházejí 2 básně tohoto názvu).

V *Jitru* nám básník představuje přírodu při příchodu jitra, její nádheru a pestrost. Rais si všímá detailů, bohatým jazykem se vyjadřuje o přírodě a vzbuzuje ve čtenářích dokonalý obraz přírody během ranního jitra. Opačná část

⁵³ Rais, K. V.: *Žabí hudba*. In: Dárek maličkým, Nakl. A. Storch, 1889

⁵⁴ Rais, K. V.: *Žabky*. In: Na slunci, Nakl. F. Topič, Praha, 1906

dne, ale stejným způsobem, je zobrazena v básni *Před spánkem*, kde příroda uléhá ke spánku. Zde se setkáváme s propojením světa přírody a dětí, které je časté v dalších básních. V *Před spánkem* se holčička modlí za svoje rodiče i za všechen český lid. Tím Rais děti nabádá, aby nezapomínaly na svoji vlast. V básni *Na pastvě* si pasačka či pasák (není jasné, zda se jedná o chlapce či dívku), který je v postavení básníka, přeje, ať se krávy pasou. Díky tomu budou mít sourozenci a rodiče co jíst (*Než sluníčko zajde / a měsíček zbudí, / paste se mi na palouce, / vždyť jsme lidé chudí!*).

Na jahody je báseň plná veselí, dětské radosti a krás okolní přírody. Děti vyrážejí do lesa trhat jahody, při tom je doprovází různá zvířátka (*Když je spatřil chřástal štíhlý, / hned mu bylo do smíchu, / křeček, jak se v blízkou mihly, / zacenil se v kožichu*). Stejně radostné jsou básně *Do kola!* a *V létě*. V obou básních se tančí, zpívá, děti i zvířátka mají radost, neboť je léto a krásná krajina přímo vybízí veselit se. Žádné dítě, ani zvíře neodolá se ke zpěvu a rejdnění přidat:

Co vše dětská píseň ztropí,
kdože jí tu odolá?
Schází jen, by tlusté snopy
pustily se do kola!⁵⁵

Básník tak chce zapůsobit na malé čtenáře, aby se naučili vnímat a všímat si krásy přírody a užívat si ji.

V básních *Pejskové* a *Ve žních* mají ústřední postavení zvířátka, která mají schopnost mluvit. Obě básně jsou hravé, pro pobavení malých čtenářů. V básni *Pohádky* čte Běta bedlivě naslouchajícím dětem pohádky. V závěru básník vyzdvihává význam knížky v dětském světě (*Och, co krásy má ta milá knížka, / každým listem je to pěknější! / Výborná je také pro Oříška, / líbezně ho vždycky zkonější...*). V básni *Večer* uléhá slunce ke spánku, stejně tak celá příroda,

---

⁵⁵ Rais, K. V.: *Do kola!* In: Na slunci, Nakl. F. Topič, Praha, 1906

všechno utichá. Básník promlouvá ke čtenáři a přeje mu dobrou noc: *po starosti denní / spěte, unavení - / dobrou noc dej Bůh!* Báseň *Při měsíčku* je v pořadí poslední ve sbírce. Básník zobrazuje českou krajinu při svitu měsíce, vyjadřuje obdiv k její kráse a lásku k ní (*Jak jsou pěkný hory naše, nivy, / jistotně se s hvězdičkami díví*).

6.8.1. Verš

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
Jitro	aabccb	trochejské, v lichých s mužským zakončením ^{*1}	8-8-5-8-8-5
Pohádky	abab	trochejské	10-9
Ve žních	abab	trochejské	7-6-7-6
Do kola!	abab	trochejské	7-6-7-6
V létě	abab	trochejské	8-7-8-7
Na jahody	abab	trochejské	8-7-8-7
Večer	aabccb	trochejské	6-6-5-6-6-5
Pejskové	abab	trochejské	7-6-7-6
Na pastvě	abcb	trochejské	6-6-8-6
Při měsíčku	aa	trochejské	10-10
Před spánkem	aabccb	trochejské, v lichých s mužským zakončením ^{*2}	8-8-5-8-8-5

^{*1} Jitro - Ve všech čtyřech strofách jsou sudé verše trochejské, v 1. a 2. strofě jsou liché verše s mužským zakončením, ve 3. a 4. strofě se zakončením daktylským.

^{*2} Před spánkem - mužské zakončení v lichých verších je ve 3. strofě, daktylské zakončení potom v 1. a 2. strofě.

6.8.2. Jazyk

Raisovy básně, reflektující krásy přírody, dosahují vysoké jazykové úrovně. Rais dokonale vykresluje obraz přírody, čehož docíluje použitím

množství metafor (*rosa zdobí květ; motýl v květ se halí;*), personifikací (*cvrček honem housle ladí; sysel protírá si víčka; v polích rdí se vlčí mák; křeček morousí; rdí se kapky jahodových hlaviček*), přirovnání (*beránkové bílí plynou jako drahý lem; stehlík jako malovaný; žito, pšenka jako les; klasy jako zlato; slunce září s oblohy jako naše oči*), básnických přívlastků (*chládek přesladký; červené jahody; měsíc bílý; ohvězděná stezka; kvítí zardělé*) a přímé řeči. V básních opět nalezneme i slova knižní (*lipové sněti; luhy, lepě, rdí, pažit, lopota, nivy*) a zastaralá (*krajáč, rejdivák, dýše, robě, chýše*).

V básni *Večer* promlouvá básník k lidu – *po starosti denní / spěte, unavení - / dobrou noc dej Bůh!* V básni *Na pastvě* je anafora – na začátku 1. a 3. strofy (z celkových 5) se opakuje oslovení zvířat pasačkou: *Paste se mi, paste*. Ve stejné básni je rovněž epanastrofa (3. a 4. strofa). V básni *V létě* je na rozdíl od ostatních básní vyšší výskyt přechodníků (*ježek uslyšev, křeček vyhlédaje*)

Raisovy básně nejsou pouhým popisem krajiny, ale využitím bohatého jazyka a básnických prostředků vyjadřuje krásu přírody, dokáže evokovat nejen lásku a obdiv k přírodě, ale i jiné city . Rais dokáže a její krásu např. příchod rána v básni *Jitro* zobrazuje takto: *slunéčko že zlatovlasé / za vrchem už pozvedá se / zvonek vyzvání.*

6.9. Cesta k domovu

Tato sbírka vyšla roku 1925 a spolu se sbírkou *Na slunci*, kterou Rais vydal téhož roku, patří mezi dvě poslední sbírky pro děti jím vydané. Sbíрка *Cesta k domovu* obsahuje lyrické i epické básně a povídky. Lyrických básní je ve sbírce 24 a více jak polovina z nich již vyšla v některé z předchozích sbírek. Jejich rozboru se nebudeme na tomto místě věnovat, nalezneme je v původní sbírce, v níž se básně objevily. Zmíníme se tedy pouze o tom, v jaké sbírce byla báseň původně vydána, u některých básní uvedeme příklad, k jakým rozdílům v jednotlivých verzích došlo.

1. *Cestička k domovu* – ve sbírce *Veselý svět* (vzhledem k nedostupnosti sbírky nevíme, zda se jedná o naprosto totožné verze), její rozbor provedeme

v kapitole 6.9. Zvířátka a lidé. 2. *Domov* – ve sbírce Dětský ráj, totožné. 3. *Česká země* – v Dětském ráji, pouze nepatrné rozdíly ve slovech. 4. *Na klíně* – ve sbírce Dárek maličkým, totožné. 5. *Láska mateřská* – v Doma 1, změny ve slovech i celých verších (např. *Ach, té lásky oheň pravý / žádná ústa nevypraví x Ach, té lásky plápol stálý / neochabne ani v dáli*). 6. *Kde je nejkrásněji* – v Dětském ráji, totožné. 7. *U studánky* – v Doma 1, totožné. 8. *Dědeček* – ve sbírce Dárek maličkým, totožné. 9. *České knize* – v Doma 1, rozdíly ve slovech i verších (např. *V době trudu mému lidu / Tvoje svaté řádky x V časech těžkých, zamračených / Tvoje svaté řádky*). 10. *Milému lesu* – v Doma 1 pod názvem „Mému lesu „Zhoří““, nepatrné rozdíly ve slovech. 11. *Jarní deštík* – ve sbírce Dárek maličkým, totožné. 12. *Májová noc* – ve sbírce Když slunéčko svítí pod názvem Svatojánská noc, rozdíly ve slovech, místo Mařenky zde vystupuje Hanička 13. *Pasačka* – v Dětském ráji, nepatrné rozdíly ve slovech. 14. *K hvězdě* – v Dětském ráji pod názvem Ke hvězdě, zde o strofu více, rozdíly ve slovech i celých verších (např. *Vid', že nežli naše doma / hezčí země není? x Vid', že nikde, mezi všemi / hezčích luhů není?*)

Nyní si stručně přiblížíme zbývajících, původní básně sbírky Cesta k domovu. V básních *Babička* a *Naproti!* je hlavním motivem rodina. V *Babičce* básník, ještě jako malý chlapec, mluví o babičce, o její dobrotě a laskavosti. V básni *Naproti!* se malá Tonička nemůže dočkat tatínka. Rais svými verši chce vychovávat čtenáře k lásce v rodině a ke svým blízkým a také k tomu, aby nezapomínaly na zemřelé. Tak tomu je v básni *Vesnička*. V této básni navíc dominuje náboženský motiv, tedy víra v Boha, jež je lidem oporou. Veselejší téma mají básně *Do světa!*, *Harfeník* a *Pohádka*, které vycházejí z dětského světa plného her. Tyto básně mají malého čtenáře pobavit. V básni *Harfeník* se soustřeďuje více témat, setkáme se zde se zobrazením krajiny a s námětem rodiny. Výchovné tendence se objevují v básních *Večer* a *Mladý vlastenec*, v nichž Rais podává obraz vlastenecky cítícího jedince a nabádá tak čtenáře, aby byl hrdý na svoji zem, měl ji stále ve svém srdci a modlil se za ni (*Ó vlasti, ty má kráso, / slyš srdce mého tep: / Než v dálném kraji maso, / je lepší doma chléb!* – báseň Mladý vlastenec)

Rais ani v této sbírce nezapomíná na zobrazení krás přírody na vesnici (v básni *Stromy - Vrba vedle vody / s olší rozpráví, / dlouhý topol v dálku / šumí pozdravy*). Krásy přírody na venkově konfrontuje s městem v básni *Panenka z Prahy*. Poukazuje na krásu a opravdovost přírody na vesnici v protikladu s Prahou.

6.9.1. Verš

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
Babička	abab	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Vesnička	aabb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Mladý vlastenec	abab	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	7-6-7-6
Stromy	abcb	trochejské	6-5-6-5
Harfeník	abcb	trochejské	8-7-8-7
Naproti!	abab	trochejské	8-5-8-5
Panenka z Prahy	abab	daktylotrochejské	10-8-10-8
Do světa!	abab	trochejské ^{*1}	8-5-8-5
Pohádka	abab	trochejské ^{*2}	8-7-8-7
Večer	abcb	trochejské	6-6-6-6

^{*1} Do světa! – v 1. strofě ve 2. verši a u 5. strofy ve 2. a 4. verši zakončení mužské.

^{*2} Pohádka – uvedené schéma platí pro 1. a 3. strofu, ve 2. strofě má 2. verš zakončení mužské, 4. verš zakončení daktylské. Ve 4. strofě mají oba liché verše daktylské zakončení.

6.9.2. Jazyk

V básních se opět vyskytují metafory (*topol šumí pozdravy*), personifikace (např. *sovy z doupat se nahlas chechtají; srnka s chotěm*), přímá řeč a zaznamenáváme větší výskyt citoslovcí. Ze stylistických figur je častý

výskyt anafory (např. v básni *Mladý vlastenec* oslovuje vlast, v básni *Do světa!* koně).

6.10. Zvířátka a lidé

Tato sbírka drobných básních pro děti od 6 let byla vydána dlouho po Raisově smrti, roku 1941 jeho dcerou Marií Míškovou-Raisovou. Básně jsou doprovázeny barevnými ilustracemi J. Trnky. Řada básní samozřejmě vyšla již v jiných předchozích autorových sbírkách, některé se od sebe lehce odlišují po stránce formální, jedna báseň má sice totožný název, ale obsah je odlišný. Již v předchozích sbírkách jsme se setkali s tím, že básně se shodovaly svým názvem, ale lišily se obsahově. Ve sbírce nalezneme 23 básní, z nichž pouze 2 se nenachází v žádné jiné sbírce – *Ráček* a *Svit', měsíčku jasný...* Další 21 básní se objevilo různě ve sbírkách *Pod modrým nebem*, *Doma*, *Na Slunci*, *Třešně* či *Veselý svět*. Básním ze sbírky *Veselý svět* a *Třešně* se budeme věnovat podrobněji.

Básně *V nebezpečí* , *Husičky*, *Na besedě*, *Labutě*, *Netopýr*, *Jahody* (všechny *Pod modrým nebem*), *Večer* (*Na Slunci*) a *V noci* (*Doma*) se od dřívějšího vydání neliší, jejich forma i obsah jsou naprosto totožné. Veršové schéma básní, které vyšly již dříve, nalezneme v příslušné sbírce uvedené v závorce nebo v přiložené tabulce. V básních *Mackové*, *Žabka*, *Hrobařík* (všechny *Pod modrým nebem*), *Kachňata* (Když slunéčko svítí) a *Hvězdě* (Dětský ráj) jsou už znatelné rozdíly mezi jednotlivými verzemi. Báseň *Mackové* je rozsáhlejší (má 5 strof místo 3), veršové schéma je stejné, jednotlivé verše jsou však rozdílné, i když obsah básně pojednávající o zlobivých kocourech zůstává totožný. Další báseň *Žabka* doznala změn především ve svém názvu, neboť v původní sbírce vyšla pod názvem *Na číhané*. Změněno je pak jen několik málo slov. V básni *Hrobařík* také dochází jen k nepatrným změnám slov (*lůžko běží vykopati / umrlému vousáči* (*Pod modrým nebem*) x *lůžko běží vykopati / nebohému vousáči* (*Zvířátka a lidé*)). Báseň *Kachňata* se opět liší od svého dřívějšího vydání především v názvu, který zní *Vojna*. V obou verzích pak

nalezneme pouze malé rozdíly ve slovech. Báseň *Hvězde* se objevila v původní sbírce pod názvem *Ke hvězdě*. Novější verze má o sloku navíc (5). Veršové schéma mají básně totožné, po obsahové stránce ve *Hvězdě* přidaná sloka vyjadřuje touhu po štěstí v zemi a lásku mezi lidmi a k vlasti. Básně *Hvězde* a *Mackové* se od svých předchozích vydání liší nejmarkantněji:

„Vidíš Čechy, hvězdičko má,
zář kdy hasne denní,
vid', že nežli naše doma
hezčí země není? ⁵⁶

„Vidíš, hvězdo, naši zemi,
zář když hasne denní?
Vid', že nikde mezi všemi
hezčích luhů není? ⁵⁷

Zbývajících 8 básní vyšlo v nenalezených sbírkách *Veselý svět* a *Třešně*. Jsou to básně *Hafáci*, *Zimní snídaně*, *Cestička k domovu*, *Hudryján*, *Medák*, *Motýli*, *Hlemýžď* (všechny *Veselý svět*) a *Pasačka* (*Třešně*). Básně nelze porovnat a nemůžeme s jistotou stanovit, že se básně ve sbírce *Veselý svět* shodují s těmito. Pravděpodobně se ale jedná o básně totožné. Tuto úvahu vedeme především proto, že Rais názvy básní v různých sbírkách opakoval, přičemž se však jednalo o básně rozdílné. Na těchto 8 básní a na dvě výše zmiňované, které pravděpodobně v žádné jiné sbírce nevyšly – *Ráček* a *Sviť, měsíčku jasný...*, se v našem rozboru zaměříme. Rozbor ostatních básní nalezneme v příslušné básnické sbírce (uvedené v závorce), ve které se objevily původně.

Básně ve sbírce jsou určeny pro velmi malé čtenáře, čemuž odpovídá i jejich námět. Autor vycházel z předpokladu, že děti mají rády zvířata, a tak jim básně ze života zvířátek budou blízké, veselé historky je pobaví a ještě více si uvědomí svoji lásku k nim. V básních *Hafáci*, *Hudryján* a *Ráček* si děti hrají se zvířátky, v dobrém se provokují a dovádí s nimi. Zvířata mají schopnost mluvit a chovat se jako lidé, často tak nastávají veselé situace:

---

⁵⁶ Rais, K. V.: *Ke hvězdě*. In: *Dětský ráj*, Nakl. A. Hynek, Praha 1889

⁵⁷ Rais, K. V.: *Hvězde*. In: *Zvířátka a lidé*, SPN, Praha, 1960

Hudry, hudry, hej,
jen si zase hrej,
krocan bublák rád se dívá
na děťátka dovádívá,
na ten jejich rej!⁵⁸

V básních *Medák*, *Motýli* a *Hlemýžď* básník představuje čtenáři život zvířátek z názvu básně. *Medák* je báseň veselá a úsměvná. Čmelák si nasbírá moc medu a pak nadává, že nemůže jít, jak má kbelíček plný a těžký. Všechno ho pak sní a vrací se domů s prázdnem. V básni *Hlemýžď* zvolil básník již vážnější tón. Život hlemýžďů není jen veselý, ale naopak neustálá starost (*Čtyři rohy, žádné nohy - / ty jsi poutník přeubohý!*). V básni *Motýli* již tyto živočichové nemají lidské schopnosti, básník nám představuje jejich krásu (*Motýli, motýli, / to živé kvítí, / pestří se na keři / na trávě svítí*). Motýli budí v člověku lehkost, bezstarostnost a chuť také létat. Básník jim posílá písničku a rozplývá se nad krásou celé své země.

V další básni *Zimní snídaně* básník vyzývá čtenáře, aby si uvědomil, že zvířátka v zimě strádají více než lidé. Nemělo by se tedy na ně zapomínat a pomáhat jim, tak jako to dělají dvě holčičky v této básničce. Básník čtenáři předkládá vzor, jak se chovat a věří, že čtenář se z básně poučí a bude rovněž takový. Báseň *Pasačka* vyšla ve sbírce Třešně a vzhledem k nemožnosti dohledat tuto sbírku, se můžeme jen domnívat, že jsou básně totožné (v obsahu sbírky, který se dochoval, je uvedena). V básni *Pasačka* holčička pase kravičky. Popohání je, ať se hodně pasou, aby měla rodina dostatek mléka aj. Děti v této době (2. pol. 19. stol.) měly často na starost domácí zvířata a jejich pastvu. Tuto básničku si pak při této činnosti mohly prozpěvovat. *Pasačka* však vyšla i ve sbírce Dětský ráj, ale zde se jedná o naprosto odlišnou báseň. Netušíme tedy, která z nich vyšla právě ve sbírce Třešně. Na závěr sbírky v básni *Svíť, měsíčku jasný...* uléhá příroda ke spánku. Básník si přeje, aby si česká země během noci odpočinula. Nejsilněji se motiv lásky k domovu projevuje v básni *Cestička*

---

⁵⁸ Rais, K. V.: *Hudryján*. In: *Zvířátka a lidé*, SPN, Praha, 1960

k domovu. Symbolem domova je tu cestička. Ta vede k domovu, a proto je pro básníka krásnější než všechny ostatní. I když bude ve světě, cestu k domovu si vždycky najde (*A kdybych ve světě / bůvíkam zašel, / tu cestu k domovu / vždycky bych našel*). O několik let později vyšel i stejnojmenný výbor básní z tvorby K. V. Raise.

6.10.1. Verš

V následující tabulce si povšimneme, že nejčastěji Rais v básních používá rým abcb , tedy rým přerývaný. Častěji se ještě vyskytuje rým abab, ostatní druhy rýmu zaznamenáváme již jen v nepatrném množství. Z veršového schématu vyplývá, že Rais uplatňuje v básních především verš trochejský. Jen sporadicky se objevuje verš daktylský, daktylotrochejský či vzájemná kombinace veršů trochejských, daktylských a daktylotrochejských. Nejčastěji užívaný verš je osmislabičný, typický pro český jazyk, a pak šestislabičný.

<i>Básně</i>	<i>Druh rýmu</i>	<i>Druhy veršů</i>	<i>Veršové schéma</i>
Hafáči	aaba	trochejské	7-7-8-7
Mackové	aaba	trochejské	5-5-8-5
V nebezpečí	abab	trochejské	8-5-8-5
Zimní snídaně	ababccb	trochejské	8-7-8-7-8-8-7
Husíčky	abcb	daktylské	6-6-6-6
Na besedě	abab	trochejské	8-6-8-6
Cestička k domovu	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Labutě	abcb	daktylotrochejské	8-8-8-8
Hudryján	aabba	viz poznámka * ¹	5-5-8-8-5
Kachňata	abab	liché verše trochejské s předrážkou, sudé daktylotrochejské	11-10-11-10
Žabka	abab	trochejské	8-6-8-6
Netopýr	abcb	trochejské	8-5-8-5

Hrobařík	abcb	trochejské	8-7-8-7
Medák	abcb	trochejské	8-7-8-7
Motýli	abcb	sudé verše daktylské, liché daktylotrochejské	6-5-6-5
Jahody	aaba	trochejské	6-6-8-6
Hlemýžď	aa	trochejské	8-8
Ráček	abcb	trochejské	6-6-8-6
Pasačka	abcb	daktylské	6-6-6-6
Hvězdě	abab	trochejské	8-6-8-6
Večer	aabccb	trochejské	6-6-5-6-6-5
V noci	aa	daktylotrochejské	10-10
Sviť, měsíčku jasný...	abab	trochejské * ²	6-5-6-5

*¹ Hudryján – tato báseň má nepravidelné schéma. Pro 1. a 2. strofu platí: -u-u-u- / -u-u-u- / -u-u-u-u / -u-u-u-u / -u-uu, tedy trochejský verš, v prvních dvou lichých s mužským zakončením, v posledním se zakončením daktylským. 3. strofa má všechny liché verše se zakončením daktylským, naopak v 4. a 5. strofě mají všechny liché verše mužské zakončení trochejského verše.

*² Sviť, měsíčku jasný... – uvedené schéma platí pro 1. a 2. strofu. Ve 3. strofě dochází k nepravidelnosti, a to ve 2. pětislabičném verši, v němž je trochejský verš s mužským zakončením. Ve 4. strofě pak již oba pětislabičné verše mají zakončení mužské.

6.10.2. Jazyk

V názvech básní figurují především slova známá a blízká světu malého čtenáře. V básních jsou ve velké míře zastoupena citoslovce, díky nimž chce autor čtenáři básně přiblížit a zaujmout jej. Jazykovou formu básní, které vyšly již dříve v jiné sbírce, nalezneme pod příslušnou sbírkou. Mají ji společnou s výše rozebranými básněmi. Ze stylistických prostředků se v těchto básních objevuje anafora (Cestička k domovu, Motýli, Pasačka), epizeuxis (Motýli), apostrofy (Pasačka, Zimní snídane, Sviť, měsíčku jasný...). Básně jsou bohaté na knižní slova (*hoře, cupá, bol, lité, louka dýše* aj.) a zastaralé výrazy (*jináče, pradlenka,*

medák vyběračné, čejčí aj.), metaforu (smích zvoní z rtíků; měsíček spustil stříbrnou clonu; rosa ze své číše kropí květiny) a personifikaci (truchlivé moře; usnula země; háj tmavý ze sna hluboce dýchá).

7. Ohlasy na Raisovu básnickou tvorbu pro děti

Raisovy básnické sbírky se nedočkaly v novinách a časopisech tak velkého zájmu jako jeho próza, jež byla v popředí spisovatelovy tvorby. Neznamená to však, že by stála stranou či měla menší hodnotu, pouze tato poezie určená dětem má omezený okruh čtenářů, s čímž souvisí menší, avšak zdaleka ne zcela zanedbatelné ohlasy. Dětská poezie ale určitě nebyla v této době středem zájmu literárních kritiků. Rais první sbírku epických básní vydal již roku 1880 a v průběhu celého života napsal 19 lyrických či epických básnických sbírek pro děti. Poslední vydal rok před svojí smrtí roku 1925. Posmrtně byla vydána sbírka básní *Zvířátka a lidé* uspořádaná autorovou dcerou Marií Míškovou-Raisovou a dále několik výborů z jeho tvorby. Již za jeho života byly sbírky hodnoceny především kladně, jak dokazují následující ohlasy. Zmiňujeme reakce i na sbírky epické, abychom získali komplexní přehled o názorech na Raisovu básnickou tvorbu pro děti.

Na prvotní sbírku epických básní *Listy z české kroniky* (1880) vyšlo téhož roku zhodnocení v 1. čísle Literárních listů. Autor článku J. Soukal v úvodu stručně uvádí obsah jednotlivých básní, dále chválí jejich úroveň: „*Veškeré básně mají ráz dokonalosti na svém čele, plynně se čtou. Nikde nic všedního, a která látka známa jest, tu zpracoval pan Rais zcela samostatně. Psány jsou řečí správnou a formou dokonalou.*“⁵⁹ Soukal Raisovy básně staví na stejnou úroveň jako básně A. Heyduka. V závěru oceňuje vlastenecký ráz básní a také volbu témat do té doby ještě málo zveršovaných. Stejný autor se věnuje kritice i následující Raisovy sbírky *První květy* vydané roku 1881. V úvodu stati Soukal stručně líčí děj čtyř povídek ve verších. Kritika je příznivá a spíše připomíná

---

⁵⁹ Soukal, J.: *Listy z české kroniky*. Literární listy, 1880, 1, str. 3-4

recenzi, která končí přáním autora, aby se sbírka dočkala úspěchu. Veršované vzpomínky ze sbírky *Obrázky od nás* hodnotí F. Pražský v Literárních listech v č. 12 z roku 1885. Básně jsou podle něj milé, mládeži je vřele doporučuje. Zvolenou látku pro sbírku F. Pražský vidí takto: „*Dovedeť Rais velmi šťastně voliti pro látku svou vhodné slovo; tu čtenáře rozechvívá a mysl jeho vzrušuje, tak že přístupna jest citům nejšlechetnějším a nejmocnějším, tu zase slova jeho plynou jako potůček kouzlice na mysl čtenářovu milé vidiny vzpomínek na dětství, život venkovský a jeho poměry neb osudy jednotlivých zajímavých jeho zjevů.*“⁶⁰

Roku 1885 vychází v Literárních listech kritika od neznámého autora na sbírku *Doma*. V článku zmiňuje autor některé básně. Ty však nacházíme ve sbírce *Obrázky od nás*. V recenzi se dočítáme, že se jedná o druhou část cyklu veršů *Doma*. Pravděpodobně tak básně, které autor v recenzi hodnotí, byly nejprve zařazeny do sbírky pod názvem *Doma* a teprve poté do jiné sbírky. Druhé vydání *Doma* již totiž obsahuje naprosto odlišné básně. Jinou možností je, že se jedná o chybu tisku a opravdu se uvedená kritika týká sbírky *Obrázky od nás*. V úvodu článku neznámý autor poukazuje na to, že Rais má talent na psaní básní lyrických, nikoli však výpravných (epických). Neznámý autor v úvodu tvrdí, že básně ve sbírce mocně působí na city čtenáře, vzbuzují vlasteneckou lásku, náboženský cit, soucit s chudými i lásku k přírodě. Avšak poté pokračuje ostrou kritikou: „*Aby pak city plasticky vyjádřil, básník volil četné a většinou zdařilé, krásné obrazy. Jakkoli však jednotlivá obrazná rčení jsou pěkná, nakupena jsou nemírně, mysl čtoucího od vlastního a hlavního předmětu vzdalují a jádro, podstatu básně zatemňují. Tím pak básně Raisovy trpí značně, že mnohdy čtenáře zůstávají bez dojmu, ač právě jsou psány proto, aby dojaly. Čtenář je jimi zaváděn k tomu, aby si dříve vyložil a promyslel obraz za obrazem, mezi nimižto přehled o celku mizí z mysli jeho.*“⁶¹ Autor kritiky považuje Raisovy básně za náročné pro děti. Matoucí je pro čtenáře podle něj i nejasné střídání přítomného času se vzpomínkou. V závěru ještě oceňuje formu básní a spisovný jazyk Raise,

---

⁶⁰ Pražský, F.: *Obrázky od nás*. Literární listy, 1885, 6, str. 152

⁶¹ autor neznámý: *Doma*. Literární listy 6, 1885, 14/15, str. 176

celkově však sbírku odsuzuje za užití velkého množství obrazností, nejasné pointy, které podle něj básním brání v jednoduchosti a srozumitelnosti.

V časopise *Máj* v č. 12 z roku 1902/03 uveřejňuje V. Štech krátkou recenzi na 2. vydání sbírky *Doma*. Kniha mu připadá jako „ofěra“. Štech sbírku hodnotí jako upřímnou, milou vzpomínku na dětství. V Literárních listech se J. Soukal zmiňuje o sbírce *Vzkazy vlastenecké*. Stejně jako v jeho dvou předcházejících článcích hodnotí tuto sbírku kladně: „*Dávno neodložili jsme knihy pro mládež určené s takovým uspokojením jako tuto. Básnické péro spisovatelovo uložilo sem několik perliček v lahodných verších, ale i povídky jsou práce nevšední. Opět nové pole, posud u nás nikým ani nezkypržené aniž kdy vzdělávané.*“⁶²

V. Rek se ve své recenzi v Literárních listech věnuje sbírce *Když slunéčko svítí* od Raise a sbírkám ještě dvou dalších autorů. Knihy všech tří spisovatelů jsou ilustrovány anglickým malířem. Texty spisovatelů jsou vytvořeny k obrázkům, tedy naopak než bývá zvykem. Rek ve svém článku na toto upozorňuje a chválí jak obrázky, tak texty a verše, které je interpretují. Pouze se mu některé obrázky zdají na české poměry až příliš exotické.

Raisova poezie pro děti byla za jeho života, až na výjimky, velmi kladně hodnocena. Kritik a hodnocení jeho básní pro děti však vycházelo jen nepatrně. Důvod je nasnadě – Rais byl daleko více proslulejší svoji prozaickou tvorbou, jež tvořila jádro jeho spisovatelské činnosti. Neznamená to ale, že by jeho poezie byla podceňována či opomíjena, ale již svým zaměřením (pro děti) je jasné, že nemohla dosáhnout takových zájmů kritiků a recenzentů jako jeho romány či povídky. Jeho básně patřily u malých i větších čtenářů v té době mezi nejoblíbenější. Neznámý autor výstižně zhodnotil Raisovu tvorbu ve své recenzi „Karel V. Rais“: „*Před tím, v literárních počátcích svých, pracoval Rais hlavně na poli literatury pro mládež a rozsáhlou svou činností v tomto oboru dobyl si jednoho z předních míst v řadě našich spisovatelů tohoto genru. Jeho 10 sbírek*

---

⁶² Soukal, J.: *Vzkazy vlastenecké*. Literární listy, 1885, 10, str. 3-4

drobných básní pro děti, jeho kniha historických básní V záři minulosti, pak sbírky povídek historických Ze starých hradů, Z naší kroniky a O českých umělcích a konečně vycházející právě Výbor z jeho spisů náležejí bez odporu k nejlepší věci, jež u nás pro drobné čtenářstvo napsány byly.“⁶³

Za pozornost stojí zajímavá statistika z roku 1916, která uvádí, jací autoři, čeští i světoví, patřili u nás k nejčtenějším. Jako již několik let předtím, byl nejčtenějším autorem v roce 1916 A. Jirásek. 148 jeho knih nacházejících se v té době v uvedené městské knihovně (pozn. z ukázky není jasné o jakou knihovnu přesně se jedná) bylo půjčeno 7,5 krát, takže vypůjčeno bylo celkem 1108 knih. Na druhém místě se umístil I. Herrmann (695 knih) a na třetím H. Sienkiewicz (682). Rais figuroval na 10. místě (486 knih).⁶⁴

8. Překlady Raisových děl

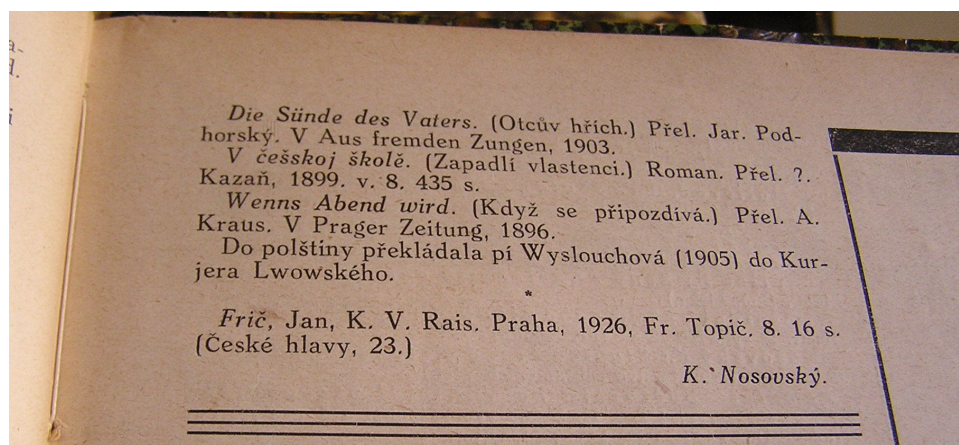
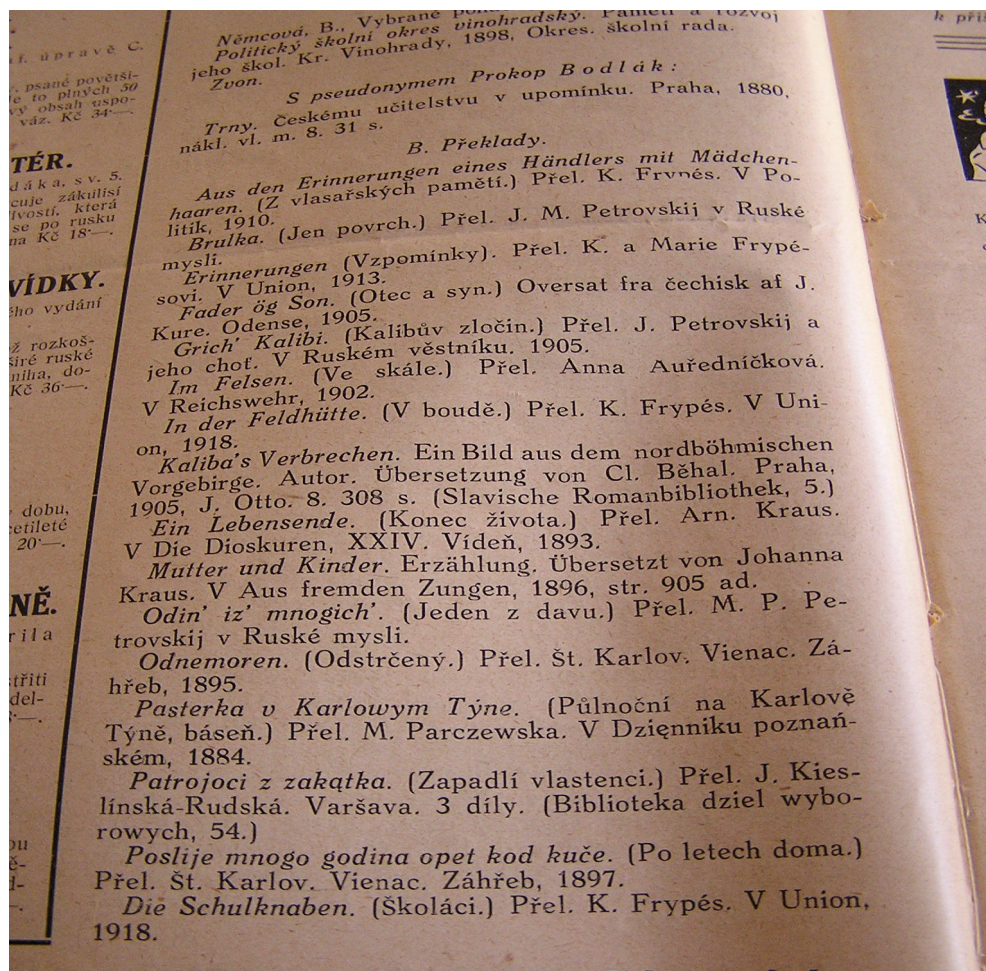
Raisovy básnické sbírky pro děti i dospělé se nedočkaly překladu do žádného z cizích jazyků. Jinak tomu bylo u jeho tvorby prozaické. Již za Raisova života byly jeho romány či povídky přeloženy do němčiny, ruštiny, polštiny, dánštiny a chorvatštiny. Po Raisově smrti roku 1926 uspořádal K. Nosovský v Literárních rozhledech⁶⁵ časový seznam jeho knižních vydání poezie i prózy, včetně seznamu překladů. Ten pro přehlednost přikládáme již na tomto místě:

---

⁶³ autor neznámý: *Karel V. Rais*. Světozor 30, 1895-96, str. 358-359

⁶⁴ Statistika vyšla v novinách *Vídeňský denník*, 28. 1. 1917, č. 22

⁶⁵ Nosovský, K.: *Bibliografie K. V. R.* Literární rozhledy 10, 1925-26, 10, str. 383-387

Přehled překladů Raisových děl od K. Nosovského

Zdroj: Památník národního písemnictví, fond K. V. Raise

K uvedenému přehledu ještě doplníme několik dalších zde neuvedených překladů, jež jsme našli v Památníku národního písemnictví v odkazu K. V. Raise:

- 1.) Der Hund (Pes) – otisk německého překladu povídky (přeložila Marica Machalicky-Kmoch) v časopise Für stille Stunden 1924, č. 8-9.
- 2.) In der Bleiche (V bělidle) – otisk německého překladu povídky (přeložil G. Štorch) v časopise Prager Presse 1923, č. 23.
- 3.) Les cheveux (Z vlasářských pamětí) – otisk francouzského překladu povídky (přeložil J. L. Chollet) v časopise Gazette de Prague 15. 9. 1920
- 4.) V březnu roku 1920 vyšel ve francouzských novinách Journal des Débats fejeton *Littérature tchèque* od Maurice Mureta. Autor se v článku mimo jiné zabývá Raisovým románem *Kalibův zločin* (le Crime de Kaliba). Čerpá však z německého překladu, do francouzštiny přeloženo nebylo.

9. Raisův odkaz (didaktická část)

9.1. K. V. Rais v čítankách

Výše uvedená kapitola nám naznačuje četnost výskytu Raise v současných čítankách. Jelikož lyrická poezie Raise je adresována menším čtenářům, je logické, že se v námi sledovaných čítankách pro II. stupeň základní školy v dnešní době tato Raisova poezie nevyskytuje. Zastoupena v nich není ani epická poezie, kterou Rais psal pro starší děti, setkáváme se v čítankách pro II. ročník pouze s prozaickou tvorbou Raise.

V některých čítankách pro I. stupeň základní školy již nacházíme ukázky z Raisovy básnické tvorby. Nejčastěji uplatňovanou básní v čítankách pro I. stupeň je Cestička k domovu, která se objevuje v *Čítance plné pokladů pro 2. ročník*, nakladatelství Dialog, 2007, v *Čítance pro nejmenší na celý rok*, nakladatelství Dialog, 2003, v *Čítance pro 2. ročník základních škol*, nakladatelství Didaktis, 2003, v *Čítance pro 3. ročník*, nakl. Nová škola, 2004 a v *Čítance 3*, nakl. SCIENTIA, 2002. Dokonce dvojí zastoupení Raisovy poezie, a to básněmi *V noci* a *Kde je nejkrásněji?*, se vyskytuje v *Čítance pro 3. ročník*, nakl. PRODOS, 2001 a v *Čítance pro 3. třídu základní školy*, nakl. Studio 1+1, 2001, v níž nalezneme básně Babiččiny pohádky a Jarní. Raisovy básně dále obsahují *Čítanka 3 a 4* (báseň *Stromy*), ALTER, 2000, *Čítanka plná pokladů pro*

4. ročník (báseň Zimní snídaně), Dialog, 2007 a Čítanka 4 (báseň Oříšek), SCIENTIA, 1995. V čítankách pro 5. ročník se již Raisova poezie v žádné z nich nevyskytuje. Z celkového počtu 53 námi prozkoumaných čítanek pro I. stupeň základní školy se ukázky Raisovy poezie objevují pouze v devíti z nich.

9.2. Zapomenutý autor?

Za svého života byl Rais uznávaným prozaikem i básníkem. V současné době je však znám především jako autor realistické a venkovské prózy, jen málokdo tuší, že tvořil i hodnotné verše pro děti. Položme si otázku, proč je tomu tak a není-li škoda, že dnes Rais patří mezi zapomenuté básníky? V následujících odstavcích se pokusíme najít důvody dnešní neaktuálnosti většiny Raisových veršů pro děti.

Rais do literatury vstoupil tvorbou pro děti, teprve poté se obrací k psaní prozaických románů a povídek, díky nimž se stal uznávaným spisovatelem. Většinu sbírek básní pro děti vydal v 80. a 90. letech 19. století. Rais dokázal vnímat dítě jako svébytnou osobnost, která má své potřeby, zájmy, starosti. Rozvíjel jejich fantazii a navazoval tak na Sládkovu poezii. V Raisových básních se projevila i jeho profese učitele. Děti považoval za nositele budoucnosti národa, svými verši je nabádal k lásce k domovu a k rodnému kraji. Nesmíme opomíjet fakt, že se jednalo o dobu, kdy české země byly součástí Rakousko-Uherska, přitom se však cítily vyspěle a toužily po osamostatnění. Svými básněmi chtěl Rais malého čtenáře vychovávat k vlastenectví, k uvědomění si vlastní identity v době naší závislosti na jiné zemi.

Velmi významné postavení v této době mělo náboženství. Pravidelně se chodilo do kostela, před spaním a jídlem se modlilo, náboženství se vyučovalo ve školách. Víra v Boha byla často jediným východiskem mnoha rodin z těžkých životních situací.

Rais po celý svůj život tíhl k vesnici. Projevilo se to i v jeho tvorbě, především prozaické. Ale také v poezii na ni nezapomíná. V mnoha svých básních barvitě popisuje krásu přírody na venkově. Chtěl v čtenářích vzbudit nebo uchovat

vztah k vesnici především zobrazováním krajiny, zvířat, dětských her a trvalých rodinných vztahů. Léta 70. a 80. byla obdobím, které předcházelo nástupu druhé průmyslové revoluce, obdobím, kdy většina obyvatelstva na venkově žila v chudých a skromných poměrech. Dokonce někteří Raisovi žáci, jež vyučoval v Trhové Kamenici (70. léta 19. století), chodili do školy ještě bosí. Vlivem industrializace postupně sílila zejména města, vesnice naopak více a více zaostávaly. I tomuto chtěl svými verši Rais zabránit.

Motivy či náměty Raisovy poezie pro děti vycházely z tehdejší doby, proto je zcela pochopitelný úspěch a oblíbenost jeho veršů. Zcela odpovídaly světu dítěte vychovávaného v 2. polovině 19. století. Avšak všechny výše uvedené aspekty naznačují, že pro současného čtenáře se jedná o básně naprosto neaktuální. Dnešní čtenář si už jen těžko dokáže představit onu cestu do školy naboso. Málokteré dítě je vychováváno k víře v Boha. Náboženství ztratilo své výsadní postavení. Také je těžké budít v dětech vlastenectví v době, kdy dochází ke stírání hranic mezi státy a převládají naopak myšlenky kosmopolitní. I jazyk zaznamenává neustálý vývoj vpřed. Raisovy verše jsou psány vyspělým jazykem, přesto se neubrání postupnému zastarávání. Děti zejména potřebují jim srozumitelné verše. Rozvoj vědy a techniky zaznamenal obrovský rozmach, dnešní dítě se bez těchto vymožeností již nedokáže obejít. Rodiny z vesnic se stěhují do měst, životní úroveň na vesnicích klesá a tím i opadáva zájem zde žít. Z těchto a mnoha dalších důvodů Raisovy básně již nedokáží oslovit široké čtenářstvo jako ve své době. Dnešní dítě je od dítěte narozeného před 140 lety ve svých potřebách, postojích, názorech a celým svým životem naprosto odlišné. To si vyžaduje také odlišnou poezii. Dnešního čtenáře už jednoduše neosloví. Přesto v žádném případě netvrdíme, že Raisovy básně nejsou hodnotné. Ba naopak. Jsou na vysoké jazykové i obsahové úrovni. Zcela pochopitelně znamenaly v době, kterou reflektovaly, pro děti vrchol básnického umění, podlehly však času. Můžeme se k nim navracet i dnes, spíše ale jako ke vzpomínce, jak se kdysi žilo a smýšlelo.

Některé Raisovy básně se však přesto staly nadčasovými. Jsou to především básničky pro úplně nejmenší spíše posluchače, než čtenáře, které

připomínají říkanku či popěvek a básničky, jež se týkají života zvířátek a her dětí s nimi. Příkladem může být říkanková báseň Vrána letí, kterou znají i dnešní děti. Nejproslulejší ze všech básní se stala Cestička k domovu.

9.3. Památky a vzpomínky na K. V. Raise

V zámecké oranžerii v Lázních Bělohradě je umístěn Památník K. V. Raise, zdejšího nejslavnějšího rodáka. Otevřen byl u příležitosti 100. výročí spisovatelova narození v červnu 1959. V článku v Zemědělských novinách se dozvídáme o tomto památníku více: „*V expozici se dozvíme mj. o poměrech, z nichž Rais pocházel. Rodiče měli šest korců pole, tkalcovali, hoch byl rok na handlu ve Vrchlabí. V širších souvislostech se seznámíme i s první láskou pana učitele – budoucího spisovatele, s Dorníčkou. Zvláštní pozornost je věnována autorově tvorbě i reáliím z domácnosti K. V. Raise, například psacímu stolu, cestovní kabele, ale také “pérkům” – čili botám.*“⁶⁶

V řadě míst, kde Rais působil nebo žil, můžeme najít vzpomínky na slavného spisovatele. V Jičíně, kde Rais studoval, je deska s jeho bustou na budově školy, v Sobotce je pamětní deska na domě, kde o prázdninových pobytech tvořil část svého díla. Raisův památník nalezneme již ve zmiňovaných Lázních Bělohradě, v Pasekách nad Jizerou je památník Zapadlých vlastenců, v Trhové Kamenici na náměstí je Raisova pamětní deska i pamětní síň. Pamětní desku má i v Hlinsku na škole, kde učil, a dále také v Kameničkách, v Praze a Železnici. Jeho jméno nesl učitelský ústav v Jičíně, několik dalších škol a dokonce turistická chata na Zvičíně.

Na Raisovu počest napsal Jaromír Olivetský po jeho úmrtí roku 1926 báseň *Smrt básníka*. Roku 1929 byla v 30. čísle týdeníku Krakonoš otisknuta vzpomínková báseň F. L. Zelinky na K. V. Raise. (viz příloha č. 2).

V období socialismu se připomínala výročí narození i smrti K. V. Raise, konaly se vzpomínkové akce, v novinách vycházely články: „*130. výročí narození K. V. R. si připomněli vzpomínkovým večerem, který uspořádal městský výbor Národní fronty, Památník K. V. R. a městské kulturní středisko v kulturním domě*

---

⁶⁶ O památníku trochu jinak. Zemědělské noviny, 4. 11. 1993 (autor: kr)

*ČSAD v Lázních Bělohradě. Město Bělohrad důstojně oslavilo 130. výročí narození K. V. R., rodáka, čestného občana města a slavného spisovatele.“*⁶⁷

---

⁶⁷ Kluzová, M.: *Výročí K. V. R.* Předvoj, 10. 2. 1989

10. Závěr

V práci jsme se zabývali rozbořem Raisovy lyrické tvorby pro děti. Určitý prostor jsme věnovali životu K. V. Raise a vývoji celé dětské literatury od jejích počátků až do současnosti. Těžiště naší práce spočívalo v podrobném rozboru jednotlivých lyrických sbírek pro děti. Zaměřili jsme se nejen na obsahovou a formální stránku básní, ale také na jejich jazykovou složku. Představili jsme kompletní evidenci básnického díla K. V. Raise a uvedli jsme, jak byl Rais překládán. Na závěr práce jsme se zamysleli nad tím, proč je v současnosti Rais jako básník téměř zapomenut.

Musíme konstatovat, že Raisova poezie pro děti byla do této doby opomíjena a nedočkala se větších kritických prací či studií. Jsme přesvědčeni, že by bylo přínosné a zajímavé prozkoumat rovněž Raisovu epickou poezii pro děti. Domníváme se, že některé z jeho básní by neměly zůstat zapomenuty, neboť mohou být přínosem i pro dnešní nejmenší čtenáře.

11. Seznam literatury

- Balajka, B.: *Přehledné dějiny literatury II.*, Fortuna, Praha, 2003
- Bílek, K.: *Literární pozůstalost – K. V. Rais.*, Praha, 1976
- Bílek, K.: *Literární pozůstalost – K. V. Rais.*, Praha, 1990
- Červenka, J.: *K. V. Rais na Hlinecku.*, Krajská poradna lidové tvořivosti, Pardubice, 1956
- Dresler, V.: *K. V. Rais.*, 1911
- Havelka, J.: *Sborník k uctění památky K. V. R.*
- Hrabák, J.: *Úvod do teorie verše.*, SPN, Praha, 1970
- Hrabák, J.: *Poetika.*, Československý spisovatel, Praha, 1973
- Hudíková, H.: *K. V. Rais – Personální bibliografie.*, 1979
- Chaloupka, O.: *O literatuře pro děti.*, Čes. spisovatel, Praha, 1989
- Chaloupka, O.: *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury I.*, Čes. spisovatel, Praha, 1989
- Knap, J., Křelina F.: *Z kraje Raisova a Erbenova.* In: Krakonoš., č. 46, 1. 9. 1940
- Knob, J.: *Dvojí cesta s K. V. R.*, Východočeské nakladatelství, 1964
- Kol. autorů: *Studie, vzpomínky, dokumenty.*, Místní národní výbor v Lázních Běláhoř, 1959
- Kol. autorů: *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež.*, Albatros, Praha, 1985
- Kol. autorů.: *Dějiny země koruny české II.*, Paseka, Praha, 1992
- Malý čtenář 8.*, č. 2., 1888-89
- Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce.* 4., sv. I., R–Z. Praha, Academia, 2000, str. 728
- Literární listy 1.*, č. 1, Praha, 1880
- Literární listy 6.*, č.12, Praha, 1885

Literární listy 6., č. 14, 15, Praha, 1885

Literární listy 2., č. 11, Praha, 1881

Literární rozhledy 10., č. 10, 1925/26, bibliografie od K. Nosovského,

Novák, A. – Novák, J.: *Přehledné dějiny literatury české.*, IV. vydání, Atlantis, Brno, 1995

Plhová, B.: *K. V. Rais.*, Okresní knihovna v Jičíně, 1977

Pohorský, M.: *Dějiny české literatury* 3., nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1961

Předvoj. 1989

Rukopisná a literární pozůstalost Karla Václava Raise v Památníku národního písemnictví, literární archiv, fond K. V. Rais

Rais, K. V.: *Cesta k domovu.*, 1925

Rais, K. V.: *Cestička k domovu.*, Albatros, Praha, 1983

Rais, K. V.: *Dárek maličkým.*, nakladatel A. Storch, 1889

Rais, K. V.: *Dětský ráj.*, nakladatel A. Hynek, Praha, 1889

Rais, K. V.: *Doma I.*, nakladatel B. Böhm, Nové Město nad Metují, 1883

Rais, K. V.: *Doma.*, nakladatel F. Topič, Praha, 1903

Rais, K. V.: *Když slunéčko svítí.*, nakladatel A. Hynek, Praha

Rais, K. V.: *Na horách.* In: Posel z Budče., 16. číslo, 1878

Rais, K. V.: *Na slunci.*, nakladatel F. Topič, Praha, 1925

Rais, K. V.: *Pod Zvičinou.*, nakladatel F. Topič, Praha, 1906

Rais, K. V.: *Pod Zvičinou.*, nakladatelství Vyšehrad, Praha, 1948

Rais, K. V.: *Pod modrým nebem.*, nakladatel F. Topič, Praha

Rais, K. V.: *Ze vzpomínek I.-IV.*, Česká grafická unie a. s., Praha, 1922

Rais, K. V.: *Zvířátka a lidé*, Státní nakladatelství dětské knihy, Praha, 1960

Světobzor, číslo 30, 1895-96

Vídeňský denník, č. 22, 28. 1. 1917

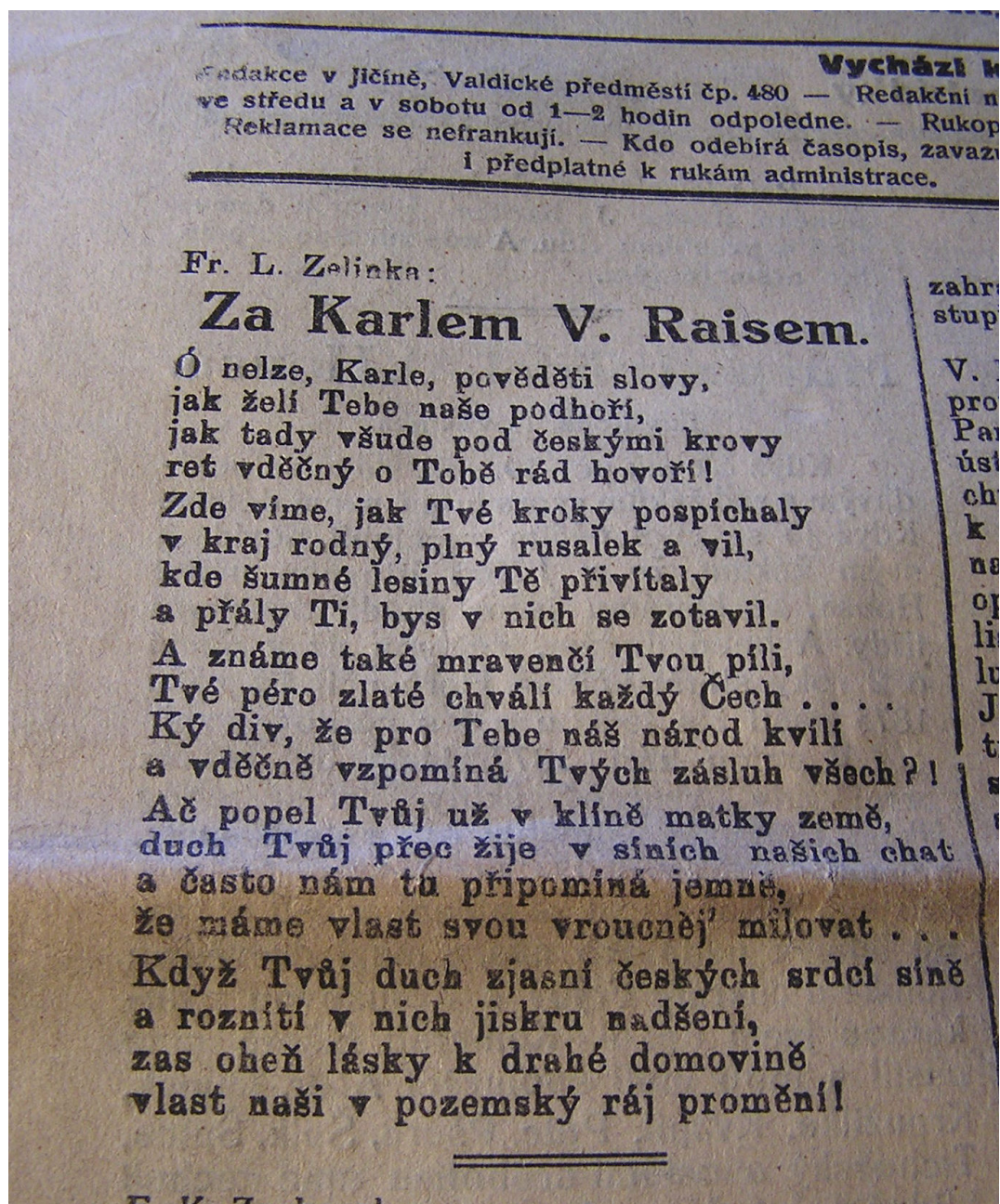
Zemědělské noviny, 4. 11. 1993

www.ceska-poezie.cz

Příloha č. 1 - Podobizna K. V. Raise

Příloha č. 3 – Desky knihy Dětský ráj

[illegible]